

PRILOG PROUČAVANJU ODNOSA DUBROVNIKA I GENOVE
OD DRUGE POLOVICE XIV. DO POČETKA XIX. STOLJEĆA

I. UVOD

Po svojem geografskom položaju mediteranske su republike Dubrovnik i Genova bile udaljene jedna od druge i razdvojene prostranim Apeninskim poluotokom, one su bile različite po svojoj veličini, ekonomsko-financijskoj snazi kao i po vremenu pomorskog uspona i opadanja, ali su ipak stoljećima bile vezane zajedničkim pomorsko-trgovačkim interesima i borbom protiv ekonomsko-političke prevlasti Republike Venecije na Mediteranu. Zadatak je ovog rada da na temelju neobjavljenih arhivskih dokumenata i postojeće literature pridonese boljem upoznavanju pomorsko-trgovačkih i političkih odnosa Dubrovnika i Genove, i to od stjecanja samostalnosti te naše male jadranske republike pa do njezina ukidanja.¹

Stari je Dubrovnik kao samostalna država bio naša najznačajnija afirmacija na Mediteranu punih 450 godina, od vremena kad se oslobodio vlasti Venecije (1358. g.), pa do ukidanja Republike od strane Francuza (1808. g.). Ta je naša mala država imala da zahvali svoj opstanak elastičnosti svoje vlade koja se znala prilagoditi svim tadašnjim ekonomskim i političkim zbivanjima i promjenama dok je u isto vrijeme, radi očuvanja svoje slobode i samostalnosti, prihvaćala zaštitu najjače sile u svojem susjedstvu; u početku Ugarske a kasnije Turske (od 1526. g.). Pored te zaštite koja je bila vezana uz obavezno davanje danka ugarsko-hrvatskim kraljevima, kao i kasnijim nošenjem harača u Carigrad, stari je Dubrovnik održavao bliske i prijateljske političke i ekonomske odnose sa pojedinim značajnim mediteranskim zemljama, naročito sa Španjolskom i Napuljem, od kojih je dobio mnoge pomorsko-trgovačke povlastice, pa su za uzvrat Dubrovčani španjolsko-napuljskom vladaru stoljećima darivali, svake godine, dvanaest ptica za lov. Pored spomenutih država zaštitnika i prijateljskih zemalja, Dubrovnik je s jadranskom lukom Ankonom i Republikom Genovom bio, stjecajem

¹ Pomorsko-trgovački i politički odnosi Dubrovnika i Genove od najranijih vremena do ukinuća ovih dviju mediteranskih republika nisu dosad u cjelini obrađeni. Pojedini autori, koji će biti spomenuti u bilješkama ovog rada, samo sporadično spominju Genovu i njezine odnose sa Dubrovnikom. Jedini rad, manjeg opsega, koji obrađuje odnose Dubrovnika i Genove, i to jedno kraće razdoblje jest prilog V. Ivančevića, »O Dubrovčanima u Genovi u drugoj polovini XVIII. stoljeća«, objavljeno u Analima Historijskog instituta JAZU., god. X—XI Dubrovnik 1966, str. 347—359.

ekonomsko-političkih okolnosti, prirodan saveznik u borbi protiv Venecije, koja im je bila zajednički suparnik, odnosno pomorsko-trgovački konkurent. Međutim, dok je Dubrovnik i Ankonu vezivao pomorsko-trgovački interes i nastojanje da se suprotstave opasnoj mletačkoj dominaciji na Jadranu, Republika Genova i Dubrovnik uzajamno su se pomagale i pružale otpor zajedničkom protivniku — Veneciji, i to ne samo na Jadranu već i na širem području, naročito na Levantu.² Potrebno je ipak naglasiti da se Republika Genova sve do sredine XVI. stoljeća, to jest do gubitka zadnjih kolonija na Levantu, sukobljavala s Venecijom pretežno na tom području, kako bi održala ranije stečene pomorsko-trgovačke pozicije i uporišta, dok se Dubrovnik uglavnom sve do ukinuća svoje republike borio protiv Mlečana svim diplomatskim sredstvima, kako bi što više ograničio njihov monopol u trgovini po Jadranu. No, bez obzira na te posebne pomorsko-trgovačke i političke interese jedne i druge republike koji su bili odraz njihove ekonomske ekspanzije u raznim povijesnim razdobljima, te su dvije mediteranske države nekoliko stoljeća surađivale, u većoj ili manjoj mjeri, u zajedničkoj težnji da suzbiju mletačku supremaciju na Jadranu i Levantu.

Prilikom proučavanja pomorsko-trgovačkih odnosa Dubrovnika i Genove potrebno je uzeti u obzir ekonomsko stanje Dubrovnika u raznim razdobljima njegove povijesti, koje je bilo uglavnom odraz općeg stanja na Mediteranu. Dubrovnik je kao samostalna država (od 1358—1808. g.) doživio dva velika uspona svojega pomorstva i pomorske trgovine, i to u XVI. i u drugoj polovici XVIII. stoljeća, što se odrazilo i na njegove intenzivne ekonomske odnose s Republikom Genovom. Ta dva velika uspona dubrovačkog pomorstva dijeli katastrofalni potres iz 1667. g., koji je uništio velik dio grada i dotukao već od prije oslabljeno ekonomsko stanje Dubrovnika, što je dovelo do smanjivanja broja dubrovačkih brodova i do njihova povlačenja u Jadran, a time i do privremenog ali osjetnog smanjivanja pomorsko-trgovačkih veza Dubrovnika i Genove u toku XVII. i početkom XVIII. stoljeća. Za razliku od tih više-manje intenzivnih pomorsko-trgovačkih veza, politički odnosi između Dubrovnika i Genove nisu bili u tolikoj mjeri značajni da se Dubrovnik mogao u čuvanju svoje samostalnosti osloniti na neku određenu pomoć Genove. Ta je Republika počela osjetno nazadovati u toku XIV. i XV. stoljeća, tako da je do sredine XVI. stoljeća izgubila zadnje svoje kolonije na Levantu, te time prestala biti značajna političko-ekonomska sila na Mediteranu upravo u vrijeme kad se Dubrovnik započeo naglo ekonomski uzdizati. Iz tog su razloga politički odnosi tih dviju republika od XVI. do početka XIX. stoljeća bili samo odraz njihovih ekonomskih interesa, prožeti zajedničkim otporom raznim mletačkim političkim potezima uperenim protiv interesa njihovih zemalja.³

² V. Foretić, Nekoliko pogleda na pomorsku trgovinu Dubrovnika u srednjem vijeku, »Dubrovačko pomorstvo«, Dubrovnik 1952. g., str. 120, 137 (Najvažniji grad za trgovinu Dubrovnika s Italijom bio je Jakin — Ankona. Međusobne veze datiraju od XII. st. pa se u raznim kasnijim dubrovačko-jakinskim odredbama i međusobnim odnosima i jedni i drugi uvijek pozivaju na staro prijateljstvo, stare odredbe i običaje.); isti, Povijest Dubrovnika do 1808. g., Zagreb 1980. g., str. 249; I. Mitić, Međunarodni položaj Dubrovačke Republike s obzirom na njezine novčane i druge obaveze prema stranim zemljama, »Pomorski zbornik« br. 17, Rijeka 1979. g., str. 351—366; isti, O dubrovačkom konzulatu i trgovini u Ankoni, »Pomorski zbornik«, br. 8, Zadar 1970. g., str. 597—611.

³ F. Donaver, La storia della Republica di Genova, Genova 1913. g., str. 15, 28, 48, 50—70 (Poslije križarskih ratova Genova je zauzela izuzetno važan položaj na

II. NAJRANIJI ODNOSI DUBROVNIKA I GENOVE DO POJAVE PRVOG DUBROVAČKOG KONZULA

O prvim dodirima Dubrovnika i Genove imamo veoma malo podataka, jer se Dubrovnik sve do 1358. g. nalazio pod vlašću Venecije, koja je na svaki način ograničavala njegove pomorsko-trgovačke kontakte s bilo kojom zemljom, a pogotovu s Genovom, koja je bila u to vrijeme još uvijek opasna suparnica Mlečana na Levantu. Međutim i pored tih ograničenih veza nalazimo da je Vivaldi de Mascarino iz Genove živio i trgovao u Dubrovniku dugo vremena, te da u njega posuđuje 1301. g. izvjestan iznos novca njegov zemljak Viliam Gulielmus pod uvjetom da mu posuđeni novac vrati u roku od osam dana kad brodom pristane u neku luku Apulije. Vjerojatno se i spomenuti Viliam bavio u Dubrovniku nekim trgovačkim poslovima u kojima nije uspio, pa mu je nestao novac za povratak, te je bio prisiljen da pozajmi potreban novac u svojega zemljaka u Dubrovniku. Podatak je zanimljiv upravo stoga što upozorava na veze Dubrovnika i Genove koje početkom XIV. stoljeća nisu bile prisne, ni česte.⁴

Već početkom XIV. stoljeća Genova je došla u otvoreni sukob s Venecijom koja je postepeno zauzimala dominantan položaj u istočnom Sredozemlju. Genova je nastojala da sačuva svoje preostale kolonije na Levantu, i to na otocima Sciju i Cipru, što je dovelo do oružanih sukoba s Venecijom u toku druge polovice XIV. stoljeća. Ratovi protiv Mlečana naveli su Genovu da uđe u politički savez s ugarsko-hrvatskim kraljem, a poslije oslobođenja Dubrovnika od vlasti Venecije i do jačeg kontakta s tom našom malom jadranskom državom. Godine 1378. došlo je do ponovnog rata između ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika i njegove saveznice Genove protiv Mlečana. Rat je trajao sve do 1381. g., kad je zaključen mir u Torinu kojim su bile potvrđene sve odredbe zadarskog mira. U tom su ratu bili Dubrovčani na strani ugarsko-hrvatskog kralja i Genove, pa kad je genoveško brodovlje došlo u Jadransko more, Dubrovnik je postao jedno od njegovih glavnih oporišta. U tom je ratu Dubrovnik sudjelovao ne samo iz obaveze prema ugarsko-hrvatskom kraljevstvu već i zato što je držao da svako slabljenje Venecije odgovara njegovim interesima. Vjerni svojim obvezama prema ugarsko-hrvatskom kralju, Dubrovčani su za tog rata (1378—1381. g.) naoružali dvije galije u borbi protiv Venecije, te zapovijed na njima predali hrabrom

istočnom Mediteranu i na Crnom moru, stvarajući kolonije u konkurenciji sa svojim rivalima Pizom i Venecijom. Pošto je eliminirala Pizu pobjedom 1284. g., Genova je okupirala Sardiniju i vodila ratove protiv Venecije za dominaciju na Istoku. Ti su ratovi bili sa neizvjesnim ishodima 1264—1270. g., zatim 1294—1299. g., te 1350—1355. g., kao i poražavajući 1378—1381. g. Glavne kolonije Genove na Levantu bile su u Jeruzalemu i Jaffi, zatim na Cipru, Nikosiji, Famagusti, Sciu i Kaffi, koje postepeno nestaju dolaskom Turaka na to područje. Krajem XIV. st. unutrašnje borbe između vlasteoskih stranaka stalno su razdirale Genovu. Nakon krvavih borbi Genova je 1396. g. priznala francusku vlast, pa je od tada kroz čitavo XV. stoljeće priznavala naizmjenično vlast Francuske i Milana, što ju je zauvijek izbacilo iz reda velikih sila u Evropi, tako da poslije pada Carigrada nije uspjela zadržati ni kolonije na Levantu); *Enciclopedia italiana* (Treccani G.) 1931. g. (pod »Genova«); *Pomorska enciklopedija*, sv. 5, 1957. g. (pod »Genova«); F. Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen*, Paris 1949. g.; H. Kretschmayer, *Geschichte von Venedig*, Gotha 1920. g., str. 80—124.

⁴ J. Lučić, *Obrti i usluge u Dubrovniku do početka XIV. st.*, Zagreb 1979. g., str. 11, 135. Autor navodi da je u XIII. st. u našim krajevima bio veliki gospodarski polet, te da se u dalmatinskim gradovima, uz jačanje obrta, širi kopnena i pomorska trgovina, naročito s lukama i državama Apeninskog poluotoka.

dubrovačkom pomorcu Matu Gjorgjiću.⁵ Koliku je vidnu ulogu odigrao ovaj Dubrovčanin u tim borbama na strani protumletačke koalicije potvrđuje nam i činjenica da je nakon toga rata vlada Genove uputila naročite izaslanike u Dubrovnik koji su se zahvalili dubrovačkoj vladi na pruženoj pomoći pod rukovodstvom M. Gjorgjića. Radi naročitih zasluga u borbi protiv Mlečana njemu i njegovim nasljednicima dodijeljeno je genoveško plemstvo, te pravo da iznad ranijeg grba obitelji Gjorgjić, koji se sastojao iz kosih pruga crvene i plave boje postave i grb Republike Genove, crveni križ na bijelom polju. Pored toga vlada je Genove u znak zahvalnosti i prijateljstva dodijelila razne povlastice dubrovačkim pomorcima i trgovcima na svom području kojima su se oni koristili naročito u kasnijim stoljećima prilikom uspona dubrovačke pomorske trgovine po Mediteranu.⁶

Povezanost Dubrovnika sa susjednom Italijom, naročito s gradovima Apulije, dovela je veoma rano i do upotrebe oružja koje je bilo talijanskog porijekla, ili rađeno po uzoru na talijanske tipove. Veliki uvoz oružja iz Italije, a naročito iz Genove, uslijedio je za rata spomenute protumletačke koalicije (1378—1381. g.), kad su se Dubrovčani bojali da ne izgube stečenu slobodu, te su za svoju obranu kupovali samostrele, tetive, kacige i ovratnike pretežno od Đenovljana. Međutim postoje i podaci, skrajem XIV. stoljeća kako su se Dubrovčani u izradi tadašnjeg oružja ugledali na Genovu, pa je dubrovačka vlada iz tog razloga primala u svoju službu iz te prijateljske zemlje mnoge kovače vrhova strijela za samostrele. Ta tipska srodnost oružja, naročito štitova, samostrela i dijelova oklopa omogućila je naknadno i prodaju dubrovačkog oružja ne samo u Ankonu, Toskanu i Apuliju već i u Genovu. Istovremeno je to bio dokaz da je to oružje, izrađeno u Dubrovniku, naročito krajem XIV. stoljeća, bilo istog kvaliteta kao i oružje iz talijanskih oružarničkih radionica, koje su tada bile najčuvanije u Evropi. Upravo iz tog razloga mogla je dubrovačka vlada (1378. g.) za spomenutog rata između ugarsko-hrvatskog kralja i Genove, s jedne, i Venecije, s druge strane, darovati komandantu đenovskih brodova na Jadranu dva topa bombe i potrebnu municijom da ih upotrijebi na svojim brodovima.⁷

⁵ *Engel-Stojanović*, Povjest Dubrovačke Republike, Dubrovnik 1923. g. str. 82.; *V. Foretić*, Nekoliko pogleda ... sp. dj., str. 152; *isti*, Povijest Dubrovnika ... sp. dj., str. 160—162.; *B. Hrabak*, Izvoz žitarica iz Osmanlijskog carstva i XIV, XV. i XVI st., Priština 1971. g., str. 39, 58. U drugoj polovici XIV. st. najjača sila zapadnih kršćana na Istoku bila je Mletačka republika. Njezin tadašnji rival Genova potisnuta je u drugi plan, već i zbog socijalnih borbi u samoj metropoli. Zbog najezde Turaka sredinom XV. st. nestala su i posljednja uporišta Đenovljana na Egejskom moru.

⁶ *S. Razzi*, La storia di Ragusa, Ragusa 1903, str. 70—73. Flota Genove koja je 1379. g. uplovila u Jadran sastojala se od 77 brodova, njima su se pridružile i 2 dubrovačke galere kojima je zapovijedao dubrovački kapetan M. Đorđić. Ta se flota sukobila sa mletačkom mornaricom. U prvom sukobu Mlečani su pretrpjeli prilične gubitke, a Đenovljani su se sklonili svojom flotom u luku Chioggia. Da bi se osvetili za pretrpljene gubitke, Mlečani su se poslužili lukavošću te napunili dva velika broda kamenjem i potopili ih u spomenutu luku zatvorivši time izlaz Đenovljanima. M. Đorđić je vješto izbjegao to opkoljavanje, upozorivši prethodno na opasnost Đenovljane koji ga nisu htjeli poslušati pa su doživjeli poraz. Inače je M. Đorđić svojim brodovima nanio mnogo štete Mlečanima, naročito u Dalmaciji i Istri. *Engel-Stojanović*, sp. dj., str. 82, (bilj. 1); *J. Luetić*, General mora Đorđić Matto, »Jug. mornar«, br. 10/VI. 1950. g., str. 345—346.

⁷ *J. Gelčić*, Die Erzgieser der Republik Ragusa, Wien 1891 (Ljevaoci Dub. Republike, prijevod L. Beritića), str. 6, 8. Autor navodi da je prema pouzdanim podacima već u XIII. st. cvala izrada oružja u Dubrovniku. *Đ. Petrović*, Dubrovačko oružje

Kako je Dubrovnik imao krajem XIV. stoljeća ulogu značajnog đenovskog uporišta na Jadranu u borbi protiv Venecije, to više iz vojnostrateških nego iz pomorsko-trgovačkih razloga nalazimo već 1394. g. podanika Republike Genove na položaju konzula svoje zemlje u Dubrovniku, dok u isto vrijeme ne nalazimo i dubrovačkog konzula na području Genove. On se javlja tek više od jednog stoljeća kasnije, kad je pomorski trgovačko poslovanje brodova pod dubrovačkom zastavom u luci Genovi zahtijevalo imenovanje dubrovačkog konzula radi zaštite interesa dubrovačkih trgovaca i pomoraca u toj luci. U toku prve polovice XV. stoljeća konzularni predstavnik Genove u Dubrovniku, kao i konzuli drugih zemalja, bili su pretežno podanici Dubrovnika, pa je Dubrovački senat zabranio krajem 1449. g., pod prijetnjom smrtne kazne, svim Dubrovčanima, vjerojatno radi svoje sigurnosti, da pod bilo kojim uvjetima obavljaju konzularne poslove u Dubrovniku. Oni Dubrovčani koji su vodili konzulate stranih država morali su se odreći te službe u roku od osam dana. Odmah po donošenju te odluke Senata svoje se dužnosti odrekao, između ostalih, i J. Gjorgjić, konzul Genove u Dubrovniku, jedan od članova spomenute obitelji Gjorgjić, koja je zbog zasluga za Genovu, u borbi protiv Venecije, stekla đenovsko plemstvo.⁸ Poslije te odluke Senata neki od konzulata stranih zemalja ne spominju se više u Dubrovniku, dok su neke preuzeli stranci, odnosno pripadnici dotične zemlje čiji je bio konzulat. Među one konzulate koje više ne nalazimo u Dubrovniku sve do ukinuća Dubrovačke Republike bio je i konzulat Genove, i to vjerojatno iz razloga što to njegovo postojanje nisu više zahtijevali vojnostrateški interesi kao ranije, a niti su brodovi Genove, u kasnijim stoljećima, tako često zalazili u područje Dubrovačke Republike da je đenovska vlada smatrala potrebnim ponovo osnovati svoj konzulat u Dubrovniku.

S Genovom, čiji su se trgovački brodovi rijetko viđali na Jadranu u toku XIV. stoljeća radi suparništva s Venecijom, Dubrovnik je tek u XV. stoljeću stupio u bliže pomorsko-trgovačke veze. Đenovljani su uglavnom u XIV. i XV. stoljeću trgovali s Levantom prevozeći raznu robu iz tamošnjih luka za svoju matičnu luku ili za razne luke Italije, Francuske, Tunisa, Španjolske, Flandrije i Engleske, kao i obratno. Kako su Dubrovčani održavali u toku XV. stoljeća pomorsko-trgovačke veze pretežno s raznim lukama Italije, to su i dubrovački brodovi sudjelovali u prijevozu đenovske robe s Levanta između raznih talijanskih luka. U tim su lukama Dubrovčani imali već u XV. stoljeću oko 20 svojih konzulata radi zaštite i promicanja svoje pomorske trgovine. S Levanta su brodovi Genove prevozili na Zapad luksuznu robu, razne zanatske proizvode i začine, dok su sa Pirinejskog poluotoka dovozili vunu. U isto su vrijeme i dubrovački brodovi prevozili žito sa

u XIV veku, knj. V, Vojni muzej Beograd 1976. g., str. 15, 47, 80—81, 101, 122, 139, 143. Pored kaciga rađenih u Dubrovniku, kacige su Dubrovčani kupovali i u Đenovi. Odlukom vijeća umoljenih od 4. X. 1378. g. odlučeno je da se piše u Genovu radi nabave kaciga za galije. *Isti*, Magister Johannes Zoane okloparski Dubrovačke Republike (1433—1456. g.), *Vesnik vojnog muzeja Beograd*, br. 18, 1972. g., str. 92. Autorica navodi kako je tog okloparski poslji 23 godine provedene u službi dubrovačke vlade zamijenio jedan okloparski iz Milana i jedan iz Genove.

⁸ *K. Jireček*, *Važnost Dubrovnika u trgovačkoj povijesti srednjeg vijeka*, Dubrovnik 1915. g., str. 29, 74, 75 (bilj. 44). Već 1394. g. spominje se »J. Andre de Monte Nigro de Janua, consulem Jannensium in Ragusio«. *M. Spremić*, *Dubrovnik i Aragonski 1442—1495. g.*, Beograd 1971, str. 68; *I. Mitić*, *Predstavnicima stranih država u Dubrovniku za vrijeme Republike*, »Pomorski zbornik«, br. 4, Zagreb 1966. g., str. 381—401. U Dubrovniku se 1449. g. spominje kao konzul Genove *Jacobus de Georgio*.

Sicilije i južne Italije za Genovu i Dubrovnik, dok je preko Italije stizalo za Genovu, dubrovačkim ili stranim brodovima, srebro i drugi metali porijeklom iz dubrovačkog zaleđa. Kako su dubrovački brodovi počeli u toku XV. stoljeća sve češće zalaziti u luku Genovu, to je dolazilo povremeno i do raznih sporova između Dubrovčana i tamošnjih trgovaca, koje su sporove rješavale vlasti Genove. Ima također podataka da su početkom XV. stoljeća podanici Dubrovnika, kao pomorci, plovili na brodovima Genove.⁹ Uz pomoć ugarsko-hrvatskog kralja bazelski je koncil 1433. g. dopustio Dubrovčanima da mogu trgovati u Turskoj jednako kao Mlečani i Đenovljani. To je bilo veoma značajno ne samo za razvoj dubrovačke pomorske trgovine po Levantu već i za buduće ekonomsko-političke odnose Dubrovnika i Genove, koji su na taj način imali više mogućnosti da se zajednički odupru mletačkoj konkurenciji na tom području. Širenje dubrovačke pomorske trgovine po zapadnom i kasnije istočnom Mediteranu u toku XV. stoljeća bio je uvod u značajnu ulogu koju će dubrovačka trgovačka mornarica odigrati, kao pomorski prijevoznik, u idućem XVI. stoljeću po cijelom Sredozemlju, oslanjajući se u svojem pomorsko-trgovačkom poslovanju na prijateljsku Republiku Genovu i njezinu pogodnu trgovačku luku.¹⁰

III. ODNOSI DUBROVNIKA I GENOVE OD POJAVE PRVOG DUBROVAČKOG KONZULA DO SREDINE XVII. STOLJEĆA

U toku XVI. stoljeća znatno je ojačala trgovina između istočnih i zapadnih obala Mediterana kao posljedica razvijene privrede evropskih zemalja. Dubrovčani tada, u mnogo većoj mjeri nego ranije, preuzimaju posredničku trgovinu između balkanskog zaleđa i zapadne Evrope, dok istovremeno njihovi brodovi obavljaju jedan dio mediteranske trgovine. Za više od jednog stoljeća prilike se u tom pogledu nisu mijenjale, pa dubrovačko pomorstvo tada proživljava zlatni vijek svoje povijesti. Stari Dubrovnik nije nikad imao tako veliku trgovačku mornaricu kao u XVI. stoljeću.¹¹ Usporedo sa trgovačko-pomorskom rasla je i politička, i državno-pravna afirmacija Dubrovačke Republike. Međunarodni položaj Dubrovnika učvrstio se u

⁹ J. Radonić, Dubrovačka akta i povelje, knj. I, sv. 1, Beograd 1934. g., str. 450, 453. Dana 5. VII. 1442. g. — Dužd Genove s Vijećem utvrđuje da u sporu između Dubrovčanina J. Gjorgjevića i P. Bonedarija, nema ništa što bi se od njega potraživalo, odnosno od Dub. Republike, dok 27. XI. iste godine dub. knez s Vijećem moli genovskog dužda da se brod natovaren vunom, zaplijenjen u vodama Sardinije od podanika Genove, oslobodi i vuna vrati vlasniku B. Gučetiću. G. Giacomo Musso, Navigazione e commercio Genovese con il Levante nei documenti dell'Archivio di stato di Genova (sec. XIV—XV), Roma 1975. g., str. 189—193 (Cap. VII — Armamenti et equipaggi). — Autor navodi Dubrovčane Lorenza di Ragusa, Marca di Ragusa i Allegretta di Ragusa koji su kao pomorci plovili početkom XV. st. na brodovima Genove.

¹⁰ J. Radonić, sp. dj., knj. I, sv. 1, Beograd 1934. g., str. 329, 343. Dana 15. III. 1434. g. Dubrovčani zahvaljuju ugarsko-hrvatskom kralju Sigismundu što im je koncil u Bazelu dopustio da trguju s nevjernicima na Istoku. M. Spremić, Dubrovački brodovi i zapadno Sredozemlje u XV veku, Ist. časopis, knj. 21, Beograd 1974. g., str. 19—27; S. Anselmi, Motivazioni economiche della neutralità di Ragusa nel cinquecento, Urbino, Argalia 1972. g., str. 7, 18.

¹¹ J. Tadić, Organizacija dubrovačkog pomorstva u XVI. veku, Ist. časopis, SAN, Beograd 1949. g.; isti, O pomorstvu Dubrovačke republike u XVI i XVII veku, »Dub. pomorstvo«, Dubrovnik 1952. g., str. 165—186.; isti, Ekonomsko jedinstvo Balkana i Sredozemlja u XVI. veku, Zgodovinski časopis, Ljubljana 1965/66. g., str. 197—204.;

novom odnosu snaga velikih sila na Mediteranu potpunim uspostavljanjem turske vlasti na Levantu i sve većom španjolskom prevlašću u zapadnom Mediteranu. Na granici između dva svijeta, kršćanskog i muslimanskog, koji su bili sasvim suprotni svojim proizvodima i potrebama, Dubrovnik je opstao kao mužda jednih i drugih, jer se jedino on zatekao sposobnim da razgranatom mrežom svojih konzulata po Mediteranu i mogućnostima svojih brodova preuzme ulogu njihova posrednika, što se sve veoma pozitivno odrazilo na pomorsko-trgovačke i na političke odnose između Republike Genove i Dubrovnika u toku idućih stoljeća.

Trgovina Dubrovčana s Aleksandrijom sačinjavala je, već početkom XVI. stoljeća, važan dio opće dubrovačke pomorske trgovine po Mediteranu, a naročito one na Levantu, što je bilo od osobitog značenja za odnose Dubrovnika i Genove, naročito poslije nestanka njezinih posljednjih kolonija na Levantu i opadanja njezinog utjecaja na tom području. Dubrovnik je sklopio 1510. g. trgovački ugovor s egipatskim sultanom, a pet godina kasnije pojavljuje se i dubrovački konzulat u Aleksandriji koji je na temelju posebne privilegije Porte (1531. g.) bio izjednačen sa konzulatima Venecije i Genove u istoj luci. U početku XVI. stoljeća prestaje supremacija Venecije na Levantu, a na osnovi izvanrednih povlastica Porte (1536. i 1569. g.) Francuska je priznata kao glavna predstavica kršćanskih zemalja u Turskoj. Od tada su sve zemlje zapadne Evrope, osim Venecije, bile prisiljene da se u Turskoj stavljaju pod zaštitu francuske zastave, jer su jedino tako mogle bez ikakvih zapreka i opasnosti trgovati po turskim lukama. Dubrovnik se, potpomognut od Genove, tome suprotstavio vodeći diplomatsko-političku borbu s Francuskom, kako bi izbjegao zaštitu pod francuskom zastavom na Levantu i istakao svoju nezavisnost u pomorskoj trgovini. Sredinom XVI. stoljeća Dubrovnik je pokušao da iskoristi povlastice koje je prije nego Francuska uživao na području Turske i da učini od svojega konzulata u Aleksandriji stjecište trgovine i ostalih mediteranskih zemalja. Francuska je energično ustala protiv toga pokušaja Dubrovnika i tako se rodio spor koji je s prekidima trajao gotovo dva stoljeća. Iako je Francuska uporno tražila od turskih vlasti da zabrani rad dubrovačkog konzulata u Aleksandriji, vještoj dubrovačkoj diplomaciji, koju su podržavale i druge mediteranske zemlje, naročito Genova, uspjelo je ipak održati taj konzulat. Osim povlastica zajedničkih s Francuskom, Dubrovnik je uspio da kao povlaštena, tributom vezana Republika, plaća na području turskog carstva 2% carine, dok su drugi narodi plaćali 5% carine na uvezenu ili izvezenu robu.¹² Ta povlaštena carina Dubrovčana u Aleksandriji pogodovala je ne samo općem razvoju njihove pomorske trgovine između istočnog i zapadnog Mediterana već i pomorskom prijevozu koji su brodovi pod dubrovačkom zastavom vršili

J. Luetić, Povijest pomorstva Dubrovačke Republike, »Pom. zbornik«, Zagreb 1962. g., str. 1699—1720. Autor navodi da je u razdoblju od 1570. do 1585. g. Dubrovnik imao 182 broda ukupne nosivosti 36.500 kara i 5.000 članova posade, dok je početkom XIX. st. imao najmanje 278 brodova izvanjadranske plovidbe s ukupno 24.772 kara nosivosti.

¹² *Privilegia*, 5 (»Traduzioni di capitulazione«), str. 131, 142, 150, 190, 226 (Historijski arhiv u Dubrovniku, kao i sve ostale arhivske bilješke za ovu radnju); K. Jireček, *Važnost Dubrovnika...*, sp. dj., str. 48, 203.; B. Krekić, *O najranijim dodirima Dubrovnika s Egiptom*, Zadarska revija, br. 3, Zadar 1961. g., str. 203—206.; L. Vojnović, *Aleksandrijsko pitanje (1572—1579. g.)*, Prilog dipl. istoriji Dub. Republike, Beograd 1905. g.; B. Cvjetković, *Uvod u povjest Dub. Republike*, Dubrovnik 1916. g., str. 151—155.

između Genove i Aleksandrije i obratno. Prema tome, povlašten položaj Dubrovačke republike u Aleksandriji i na Levantu podržavala je Republika Genova ne samo iz prijateljskih razloga prema Dubrovčanima već i zbog svojih ekonomskih probitaka i potreba koji su uvelike bili pogođeni gubitkom pomorsko-trgovačkih pozicija na Levantu.

Za vrijeme velikog uspona dubrovačkog pomorstva u toku XVI. stoljeća Dubrovčani su održavali veze između raznih mediteranskih luka. U to su vrijeme oni održavali više-manje redovne pomorsko-trgovačke veze između Genove i mnogih talijanskih i španjolskih luka te Aleksandrije. U Genovu su dubrovački brodovi dovozili iz jadranskih luka drvo, olovo i olovni oksid, kože, slane srdele i jegulje kao i bijeli vosak, dok su iz Aleksandrije prevozili skupe mirodije, a salitru iz luke Tripolisa u Siriji i Bejruta. Vunu, svilu i pamuk nabavljaju i prevoze u Genovu iz Patrasa, Carigrada i Tripolisa, dok sukno, koje se tada najviše tražilo, uzimaju u Sieni, Firenci i Londonu. Prehrambene artikle, u prvom redu žito, sol i ulje, dovoze u Genovu sa Sicilije, Krfa, Patrasa, Arte i Crotona. Iz navedenog je vidljivo da se dubrovačka mornarica u toku XVI. stoljeća nije oslanjala samo na posredničku, tranzitnu trgovinu kroz dubrovačku luku, nego je težište poslovanja usmjerila na strane luke, jer je takvo poslovanje donosilo mnogo veće prihode. U prostranoj pomorsko-trgovačkoj mreži po Mediteranu Dubrovčani su trgovali uz grčke luke i Carigrad, na Levantu najviše s Aleksandrijom i po grčkim otocima, dok su na zapadnom Mediteranu najjače trgovačke veze imali sa Sicilijom i Napuljskom Kraljevinom, te Genovom i Španjolskom, odakle su, izlazeći na Atlantik, plovili do Flandrije i Engleske. Iskorištavanje neutralnosti i trgovačko-pomorske konjunktore, u toku XVI. stoljeća, donosilo je dubrovačkim pomorcima i trgovcima velike zarade. Pored neutralnosti, važan je faktor razvoja pomorsko-trgovačke aktivnosti po Mediteranu u tom razdoblju bio i velik broj privilegija i ugovora što su ih Dubrovčani osigurali u svim zemljama s kojima je Dubrovnik trgoval. Osim privilegija dobivenih od Porte za slobodno trgovanje po turskim zemljama, Dubrovčani su uživali i privilegij Španjolske, Sicilije i Napuljske Kraljevine, kao i razne pomorsko-trgovačke povlastice na otoku Malti i u Genovi.¹³ Uspon dubrovačke pomorske trgovine u XVI. stoljeću odrazio se i na osnivanje brojnih konzulata Dubrovačke Republike po raznim mediteranskim lukama jer je broj konzulata u pojedinim razdobljima dubrovačke povijesti bio uvijek vjeran odraz njegovih ekonomsko-političkih prilika i položaja na Mediteranu.¹⁴ Kao nužna potreba osnažena pomorsko-ekonomskog položaja

¹³ J. Lučić, Prilike u Dubrovniku 1510. do 1514. g. i ustanak na Hvaru, Institut za hrvatsku povijest, Radovi 10, Zagreb 1977. g., str. 357, 359, 361.; V. Bačić, Dubrovački brodovi u doba procvata dub. pomorstva u XVI. st., Zagreb 1941. g.; B. Krekić, Dubrovnik (Raguse) et le Levant au moyen âge, Pariz 1961. g.; I. Mitić, Ptice za lov kao poklon Dubrovačke Republike vladaru Napulja, »Anali« Hist. odjela Centra za znanstveni rad JAZU, sv. 15—16, Dubrovnik 1978. g., str. 113—134. Autor navodi privilegije koje su Dubrovčani dobili od španjolskih i napuljskih vladara.

¹⁴ B. Krizman, Diplomati i konzuli u starom Dubrovniku, Zagreb 1957. g.; I. Mitić, Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnika, Dubrovnik 1973. g., str. 34, 40. Prvi dubrovački konzuli u Italiji javljaju se pojavom većeg broja pomoraca i trgovaca u tim krajevima, krajem XIV. st., i to u Siracuzi na Siciliji i u Messini. Dok krajem XV. st. nalazimo 22 dub. konzulata po raznim mediteranskim lukama, njihov se broj do sredine XVI. st. povećava na oko 44, a krajem istog stoljeća nalazimo oko 50 konzulata Dub. Republike po Mediteranu.

Dubrovačke Republike na zapadnom Mediteranu, i u luci Genovi se pojavljuje, u prvoj polovici XVI. stoljeća, dubrovački konzulat, o čijem će djelovanju biti govora u daljem tekstu ovog rada.

Osnivanje prvog dubrovačkog konzulata u Genovi pada u vrijeme kad je odlučujuću ulogu u toj mediteranskoj republici imao čuveni đenovski pomorac Andrea Doria, koji je pridružio svoju mornaricu španjolskoj mornarici, i na taj način stvorio od ove dvije mornarice jaku pomorsku silu na Mediteranu. Ta povezanost Genove i Španjolske pogodovala je dubrovačkoj vladi, koja je već od prije bila u bliskim i prijateljskim odnosima ne samo sa Genovom nego i sa Španjolskom. Već krajem XV. i početkom XVI. stoljeća, prije osnivanja dubrovačkog konzulata u Genovi, nalazimo konzulate Dubrovačke Republike u raznim udaljenim lukama zapadnog Mediterana; u Marselju, u Alicantu, Cadixu, Valenciji kao i na otocima Malti, Mallorci i Sardiniji. Razlog tom kasnijem osnivanju konzulata Dubrovačke Republike u Genovi ne leži u pomanjkanju pomorsko-trgovačkih veza s tom lukom, već vjerovatno u činjenici što stanje unutrašnje i vanjske političke situacije Genove nije davalo dovoljno sigurnosti dubrovačkoj vladi da bi njezini konzuli u toj luci mogli nesmetano i bez nekih posebnih političkih posljedica obavljati konzularno-diplomatske poslove. Tek dolaskom A. Dorije na kormilo Genove, i time skopčanog uklanjanja utjecaja Francuske i stvaranja unutrašnje stabilnosti u zemlji, stvoreni su uvjeti za osnivanje konzulata Dubrovačke Republike u toj luci.¹⁵ S tim u vezi, a zbog sve većeg i opsežnijeg pomorsko-trgovačkog prometa dubrovačkih brodova na području Genove, kao i zahtjeva dubrovačkih pomoraca da se imenuje predstavnik Dubrovačke Republike u toj Republici, u skladu sa zaključkom Senata od 21. I. 1531. g., nalazimo D. Daria de Vivaldisa, plemića iz Genove, kao prvog dubrovačkog konzula u Genovi sa svim počastima i prihodima koji su pripadali konzulima Dubrovačke Republike na zapadnom Mediteranu. Osnivanjem dubrovačkog konzulata u Genovi, koji je uz kratak prekid od osam godina, poslije velikog potresa (od 1667. do 1675. g.), djelovao sve do ukinuća Dubrovačke Republike, započinje još bliža pomorsko-trgovačka i politička suradnja tih dviju mediteranskih republika. Već od ranije prijateljske veze između Dubrovnika i Genove odrazile su se i na imenovanje prvog dubrovačkog konzula u toj luci, time što je vlada Genove tom prilikom odredila spomenutog D. de Vivaldisa kao pogodnu osobu koja može obavljati dužnost dubrovačkog konzula na njezinu području, pa Senatu Dubrovačke Republike nije preostalo ništa drugo nego da taj izbor prihvati i potvrdi.¹⁶

¹⁵ J. Tadić, Španija i Dubrovnik u XVI st., SKA, Beograd 1932. g., str. 31.; V. Foretić, Povijest Dubrovnika ..., sp. dj., knj. I, str. 37—38.; *Pomorska enciklopedija*, Zagreb 1955. g., pod »Doria A.« — pomorac i kondotijer, rođ. 1466., umro 1560. g. Početkom XVI. st. Đenova je lavirala između Francuske i Španjolske, pa kad je 1528. g. A. Doria kao vrhovni kapetan pristao uz Španjolsku, kralj Karlo V. priznao je Đenovi pravo na Savonu, a Doria je postao prvi đenovski građanin i doživotni »sindikatore«. *Enciclopedia italiana*, (Treccani, 1932—39), pod »Genova«. Vrijeme od 1339. do 1528. g. u Đenovi karakterizira nestabilnost vlada i duždeva. Dolaskom na vlast A. Dorije 1528. g. donesen je novi ustav, po kojemu su duždevi vladali samo za određeno vrijeme, uz Veliko vijeće i Senat, a postojalo je i Malo vijeće. A. Doria je organizirao u Đenovi sličnu organizaciju vlasti kao u Veneciji i Dubrovniku.

¹⁶ *Cons. rog.*, sv. 40, str. 142. Dana 21. I. 1531. g. Dub. senat potvrđuje izbor D. Darije de Vivaldisa za konzula »nationis nostrae« u Đenovi i njezinom području. *Lett. di Levante*, sv. 17, str. 123. I. Mitić, Dubrovački konzulat na Malti, »Anali« Hist. instituta JAZU, god. VI—VII, Dubrovnik, 1957/59, str. 161—172. U načelu

U mornarici A. Dorijske, koja je postizala znatne uspjehe u borbi protiv Turaka, našlo se već 1532. g. i nekoliko dubrovačkih trgovačkih brodova. Kako je dubrovačka vlada željela sačuvati najbolje prijateljske odnose s Španjolskom i Genovom, i ujedno izbjeći svaki i najmanji povod sukoba s Turskom, upućen je zbog tih brodova u kolovozu 1532. g. u Genovu dubrovački poslanik Gj. Palmotić da zatraži od A. Dorijske otpuštanje svih dubrovačkih brodova, jer su se Dubrovčani bojali osvete Turaka. Gj. Palmotić je trebao, uz pomoć konzula Vivaldia, da predoči A. Dorijske svu opasnost koja može nastati za Dubrovnik ako Turci doznaju da ima dubrovačkih brodova u španjolsko-đenovskoj mornarici. Sudjelovanje dubrovačkih brodova, koji su uglavnom prevozili vojsku i hranu iz Italije, Napulja i Genove na Peloponez za potrebe Španjolske i Genove, nije se moglo dugo kriti, pa je dubrovačka vlada sredinom 1533. g. zaključila da o tome obavijesti Turke i da im prikaže kao da je A. Dorijske sve dubrovačke brodove silom uhvatio i sa sobom odveo. O tome je Porta obaviještena i početkom 1534. g. preko dubrovačkih poklisara koji su nosili harač u Carigrad, pa je tom prilikom Turcima prikazano kao da se radilo samo o jednom dubrovačkom brodu koji je uhvaćen negdje u vodama Sicilije kad je onamo išao da iz Trapana donese sol u Dubrovnik. S vremenom je pitanje sudjelovanja dubrovačkih brodova u španjolsko-đenovskoj mornarici izgubilo na značaju, pa je palo u zaborav. Interesantno je spomenuti kako se A. Doria, dok se nalazio sa svojom flotom u vodama Herceg-Novog (1538. g.) obratio dubrovačkoj vladi da mu pozajmi oko 15.000 dukata, obećavši da će taj iznos vratiti u Napulju. Vlada je udovoljila njegovu traženju te mu uputila svoje podanike N. Sorga i J. Gradi da s njim urede to pitanje zajma, te da mu izjave kako mogu dati samo 10.000 dukata zajma, jer se više nije moglo naći u Dubrovniku¹⁷. Jedna od teških godina koje je proživjela Dubrovačka Republika bila je 1538. kad je osnovan savez protiv Turske, nazvan »Prva sveta liga«. Venecija, kojoj je Dubrovnik oduvijek bio trn u oku, nastojala je svim silama da iskoristi tu priliku za uništenje dubrovačke slobode. Pred zauzeće Herceg-Novog od strane ovog Saveza, Mlečani su predlagali da se zauzme Dubrovnik, a ne Herceg-Novi, čemu su se usprotivili admiral A. Doria i napuljski potkralj kao zapovjednik kopnene vojske. Na molbu Dubrovčana A. Doria, koji se pokazao kao prijatelj Dubrovnika i spriječio nakanu Mlečana da Sveta liga zauzme Dubrovnik, po-

Dubrovački je Senat birao svoje konzule na temelju natječaja, većinom glasova, međutim u tome ima katkad izuzetaka. Tako je dub. konzula na Malti, kao prijateljskoj zemlji, imenovao veliki meštar Malte, uz naknadni pristanak Dub. senata. Sličan je slučaj bio u toku XVI. i početkom XVII. st. s dub. konzulima u Đenovi. *Isti*, Konzulati i konzularna služba..., sp. dj., str. 21, 202. Dubrovačka se vlada u formiranju i organizaciji svojih konzulata ugledala na mediteranske gradove, a među njima i na Đenovu, koja je već i XI. st. imala svoje »konzule u inozemstvu« po raznim lukama Levanta. *Isti*, Povijesni razvoj konzularne službe evropskih država od prvih početaka do naših dana, »Pravna misao«, br. 3—4, Sarajevo 1977. g., str. 57—71.

¹⁷ J. Radonić, sp. dj., knj. II, sv. I, Beograd 1935. g., str. 214, 309, 310. Upute F. Boškoviću od 26. X. 1522. g. da zamoli admirala A. Dorijske da otpusti iz svoje armade dub. brodove. Dubrovačka vlada moli admirala Dorijske 12. IV. 1533. g. da otpusti iz svoje armade brod T. Stepanovića, koji je poveo sa sobom protiv otoka Hija. Uputa D. Gučetiću od 31. VIII. 1533. g., koji je bio agent na Porti, kako da opravda prisutnost nekih dub. brodova u floti A. Dorijske. — J. Tadić, Španija i Dubrovnik..., sp. dj., str. 44, 46, 66, 68. Neki povjesničari tvrde kao npr. Ranjina, Razzi, Appendini, a po njima i L. Vojnović, da je A. Doria spomenutoj dvojici dub. poslanika M. Sorgu i I. Gradiju otkrio opasnost koja Dubrovniku prijeti od Mlečana.

šalje im, krajem 1538. g., svog iskusnog inženjera Antuna Ferramolina iz Bergama za utvrđenje grada. On je kao vojni stručnjak trebao savjetovati Dubrovčane kakve su popravke morali izvesti na svojim utvrđenjima da im ona budu moderna i dovoljno jaka. U to je vrijeme dubrovačka vlada nastojala da što bolje utvrdi svoj grad zbog opasnosti koja je prijetila Dubrovniku od Venecije. Ferramolino je napravio model svih dubrovačkih utvrđenja i označio što se na njima ima popraviti i dotjerati. Po tom je planu Senat zaključio početkom 1539. g. da se izvrše neke gradnje na Pločama te da se izgradi utvrda Revelin. Poslije boravka od četiri mjeseca u Dubrovniku i danih savjeta o daljem utvrđivanju grada, Ferramolino je napustio Dubrovnik ne želeći primiti nikakvu plaću, pa mu je dubrovačka vlada prilikom odlaska uručila poseban dar od 200 dukata, te ga otpremila posebnim dubrovačkim brodom do Sicilije. Njegov se model Dubrovnik dugo čuvao, te su Dubrovčani i kasnije popravljali svoje zidine po planu tog arhitekta¹⁸. Sudjelovanje dubrovačkih trgovačkih brodova na strani španjolsko-đenovske mornarice na Peloponezu protiv Turaka, sprečavanje Mlečana da 1538. g. zauzmu Dubrovnik, davanjem zajma A. Doriji, kao i upućivanje inženjera Ferramolina u Dubrovnik, dokazi su bliskih i prijateljskih odnosa koji su spajali Dubrovnik i Genovu.

U toku XVI. i u prvoj polovici XVII. stoljeća Genova je bila za Dubrovčane važna baza mnogih pomorskih pruga te međunarodno privredno i bankarsko središte prvog reda kao i značajna diplomatska promatračnica raznih zbivanja na političkoj pozornici tadašnje Evrope. Iz tog je razloga dubrovački konzulat u Genovi imao izuzetno značenje među konzulatima Dubrovačke Republike na zapadnom Mediteranu. Dubrovački su se konzuli u Genovi brinuli ne samo o dubrovačkim brodovima i pomorcima koji su dolazili u tu luku, te o pronalaženju tereta, i sklapanju ugovora o prijevozu razne robe, već i o položima dubrovačkog novca u Genovi, te u vezi s tim škopčanog bankarskog poslovanja, o provođenju odluka vlade Dubrovačke Republike među tamošnjim dubrovačkim pomorcima i trgovcima, o rješavanju sporova među dubrovačkim podanicima i izricanju odgovarajućih presuda, o slanju u Dubrovnik raznih izvještaja u vezi s evropskim političkim zbivanjima te ekonomskih i zdravstvenih prilika ne samo u Genovi već i na širem području Mediterana. Tu izuzetnu prednost među dubrovačkim konzulatima zadržao je konzulat u Genovi sve do ukinuća Dubrovačke Republike. Potrebno je međutim naglasiti da je jedna od važnih prvobitnih funkcija konzula, pa tako i dubrovačkih u Genovi, bilo suđenje svojim zemljacima s pravom žalbe na sud u Dubrovniku. Pismom upućenim B. Spinoli, dubrovačkom konzulu u Genovi, vlada iz Dubrovnik ga upozorava da svi sporovi između dubrovačkih podanika, te između Dubrovčana i podanika Genove, ako je tako ugovoreno, spadaju u njegovu nadležnost, i to na osnovi privilegija koju podanici Du-

¹⁸ *Engel-Stojanović*, sp. dj., str. 142; *J. Gelčić*, Ljevaoci Dub. Republike . . . , sp. dj., str. 40; *J. Tadić*, Španija i Dubrovnik . . . , sp. dj., str. 69; *V. Foretić*, Povijest Dubrovnik . . . , sp. dj., knj. 2, str. 37—38, 41; *L. Beritić*, Utvrđenje grada Dubrovnik, Zagreb 1955. g., str. 137—143; *isti*, Dubrovačke zidine, Dubrovnik 1963. g., str. 33. God. 1538. primljen je u Senatu model za gradnju današnjeg Revelina prema zamisli A. Ferramolina. Rad je odmah započeo, te je ta velika utvrda uglavnom izgrađena u toku 11 mjeseci; *A. Deanović — J. Tenšek*, Predzidje dubrovačke Minčete u zamisli Michelozza, Fiskovićev zbornik I, Split 1980. g., str. 301—312. Bilj. 7. Jugozapadna kula dub. zidina danas se zove Bokar. Za Michelozzova boravka i rada, ta se kula spominjala pod imenom »Nad Brsaljima«, a zvala se i »Zvijezda« sve do 1565. g. kad su je zbog njezina novog oblika, koji je zamislio Ferramolino prozvali prvi put Bokarom.

brovačke Republike uživaju u Genovi. Ujedno vlada upozorava svojega konzula da mora strogo kazniti onog dubrovačkog podanika koji je izbjegao sud dubrovačkog konzula. Tu su funkciju s vremenom, osobito u toku XVII. stoljeća, izgubili konzuli u zapadnoevropskim zemljama, pa tako i dubrovački konzuli u Genovi, te je suđenje prešlo u nadležnost lokalnih organa vlasti, dok su konzuli zadržali pretežno samo funkcije pomirbenih sudaca među svojim zemljacima¹⁹.

Spomenuti prvi dubrovački konzul u Genovi D. de Vivaldis djelovao je neprekidno punih 18 godina, sve dok nije smijenjen na zahtjev vlade Genove i zaključka Dubrovačkog senata, donesen 1549. g. Razlog smjenjivanja tog plemića Genove s položaja konzula Dubrovačke Republike u toj zemlji nije nam poznat; samo smo mogli utvrditi iz arhivskih dokumenata da se on ponovo vraća na taj položaj deset godina kasnije (1559. g.) i ostaje na toj dužnosti sve do smrti (1567. g.). Za vrijeme te odsutnosti od 10. godina (od 1549. do 1559. g.) dubrovački je konzul u Genovi bio Domenico de Francis iz Genove, kojega je također potvrdio Dubrovački senat na taj položaj na prijedlog vlade iz Genove. Poslije smrti konzula D. de Vivaldisa, bio je izabran Antun Fornari za dubrovačkog konzula u Genovi, na osnovi preporuke tamošnje vlade. Potrebno je spomenuti da se poslije smrti konzula de Vivaldisa mnogo viđenih i uglednih ljudi natjecalo na njegovo mjesto, što znači da su ugled konzulata Dubrovačke Republike u Genovi kao i prihodi tog konzulata od naplaćene konzularne takse, koja se ubirala od dubrovačkih brodova, bili veliki²⁰. On je na toj dužnosti bio do smrti, samo tri godine (do 1570. g.), kad je ponovo na preporuku vlade iz Genove, a uz suglasnost Senata u Dubrovniku određen za novog konzula Dubrovačke Republike u Genovi Baptista Spinola, član veoma ugledne i bogate đenovske obitelji. On je bio dubrovački konzul punih 15 godina, sve do 1585. g., kad ga je zamijenio na toj dužnosti Filip Lomelino, poznati trgovac iz Genove, čija se obitelj bavila ne samo trgovačkim već i novčano-bankarskim poslovima, pa je na taj način bila od velike koristi Du-

¹⁹ *Let. di Ponente*, sv. 3, str. 111. Pismo upućeno konzulu B. Spinoli u Đenovi 29. III. 1578. g. o suđenju dub. podanicima. — A. de Miltitz, Manuel des consuls, Londres—Berlin 1837. g., sv. II, str. 423—433. — I. Mitić, Konzulati i konzularna služba . . ., sp. dj., str. 25, 35. Konzuli evropskih država na Levantu zadržali su sudske funkcije temeljem posebnih ugovora s Turcima, tzv. kapitulacija, sve do početka XX. st. Izuzetno su među pojedinim zemljama zapadne Evrope, ali ne u Đenovi, u toku XVII. st., i kasnije, na temelju posebnih privilegija vladara, konzuli pojedinih država, pa tako i dubrovački, bili ovlašteni da raspravljaju i presuđuju u sporovima među podanicima svoje zemlje.

²⁰ *Cons. rog.*, sv. 40, str. 142. Početkom 1531. g. Senat je potvrdio D. Dariju de Vivaldisa za dub. konzula. *Let. di Levante*, sv. 17, str. 123. God. 1549. imenovan je D. de Francis za konzula umjesto de Vivaldisa. *Isto*, sv. 24, str. 80. Dana 5. V. 1549. g. Senat javlja D. de Francisu da želi udovoljiti vladi Đenove, te iz tog razloga smjenjuje dotadašnjeg konzula D. Vivaldija i njega imenuje novim konzulom. *Isto*, sv. 26, str. 5. Sredinom 1555. g. bilo je pokušaja da se po preporuci A. Dorije odredi P. Foglietto kao i A. Franchi, prijatelji kuće Doria, za dub. konzule u Đenovi, ali ne nalazimo da su oni i bili na toj dužnosti. *Let. di Ponente*, sv. 1, str. 41, 79. Krajem 1566. g. dub. vlada piše vlastima u Đenovu da je imenovala A. Fornarija, po njihovoj preporuci, za konzula u Đenovu poslije smrti prijašnjeg konzula D. de Vivaldija. Prepiska, XVI. st., sv. 16.468, str. 4, Pismo od 30. VII. 1561. g. konzula de Vivaldis dub. vladi. *J. Radonić*, sp. dj., knj. II, sv. 2, Beograd 1938. g., str. VIII. Predgovor — Odnosi između Dubrovnika i Francuske za vrijeme vlade Karla IX. i Katarene Medici bili su dobri, te je Dub. senat na njihovu želju imenovao za svojega konzula u Đenovu A. Fornari, str. 145, 146, 166. Dub. vlada piše 27. V. 1756. g. španjolskom kralju Filipu II, da je po njegovoj želji postavila za svojeg konzula u Genovi A. de Fornarija.

brovčanima u mnogim pomorsko-trgovačkim poslovima u toj luci. Njega je na taj položaj, prema već ustaljenoj praksi, potvrdio dubrovački Senat na prijedlog vlasti Republike Genove, pa je on vodio poslove konzulata sve do početka XVII. stoljeća, kad ga je zamjenio (1601. g.) Rafaello Justiniani. Devet godina kasnije (1610. g.) nalazimo kao konzula Dubrovačke Republike u Genovi člana ugledne denovske obitelji Ambrosija Gentilea. Među arhivskim dokumentima nalazimo podatak da je do nastupa na dužnost tog novoimenovanog dubrovačkog konzula poslove konzulata vodio vicekonzul G. Canet iz Genove, koji je i poslije preuzimanja konzulata od strane A. Gentilea ostao njegov zamjenik, vicekonzul. A. Gentile je 18 godina kasnije (1628. g.) naslijedio njegov sin Gjorgje Gentile, koji je ostao na toj dužnosti gotovo više od 30 godina. Od 1660. g. nalazimo na položaju dubrovačkog konzula u Genovi opet jednog od članova spomenute obitelji Lomellino, po imenu Josipa, koji je obavljao konzularne poslove sve do velikog potresa iz 1667. g. Poslije tog prijelomnog događaja iz dubrovačke prošlosti ne nalazimo za kraće vrijeme (do 1675. g.) konzule Dubrovačke Republike u Genovi, sve dok se Dubrovnik barem malo nije oporavio od pretrpljenog udarca²¹. Za vrijeme od 136 godina, to jest od imenovanja prvog dubrovačkog konzula u Genovi, pa sve do velikog potresa (od 1531. do 1667. g.) smijenilo se na položaju konzula Dubrovačke Republike u Genovi devet uglednih osoba, sve podanici Genove, koje je vlada Dubrovačke Republike imenovala svojim konzulima na preporuku vlasti iz Genove, što je očiti dokaz dugotrajnih prijateljskih i prisnih odnosa tih dviju mediteranskih Republika.

Pored postojanja konzulata Dubrovačke Republike, koji je bio jedan od osnovnih uvjeta uspješnog dubrovačkog pomorsko-trgovačkog poslovanja u Genovi, ta je luka pružala Dubrovčanima, kao središte mnogih pomorskih pruga te međunarodno privredno i bankarsko sjedište prvog reda i sve ostale potrebne uvjete za što lakše odvijanje njihova poslovanja. Tu je u prvom redu bila veoma poznata banka »Banca di S. Giorgio«, koja se počela ustrojavati još 1345. g. a svoj konačan oblik i značaj dobiva sredinom XV. stoljeća (1444. g.). Veliki dio prihoda trgovačke flote Dubrovnika u toku XVI. stoljeća, te novac bogatih dubrovačkih obitelji i brojnih zaklada, bio je uložen u raznim bankama, u Rimu, Genovi, Napulju, Veneciji i drugim mjestima. Neprestano zategnuti politički odnosi između Venecije i Dubrovnika odrazili su se i na ekonomsko-financijske odnose tih dviju republika. Dubrovnik je u Veneciji imao manje uloženog kapitala nego u Genovi i drugim talijanskim gradovima, iako je Genova davala manje kamate i bila udaljenija od Dubrovnika. Tome su u prvom redu pridonijeli prijateljski odnosi između Dubrovnika i Genove

²¹ *Lett. di Levante*, sv. 17, str. 166. Spominje se 5 dub. konzula koji su tokom 69 godina, od 1559. do 1628. g., djelovali u Đenovi. *Isto*, sv. 31, str. 27, 36. Dana 16. III. 1571. g. — Pismo upućeno B. Spinoli novoizabranom konzulu Dub. Republike, kojemu se navodi da je izabran na preporuku »sua Maesta Chatolica« kao i G. Doria, poslije smrti dotadašnjeg konzula A. de Fornara. Potrebno je naglasiti da je dub. vlada u toku XVI. i XVII. st. nastojala da prilikom izbora svog konzula u Đenovi udovolji ne samo vladi te Republike već i vladaru zemlje pod čijim se utjecajem u to vrijeme nalazila Đenova; bilo francuskom ili španjolskom kralju. *Lett. di Ponente*, sv. 10, str. 174, 175. Početkom 1610. g. dub. vlada zahvaljuje G. Canetu za sve poslove koje je vodio kao vicekonzul do izbora novog konzula. *Isto*, sv. 23, str. 32/33. Sredinom 1660. g. spominje se J. Lomellino kao dub. konzul u Đenovi. *Prepiska*, XVII. st., sv. 67.2069 (»Lettere di vari Corrispondenti da Genova dall'anno 1618 al 1698«). *J. Radonić*, sp. dj., knj. II, sv. 2, Beograd 1939. g., str. 469. Početkom 1585. g. dubrovačka se vlada ispričava admiralu A. Doriji što ne može postaviti u Đenovu za svojega konzula A. Lomellina.

kao i solidnost poslovanja spomenute banke sv. Gjorgja. Dubrovačka su ulaganja samo u Genovi, u toku XVI. stoljeća, iznosila u prosjeku od 30.000 do 40.000 dubrovačkih dukata s prihodom od 1.000 do 2.000 dukata godišnje, računajući prosječne kamate od 3,5 do 5%. Kasnije, u toku XVII. i XVIII. stoljeća postepeno se smanjivao iznos uloženog kapitala u denovskoj banci sv. Gjorgja u korist drugih banaka u Napulju, Rimu, Beču i Veneciji, tako da krajem XVIII. stoljeća (1789. do 1790. g.) iznosi samo 1.040 dubrovačkih dukata s godišnjim prihodom od 128 dukata, zbog nastalih pomorsko-ratnih sukoba na Mediteranu²².

Poznati dubrovački pomorac i trgovac Miho Pracat (1522—1607. g.), trgujući tkaninom, žitom, uljem, vinom, kožom, kolonijalnom robom i drugim, stekao je golem kapital koji je ulagao u različite trgovačko-bankarske kuće u inozemstvu, u prvom redu u Genovi, a zatim u Napulju i u Rimu. Dio tog stečenog bogatstva oporučno je ostavio za različite humanitarne svrhe: za bolnice i bratovštine, za pomaganje siromaha kao i radi isplaćivanja otkupnine za one podanike Dubrovačke Republike koji padnu u zarobljeništvo gusara s obala sjeverne Afrike. Po oporuci je ostavio svojoj ženi sav prihod od novčanih pologa koji su se nalazili u banci sv. Gjorgja u Genovi, kao i prihode od kuće i imanja u Primorju i na otoku Lopudu. Poslije ženine smrti sav novac položen u spomenutoj denovskoj banci pripao je po oporuci Dubrovačkoj Republici²³. U svakom mjestu gdje su Dubrovčani imali svoj novac položen u nekoj banci, dubrovačka je vlada imala svog punomoćnika, odnosno zastupnika, koji bi prema njezinu pismenom nalogu ili traženju pojedinaca, a u vezi s dubrovačkim konzulom, obavljao sve financijske poslove u vezi s tim novcima; naplatu i doznaku kamata ili određene količine novca ovlaštenim osobama u drugim mjestima ili u Dubrovniku. U Genovi su te poslove obavljali članovi poznate trgovačke kuće Lomellino, čiji se jedan član pojavljuje krajem XVI. stoljeća, kako smo ranije spomenuli, kao konzul Dubrovačke Republike u toj luci. Kad je početkom 1620. g. umrla Vica, supruga pokojnog M. Pracata, dubrovačka vlada ovlašćuje G. Lomellina da, u smislu oporuke, sav novac koji se nalazio položen kod banke sv. Gjorgja prenese u vlasnost dubrovačke države kako bi Dubrovačka Republika mogla ubuduće raspolagati tim novcem i naplaćivati kamate. Dubrovački je senat krajem 1637. g. zaključio da se »zaslužnom građaninu«, pučaninu M. Pracatu postavi spomenik u atriju Kneževa dvora u Dubrovniku²⁴. Interesantno je spomenuti da je to jedini spomenik u obliku ljudskog lika koji je vlada Dubrovačke Republike podigla jednom svom podaniku.

²² A. de Vittorio, Gli investimenti finanziari ragusei in Italia tra XVI e XVIII secolo, Rassegna economica, Pubblicazione Bimestrale del Banca di Napoli, god. XLI, № 3, Maggio-Giugno 1977. g., Napoli, str. 604, 605, 611. Samo trgovačka flota imala je profit 1500. g. u vrijednosti između 180.000 i 270.000 dub. dukata. *Enciclopedia italiana*, sp. dj., (pod »Genova« vidi: »Banca o Casa di S. Giorgio, istituto di credito, banca di deposito«).

²³ J. Tadić, Miho Pracatović — Pracat, Dubrovnik 1933. g., str. 45, 47, 51. Imovina M. Pracata cijeni se već 1588. g. na 100.000 zlatnih škuda. U banci sv. Georgia imao je 1.000 pologa, a vrijednost svakog pologa iznosila je oko 100 škuda. Prema jednom računu iz polovice XVII. st. svi Pracatovi polozi u toj banci iznosili su oko 100.000 škuda, što znači da je on taj iznos ostavio svojoj zemlji. Svaka dubrovačka škuda iznosila je u XVI. st. 36 dinara odnosno groša, a u XVII. st. još i više, pa su prema tome Pracatovi polozi vrijedili oko 3.600.000 dub. dinara — groša, što bi danas predstavljalo po svojoj kupovnoj moći znatno veći iznos.

²⁴ *Lett. di Ponente*, sv. 12, str. 211, 229, 253. Senat javlja 7. V. 1620. g. svojemu punomoćniku G. Lomellinu u Đenovu da je umrla supruga pok. M. Pracata, te

O vezama Dubrovčana u toku XVI. stoljeća s Amerikom, a naročito s južnom Amerikom, ima veoma malo podataka. Među arhivskim dokumentima nalazi se dio jedne oporuke sastavljene početkom 1589. g. od Dubrovčanina Marina Piccettija u mjestu Potosi, koje se onda nalazilo u sastavu Perua, dok se danas nalazi u Boliviji. Ta je oporuka sastavljena pred tamošnjim javnim notarom i uz prisutnost triju svjedoka. Prije odlaska u Peru taj je Dubrovčanin, ponijeklom sa otoka Lopuda, živio u Genovi kao član tamošnje dubrovačke trgovačke kolonije. Nije nam poznato koje je godine taj Dubrovčanin stigao u Peru ni čime se bavio, ali iz pronađenog dijela oporuke možemo utvrditi da je uspio zaraditi veliki imetak. Zanimljivo je ustanoviti, na temelju arhivskih dokumenata, da na ostavštinu spomenutog M. Piccettija upisuju u Dubrovnik (1615. g.) svoje nasljedno pravo njegova sestra i kćerka njegova brata Antuna. Poslije više od 100 godina, od dana sastavljanja te oporuke, dio oporuke, koji se odnosi na Genovu, upisan je početkom 1700. g. i u knjigu konzulata Dubrovačke Republike u Genovi. Ovjeru je upisa izvršio tadašnji dubrovački konzul F. Peloso i njegov kancelar. Razlog tog zakašnjelog upisa u knjigu dubrovačkog konzulata u Genovi vjerovatno leži u činjenici da su nasljednici u Genovi mnogo kasnije saznali za tu oporuku i tek tada tražili njezin upis u službene knjige. Potrebno je napomenuti da je prema ustaljenoj praksi dubrovačke konzularne službe svaka isprava ovjerena od konzula Dubrovačke Republike ili kancelara konzulata, te upisana u knjige dubrovačkog konzulata i knjige državne kancelarije u Dubrovniku, bila priznata od vlasti u Dubrovniku kao javna isprava sa svim zakonskim pravnim posljedicama, to jest kao da je ista isprava izdana u Dubrovniku. Na temelju spomenute oporuke M. Piccettija uložen je u denovsku banku sv. Gjorgja iznos od 1.000 dukata, od čijeg se godišnjeg prihoda, odnosno kamata, prema želji oporučitelja, imalo udijeliti 30 dukata bolnici u Genovi, 10 dukata raznim Dubrovčanima umrlim u toj luci, a preostalih 10 dukata imalo se udijeliti najsiromašnijim i najpotrebnijim osobama. Navedena je obveza davanja vrijedila pet godina, a poslije tog roka sav je novac trebao pripasti na jednake dijelove njegovim sestrama ili neputovima i njihovim sinovima. Početkom 1717. g. vjerovatno više nije bilo nasljednika koji bi se mogli koristiti tom ostavštinom pok. M. Piccettija, pa je dubrovačka vlada naložila svom punomoćniku B. Lomellinu u Genovi da sav preostali novac prepíše u korist dubrovačke države. Dubrovačka je vlada odredila da godišnji prihod od preostalog novca iz ostavštine M. Piccettija pripadne ustanovi »Blago djelo« (tzv. »Opera pia«), kojoj je bila svrha da s prikupljenim novcem pomaže siromašne i nemoćne u Dubrovniku²⁵. Time se stjecajem okolnosti novac zarađen od jednog Dubrovčanina u dalekom Peruu poslije dugog niza godina, našao u rukama njegove domovine Dubrovačke Republike.

prema oporuci da uredi pitanje njezina novca kod banke sv. Gjorgja, *Isto*, sv. 13, str. 127 (27. III. 1623. g.). *Isto*, sv. 15, str. 35. Dana 3. VII. 1629. g. Senat traži izvještaj o stanju novca pok. Pracata u banci sv. Gjorgja, a u vezi s njegovom oporukom. *Isto*, sv. 16, str. 131. Dana 25. V. 1635. g. Dub. senat traži izvještaj o stanju novca u banci sv. Gjorgja, koji je poslije smrti Vice, žene M. Pracata, pripao dub. državnoj blagajni. *Isto*, sv. 17, str. 17, 76, 148. Dana 15. V. 1637. g. i 1. VII. 1639. g. dub. vlada traži od punomoćnika G. Lomellina financijski izvještaj o novcu u Genovi, kao i o pripadajućim kamatama. *Isto*, sv. 18, str. 67 (7. IV. 1645. g. Pismo G. Lomellina u Genovi u vezi s ostavštinom M. Pracata.)

²⁵ *Div. canc.*, sv. 218, str. 47, 48 (oporuka M. Picetti sastavljena u Peruu 1589. g.). *Proc. canc.*, sv. 24, str. 123—127. Dana 23. VIII. 1615. g. nasljednici u Dubrovniku upisuju oporuku, te ujedno određuju da njihove interese u Genovi zastupa S.

Kao što je novac spomenuta dva bogata Dubrovčanina pripao dubrovačkoj državi, na sličan je način i drugi novac prispio u vlasnost Dubrovačke Republike i bio pohranjen u bankama Genove, Rima, Napulja i drugdje. Tim novcem i prihodima od tog novca, te ušteđenim državnim novcem, pa tako i onim u Genovi, raspolagala je dubrovačka vlada, pa je svom punomoćniku ili konzulu u toj luci slala naloge kome se ima uputiti i kolika količina od tog novca radi podmirjenja određenih državnih potreba ili obveza. Jedan dio prihoda koji bi se naplatio od položenog novca u Genovi, Napulju, Rimu i drugdje ponajviše bi se slao preko Ankone zastupniku interesa Dubrovačke Republike u Veneciji, koji bi primljeni novac zamijenio za zlatne ugarske dukate, a zatim ih prosljedio za Dubrovnik obično dubrovačkim brodom, i to redovito ne u većem iznosu od 200 dukata zbog manjeg rizika od mora, a još više radi gusara. Dubrovačka se vlada tim novcem koristila velikim dijelom za danak koji se redovno plaćao Turcima u određenom iznosu²⁶. Tijekom dugog niza godina članovi iz porodice Lomellino, kao zastupnici interesa Dubrovčana kod banke sv. Gjorgja u Genovi, podnosili su vladi u Dubrovnik početkom svake godine izvještaj o količini novca i prihodima koju su razne zaklade iz Dubrovnika, dubrovačka država i pojedini Dubrovčani imali u tamošnjoj banci. Razni dubrovački poklisari ili punomoćnici koji su se nalazili u posebnim misijama, prolazeći kroz Genovu, bivali su isplaćivani po nalogu dubrovačke vlade od dubrovačkog novca ili prihoda iz banke sv. Gjorgja²⁷. Dok je dubrovačka vlada novcem položenim u dnevnoj banci sv. Gjorgja podmirivala razne državne potrebe, uložila pojedinih Dubrovčana u toj banci, te i u drugim talijanskim bankama, služili su vlasnicima za razne pomorsko-trgovačke poslove; kupovinu i prijevoz robe, osiguranje pomorskog prijevoza i druge poslove skopčane s njihovim poslovanjem. Koliko je bila važna uloga osobe za-

Lupi, koji je živio u samostanu sv. Marija od Kaštela u istom gradu. *Lett. di Ponente*, sv. 10, str. 146 (10. IX. 1609. g. Pismo upućeno u Genovu »al officio della misericordia« u vezi s ostavštinom M. Picetti). *Isto*, sv. 13, str. 47 (18. III. 1622. g. — Pismo dub. vlade duždu Genove kojim ga moli za pomoć pri uređenju ostavštine pok. M. Picetti). *Isto*, sv. 47, str. 103 (20. III. 1717. g. — Pismo upućeno J. B. Lomellinu, punomoćniku dub. vlade u Genovi). *I. Mitić*, O prvim Dubrovčanima u Peru, časopis »Naše more«, br. 4, Dubrovnik 1979. g.

²⁶ *Monti*, sv. 61/1 (Monti d'Italia, capitali di pers. private 1575—1577) — Kao što je dubrovačka država imala pohranjen novac u raznim bankama Italije, tako su se i privatnici koristili istim mogućnostima naplaćujući kamate od uloženog kapitala. *Isto*, sv. 61/a (Gabella di Monti 1583—88). *Isto*, sv. 61/3 (Libro di Monti 1635). *K. Vojnović*, Državni rizničari Republike Dubrovačke, Starine JAZU, knj. 28, Zagreb 1896. g., str. 186—260; *I. Mitić*, Međunarodni položaj Dubrovačke Republike s obzirom na njezine novčane i druge obveze prema stranim zemljama, »Pomorski zbornik«, br. 17, Rijeka 1979. g., str. 354—355. God. 1458. plaćali su Dubrovčani Turcima tribut u iznosu od 1.500 dukata, a 1481. g. on je iznosio 12.500 dukata godišnje, a od 1703. g. isto toliko, i to unaprijed svake treće godine.

²⁷ *Lett. di Ponente*, sv. 16, str. 64 (1. VII. 1634. g. — Dub. vlada moli G. Lomellina da za rizničare sv. Marije u Dubrovniku ispituju stanje novčanih pologa u Genovi. *Isto* sv. 18, str. 188. Dana 28. V. 1646. g. vlada iz Dubrovnika javlja svom zastupniku u Genovi da tamo dolaze dubrovački plemić M. Gondola da predigne prihod od 1.000 škuda iz oštavštine M. Pracata. *Isto*, sv. 19, str. 33 (8. V. 1647. g. — pismo upućeno G. Lomellinu da se isplate G. Petachi iz Venecije ili njegovom punomoćniku sve kamate koje će priteći za tu godinu od glavnice M. Pracata u banci sv. Gjorgja). *Isto*, sv. 19, str. 248. (Dana 11. IV. 1648. g. ovlašćuje se Lomellino da sav prihod od glavnice pok. M. Pracata u Genovi preda dub. trgovcu u Veneciji M. Sorgu, a po odredbi Velike carinarnice. *Isto*, sv. 20, str. 10, 226, 255. *Isto*, sv. 21, str. 54, 180, 253 (25. IV. 1654. g. — Da se u Genovi uruči iznosi od 1.000 reala P. I. Ohmučeviću, koji putuje službeno u Španjolsku.) *Isto*, sv. 22, str. 58, 124.

dužene za dubrovačke novčane pologe kod banke sv. Giorgja u Genovi, najbolje se može utvrditi iz činjenice da je odmah nakon smrti dotadašnjeg punomoćnika G. Lomellina (1660. g.) Senat imenovao i poslao punomoć njegovu nasljedniku kako ne bi dubrovački novci u Genovi ostali bez osobe ovlaštene za obavljanje novčano-financijskih poslova²⁸. Veliki novčani polozi Dubrovčana u banci sv. Giorgja u Genovi, i uspješno poslovanje te banke, uvelike je pridonijelo uspješnom pomorsko-trgovačkom poslovanju dubrovačkih brodova po čitavom Mediteranu, naročito u prometu žitaricama.

Područje Genove, slično Dubrovniku, kamenito je i bez plodnog zaleđa koje bi bez teškoća moglo da prehranjuje oko 250.000 osoba, tako da je 60% žitarica trebalo nabaviti preko mora. Dubrovčani su iskoristili svoje povlaštene odnose s Turskom, jer su kao haračari imali najbolje pogodnosti da ukrcaju, prevoze i prodaju jeftino tursko žito na Zapad, naročito u Genovi. U toku XV. stoljeća Genova je raspolagala značajnom flotom brodova male tonaže, a već je tada uvela praksu angažiranja pomoćne flote stranaca u dovozu žitarica. Trgovački brodovi Dubrovnika sačinjavali su veliku najamnu flotu na Mediteranu u XVI. stoljeću, a posebno su bili značajni kao posrednici između Istoka i Zapada. Po svom sastavu dubrovačko je brodovlje bilo raznolikije i gipkije nego brodovlje drugih pomorskih gradova, ono je imalo u svom sastavu ne samo male i velike brodove nego i one srednje tonaže. Ti su se mogli prilagoditi svakoj potrebi i svakoj luci. Sve te okolnosti navele su Dubrovljane da u dovozu levantskog žita angažiraju dubrovačke brodove, to više što su dubrovački pomorci bili povezani sa bankarima u Genovi, pa su lakše dobivali zajmove za plovidbu. Potrebno je također spomenuti i činjenicu da je između dubrovačkih brodovlasnika, kapetana i mornara koji su prevozili raznu robu i žito za Genovu bilo više sloge i discipline nego kod posade drugih brodova, a za održavanje takva stanja posebno su bili značajni vrijedni i sposobni konzuli koji su vodili konzulat Dubrovačke Republike u Genovi. Trgovina žitom, pšenicom, bobom i sličnim proizvodima bila je u Genovi potpuno slobodna, a dovoz je zapravo kontroliralo nekoliko velikih trgovačkih kuća, čiji su vlasnici bili i sami dubrovački konzuli, što je još više pogodovalo dubrovačkom pomorskom prijevozu žitarica za Genovu. Veliko područje opskrbljivanja žitaricama bilo je, pored Levanta, Sicilija i Sardinija te sjeverna Afrika od Tunisa do Orana. S tih su područja dubrovački brodovi dovozili žitarice ne samo u Genovu i ostale luke zapadnog Mediterana već i u sam Dubrovnik, koji je također oskudjevao tim prehranbenim proizvodima. Sredinom XV. stoljeća spominje se tursko žito i u Genovi, a već 1432. g. dobili su Dubrovljani odobrenje da krcaju pšenicu u Tuniskom Kraljevstvu. Interesantno je spomenuti da su Dubrovčani običavali, naročito kad bi Zapad snašla nerodna godina, koristeći se povlasticama za izvoz žita iz Turske i potkupljujući mjesne turske vlasti u lukama, krcati na brodove

²⁸ *Isto*, sv. 23. str. 23, 32, 190, 238. Dana 28. V. 1660. g. vlada nasljednicima pok. Lomellinada šalje punomoć kako bi nastavili poslove pokojnika, u prvom redu da naplaćuje prihod od dubrovačkog novca uloženog u Genovi. *Isto*, sv. 25, str. 118. (17. V. 1666. g.). *Prepiska*, XVI st., 87.200, str. 9 (p. 10. 1666. g.) F. Lomellino iz Genove javlja dub. vladi da je poslao M. Sorgu u Veneciju prihod od novca pok. M. Pracata iz banke sv. Giorgja u smislu njihova traženja. *J. Radonić*, sp. dj., knj. II sv. 2, Beograd 1938. g., str. 137. Dana 26. VI. 1566. g. dubrovačka vlada piše svojemu konzulu D. Vivaldisu u Genovi o uručivanju 300 dukata biskupu Bonifaciju, koji je službeno upućen u Španjolsku.

mного više žita nego što im je to trebalo, te ga onda izvoziti na Zapad, prvenstveno u Genovu, a manju količinu u Španjolsku i Napulj²⁹.

Koristeći se veoma povoljnom pomorsko-trgovačkom konjunkturuom u prijevozu žitarica po Mediteranu, naročito prema Genovi, dubrovački su se brodovi previše angažirali u tom poslovanju tako da je snabdjevanje samog Dubrovnika bilo ugroženo. Zato je dubrovački Senat utvrdio, sredinom 1555. g., da se svake godine naizmjenično odrede brodovi koji će opskrbiti Dubrovnik žitaricama s Levanta. Na temelju te odredbe trebalo je početkom svake godine dostaviti konzulima Dubrovačke Republike u Genovi, Messini i drugim lukama imena dubrovačkih kapetana koji su obvezni te godine preneti pšenicu za potrebe Dubrovnika, kako bi konzul mogao pravovremeno obavijestiti dotične kapetane, ako dođu u koju luku na njegovu konzularnom području, ili kapetane drugih dubrovačkih brodova na koje se ne odnosi ta odluka da obavijeste one koji su obuhvaćeni odlukom vlade iz Dubrovnika. Dubrovački brodovi određeni za prijevoz pšenice trebali su biti u srpnju u Dubrovniku da preuzmu potrebne dokumente i krenu put Levanta. Ujedno su bili dužni da prilikom dolaska u Dubrovnik donesu teret soli za potrebe grada, odnosno dubrovačkog teritorija. Potrebno je međutim naglasiti da su pored te angažiranosti dubrovačkih brodova u prijevozu žitarica s Levanta, brodovi i drugih zemalja sudjelovali u tome. Brojni ugovori o prijevozu žitarica označavaju kao istovarnu stanicu Genovu, Livorno, Messinu ili Ankonu, te ujedno pokazuju da su u toj trgovini s levantskim žitom sudjelovali i Đenovljani³⁰. Krajem XVI. stoljeća, prilikom velike krize u nabavi žitarica Dubrovčani, jedino su zadržali Genovu, od svih oblasti zapadnog Mediterana, u koju su uvozili žito isključivo preko Messine. Ekonomsko nazadovanje Dubrovnika i njegova pomorstva u toku prve polovice XVII. stoljeća odrazili su se i na pomorsko-trgovačke odnose između Dubrovnika i Genove, koji su počeli postepeno jenjavati, dok im veliki potres (1667. g.) nije zadao najjači udarac.

Mnogobrojna djelatnost konzula Dubrovačke Republike u Genovi omogućila je da taj konzulat, od svojega osnivanja (1531. g.) do velikog potresa, pa i u kasnijim stoljećima, bude ne samo zaštitnik interesa Dubrovčana na

²⁹ B. Hrabak, Izvoz žitarica iz osmanlijskog carstva u XIV, XV. i XVI. st., Priština 1971. g., str. 167, 188, 230, 233, 269, 298, 301, 402, 416, 429, 525, 526, 579, 589, 594. Dubrovački izvoz žitarica iz Turskog Carstva bio je naročito intenzivan u prvoj polovici XVI. st. kad trgovci iz Dubrovnika veoma malo uvoze žito iz Apulije i Sicilije, već tursko žito prevoze u Genovu, zapadnu talijansku obalu i na Piri-nejski poluotok, a jedan dio dovoze i u Dubrovnik. U to su vrijeme postojali i špekulativni interesi za izvoz jeftinih žitarica s Levanta, jer su se one mogle unosno zamijeniti u Genovi, Messini i drugim mjestima za korale koji su bili veoma traženi u Aleksandriji. U toku XVI. st. Dubrovčani su dovozili žitarice ne samo u Genovu već i u luke đenovske obale: Rapallo, Porto-Fino, Savonu, Albengo, i Ventimiglia. V. Foretić, Povijest Dubrovnika... sp. dj., knj. 2., str. 46.

³⁰ Lett. di Levante, sv. 27, str. 231. Dana 18. XI. 1559. g. dubrovačka je vlada posebnim okružnicama javljala svojim konzulima imena kapetana koji su sa svojim brodovima bili dužni da prevezu žito u Dubrovnik. Isto, sv. 29, str. 257. Senat javlja 17. I. 1565. g. svom konzulu u Genovi D. de Vivaldisu imena šest dubrovačkih kapetana zaduženih te godine za prijevoz žita. Konzul je bio dužan da obavijesti svoju vladu koje je sve kapetane upoznao sa tom odredbom Senata. Isto, sv. 29, str. 167. Senat 29. IV. 1567. g. javlja konzulu u Genovi da je određena kazna u visini od 1.000 dukata za kapetana broda, 100 dukata za pilota i pisara broda, a po 50 dukata za svakog mornara ako ne izvrše njegovu odluku te dovezu sol i žito u Dubrovnik. Prepiska, XVI. st., sv. 15.462 (»Lettere di vari corrispondenti di Padova, Lucca e Genova«); Lett. di Ponente, sv. 6, str. 275. Senat 4. XI. 1592. g. javlja svom konzulu Lomellinu o potrebi opskrbe Dubrovnika žitom.

području Genove već i glavni centar preko kojeg, i uz pomoć kojeg, su se odvijali ekonomski i politički odnosi tih dviju mediteranskih republika. Važnost konzula za dubrovačku pomorsku trgovinu u Genovi bila je u tome što su oni bolje nego kapetani poznavali lučke »uzance« i običaje, tehniku trgovačkog poslovanja kao i sve obaveze broda prilikom dolaska i odlaska iz luke (plaćanje lučkih i drugih taksa) na svom konzularnom području. To je ne samo olakšalo poslovanje brodova i brodske posade, već je često sprečilo i nesuglasice koje su mogle nastati između broda i lučkih vlasti radi nepoznavanja »uzanci« i običaja, a što je bilo na štetu ne samo dubrovačkih brodova već i dubrovačke pomorske trgovine. Solidnost trgovačkog poslovanja i točnost u izvršavanju lučkih obveza bile su važne karike uspjeha dubrovačke pomorske trgovine u Genovi ne samo u XV. i XVI. stoljeću već i u kasnijim stoljećima. Dubrovački su brodovi bili rado viđeni u Genovi, kao i u svim mediteranskim lukama, pa su im zbog toga i ostali trgovci bez ustručavanja povjeravali svoju robu, to više što su dubrovački konzuli u Genovi kao ugledne osobe i bogati trgovci i sami dolazili u poslovne kontakte s tamošnjim trgovcima, preporučujući im pri tome, kao konzuli i zbog svoje koristi dubrovačke brodove za prijevoz robe. Konzuli Dubrovačke Republike u Genovi, pored zaštite interesa njezinih trgovaca i pomoraca, obavljali su i sve poslove upravno-administrativnog karaktera. Oni su Dubrovčanima izdavali i potvrđivali sve potrebne isprave, ugovore o prijevozu tereta, ugovore o najmu broda, testamente, zdravstvene isprave, sastavljali zapisnike o raznim sporovima i tome slično. Potrebno je spomenuti da je Dubrovački senat (1587. g.) upozorio svojega konzula u Genovi da dubrovački podanik nije ovlašten davati nikakvu izjavu pred notarom ili na sudu bez njegove prisutnosti, jer se takva izjava smatra nevažećom, te se na osnovi nje nije mogao podnijeti nikakav zahtjev vlastima u Dubrovniku³¹.

Zbog čestog zalaženja dubrovačkih pomoraca i trgovaca u Genovu, tamo je postojala kapela koja se spominje već u XV. stoljeću, a služila je za održavanje vjerskih obreda i pokopavanje dubrovačkih podanika. Za kapelu koja se nalazila u tamošnjoj dominikanskoj crkvi »Santa Maria di Castello«, i bila je posvećena sv. Vlahu, brinuo se dubrovački konzul u Genovi i naplaćivao određeni iznos novca za uređenje i održavanje te kapelice od svakog dubrovačkog broda koji bi pristao u Genovešku luku³². Značenje dubrovačkog konzulata u Genovi očitovalo se i u tome što je omogućilo državnoj blagajni u Dubrovniku da redovno ubire od dubrovačke pomorske trgovine u Genovi sav onaj prihod koji joj je pripadao po propisima Republike. Du-

³¹ *Isto*, sv. 5, str. 105 (pismo Senata konzulu u Genovi o davanju izjava pred notarom, od 9. I. 1587. g.); *Lett. di Levante*, sv. 25, str. 63. Senat piše 3. VI. 1552. g. svojemu konzulu u Genovi de Franciscusu u vezi s naplatom konzularne takse i carine na robu jednog dub. kapetana. *I. Mitić*, Konzulati i konzularna služba... sp. dj., str. 45—49. Imenovanje konzula vršilo se posebnim dekretom koji se u početku nazivao »privilegium consularis«, a kasnije i »patent«. Njega je izdavao po odobrenju Senata knez i Malo vijeće Dubrovačke Republike. Trajanje službe izabranog dubrovačkog konzula bilo je vremenski neograničeno, pa zbog toga nalazimo pojedine strance na toj dužnosti u trajanju od 10 do 20 godina, a često je ta dužnost prelazila s oca na sina. Ubiranje određene konzularne pristojbe »il consolato« od dubrovačkih brodova bio je glavni izvor prihoda konzula Dubrovačke Republike u Genovi i ostalim lukama.

³² *Đ. Körbler*, Dubrovačka Republika i zapadno evropske države, Rad JAZU, knj. 214, Zagreb 1916. g., str. 233—235. Crkve — kapele dubrovačkih trgovaca i pomoraca spominju se još, pored Genove, u Ankoni, Massini, Bariju, Livornu i drugdje. *V. Ivančević*, O Dubrovčanima u Genovi... sp. dj., str. 357. *V. Galzinsky*, Držav-

brovački je konzul u Genovi, kao i konzuli u drugim mediteranskim lukama, bio dužan da redovno šalje u Dubrovnik izvještaje o vrsti, količini i vrijednosti prevezene robe, kao i o visini ugovorene cijene prevoza za svaki dubrovački brod koji je na njegovom konzularnom području izvršio ukrcavanje ili iskrcavanje tereta. Na osnovi tih podataka mogla je dubrovačka carinarnica za svaki dubrovački brod koji je pristao u Genovu točno utvrditi vrijednost prevezene robe i naplaćene vozarine u određenom vremenskom razdoblju. Interesantno je ovdje spomenuti slučaj iz kraja 1578. g. kad je dubrovačka vlada upozorila B. Spinola, svog konzula u Genovi, kako su tri Dubrovčanina prije šest godina kupili brod kod jednog podanika Genove i postavili za zapovjednika tog broda svog zemljaka, kapetana N. Aligrettia, koji nije s vlasnicima obračunao prihode i rashode broda od vremena kad je preuzeo brod, iako je u međuvremenu učinio mnoga unosna putovanja i imao veliki dobitak. Dubrovačka vlada, štiteći vlasnike broda, kao i interese državne blagajne, pozvala je spomenutog kapetana da pod prijetnjom kazne od 1.000 dukata dođe u roku od 6 mjeseci u Dubrovnik i položi račun o prihodima i rashodima broda, te ujedno nalaže konzulu B. Spinoli da izvrši to naređenje³³. Iz konzularnih je izvještaja koji su potjecali iz Genove, kao i iz izvještaja ostalih svojih konzula, vlada Dubrovačke Republike mogla točno pratiti kretanje dubrovačke pomorske trgovine te ujedno doznati u kojim se sve lukama zadržavaju dubrovački brodovi, što je bilo od bitne važnosti za otvaranje novih i zatvaranje nepotrebnih konzulata na prostranom području Mediterana.

Pretežni dio pošte koji je iz Dubrovnika i drugih luka bio upućen za Španjolsku i ostale zemlje krajnjeg zapadnog dijela Mediterana, kao i u obratnom pravcu, prolazio je preko kancelarije dubrovačkog konzulata u Genovi. Isto su tako i Dubrovčani, koji su po službenoj dužnosti ili privatno zbog svojih trgovačkih poslova odlazili za te zemlje, u odlasku i povratku prolazili u većini slučajeva preko Genove. Ondje bi im dubrovački konzul bio od neizmjerne pomoći, kako u nalaženju broda sa kojim su mogli dalje otploviti, tako i zbog novčanih sredstava za nastavak putovanja i nabave potrebnog dara, po nalogu dubrovačke vlade, za razne vladare, naročito one sa područja sjeverne Afrike³⁴. Kako su Dubrovčani plovili uz obale sjeverne Afrike prevozeći raznu robu i žito u pravcu zapadnog Mediterana, to su njihovi

ni grbovi Dubrovačke Republike, Fiskovićev zbornik I, Split 1980. g., str. 349. U dubrovačkoj kapeli u Genovi nalazila se kamena ploča iz 1600. g. s natpisom o pristojbi za dub. brodove i o drugim raznim odredbama, kao i o služenju mise, o svečanostima na dan sv. Vlaha i nekih drugih svetaca, o pogrebima itd. U gornjem rubu ploče bili su urezani barokni grbovi Dubrovnika i Genove.

³³ *Let. di Ponente*, sv. 3, str. 148. Senat piše 12. XI. 1578. g. konzulu B. Spinoli da su brod kupili Dubrovčani S. de Nicola. G. de Lupo i P. Gioni od Genovljanina A. de Franchi. *J. Tadić*, Organizacija dub. pomorstva u XVI veku ... sp. dj., str. 33—36, 42. Tokom XVI. st. plaćali su dubrovački brodovi carinarnici u Dubrovniku taksu, i to za svu robu uvezenu u Dubrovnik, za svu robu koja se prevozila s Levanta na Zapad, te za svu robu koja se prenosila između luka na Zapadu. *I. Mitić*, Konzulati i konzularna služba ... sp. dj., str. 147—159.

³⁴ *Let. di Levante*, sv. 28, str. 131. Početkom 1561. g. Senat piše A. Bondi u Genovi, koji se nalazi na putu put Španjolske radi potvrde dub. privilegija, da se obrati za pomoć dubrovačkom konzulu u Genovi, koji će mu osigurati potreban brod; *Isto*, sv. 28, str. 158. Sredinom 1561. g. Senat javlja svomemu konzulu D. Vivaldiju u Genovu da mu upućuju omot pisama za Dubrovčanina A. Bondu koji ide u Španjolsku. *Let. di Ponente*, sv. 14, str. 105. Sredinom 1626. g. Dub. vlada upućuje preko konzula u Genovi pisma za svog pouzdanika N. Restia, koji se službeno nalazio u Madridu. *J. Radonić*, sp. dj., knj. II, sv. 2, Beograd 1938. g., str. 86, 101, 102, 136.

brodovi bili često plijen gusara s tih obala. Tako je na primjer dubrovačka vlada pisala svom konzulu D. de Vivaldisu u Genovu (1545. g.) da je jedan njezin brod zaplijenjen od alžirskih gusara, te da šalje svojega podanika A. Venturu iz Stona kao poslanika preko Genove u Alžir da daruje tamošnjeg vladara te oslobodi dubrovački brod i posadu iz sužanjstva. Taj je poslanik imao u Genovi, uz pomoć konzula, kupiti bogate darove (srebreno ili zlatno posuđe, skupocjenu svilu i još neke pogodne stvari) prije odlaska u Alžir. Iz arhivskih dokumenata također doznajemo da se dubrovačka vlada obraća 1614. g. svojem konzulu u Genovi kao i G. Lomellinu, vlasniku ugledne trgovačke kuće u istom gradu, u vezi s otkupom nekih Dubrovčana koji su se kao sužnji nalazili u Tunisu³⁵. Dubrovački je konzul u Genovi prilikom slanja razne pošte za Dubrovnik, obično preko Ankone ili Venecije, ujedno upućivao dubrovačkoj vladi i mnoge zanimljive vijesti o političkoj i vojnoj situaciji na području zapadnog Mediterana, naročito one koje se odnose na Španjolsku i Genovu. Jedna od velikih briga konzula Dubrovačke Republike u Genovi bile su karantenske mjere koje su se provodile nad dubrovačkim brodovima kad su stizali iz Aleksandrije, Carigrada i drugih mjesta i područja Levanta³⁶. U slučaju potrebe dubrovačka je vlada nabavljala preko svojega konzula u Genovi puščani prah, željezo u šipkama kao i topovske kugle, a ponekad i sol, i to ne samo u Genovi već i u Livornu, ovlastivši ga pri tome da nabavljeno uputi prvim brodom u Dubrovnik. Tako je, na primjer, dubrovački konzul u Genovi B. Spinola naredio (1572. g.) dubrovačkom kapetanu J. Brauti da odmah čim iskrca teret u Genovi, otplovi za Siciliju radi krcanja soli i u Livorno radi puščanog praha za potrebe Dubrovačke Republike. Iste godine dubrovačka vlada traži preko svojega konzula u Genovi da dubrovački kapetani T. Sagri i F. Rusko nabave za potrebe Dubrovnika izvjesnu količinu željeza u šipkama, a kapetani F. Rusko i G. Bartoli u Livornu 7.000 artiljerijskih kugala za potrebe obrane grada³⁷. Dubrovačka se vlada obraćala svojem konzulu u Genovi radi nabave potrebnog materijala za obranu Dubrovnika ne samo stoga što je luka Genova bila važan centar za nabavu razne robe, već i zato što su tamošnji dubrovački konzuli bili vlasnici poznatih trgovačkih kuća koje su imale mnoge poslovne veze s mnogobrojnim mediteranskim lukama.

³⁵ *Let. di Levante*, sv. 23, str. 183—184 (pismo dub. vlade konzulu Vivaldisu u Genovi 7. XI. 1545. g.); *Let. di Ponente*, sv. 11, str. 177, 212, 241, 253. Sredinom 1614. g. dubrovačka vlada šalje u Tunis svog poslanika Luka Marina radi oslobođenja nekih Dubrovčana koji su se nalazili u tamošnjem sužanjstvu. Krajem iste godine zahvaljuju dubrovačkom konzulu u Genovi i G. Lomellinu što su uspjeli svojom hitrom intervencijom, uz pomoć dubrovačkog poslanika, osloboditi ove dubrovačke podanike.

³⁶ *Prepiska*, XVI. st., sv. 9, br. 431, str. 6 »Lettere di vari Corrispondenti da Genova degl'anni 1569—1579.« — Dub. konzul A. de Fornari šalje sredinom 1569. g. izvještaj dub. vladi o političkoj i vojnoj situaciji oko Španjolske i Genove. Taj je konzul naredio svim dub. brodovima koji su stizali s Levanta da se strogo pridržavaju odredaba o karanteni u luci Genovi.

³⁷ *Let. di Levante*, sv. 19, str. 64. Senat prihvaća 31. I. 1505. g. ugovor o nabavi soli koji je sklopio Dubrovčanin M. Cidilović u Genovi s braćom Marzinio. *Isto*, sv. 32, str. 7, 8. Za nabavljeno željezo u šipkama dub. vlada je priznavala proviziju od 2% pa je vrijednost robe i provizije imala biti isplaćena prilikom dolaska robe u Dubrovnik. *Isto*, sv. 32, str. 39. Sredinom 1572. g. Senat je zatražio preko konzula B. Spinola u Genovi da ponovo nabave željezo i kugle za artiljeriju. *Prepiska*, XVI. st., sv. 5, str. 183 (17. IX. 1572. g. — Nalog izdan od dub. konzula B. Spinola dub. kapetanu J. Brauti o krcanju soli i puščanog praha za Dubrovnik).

Prijateljski odnosi koji su vezivali Dubrovnik i Genovu očitovali su se na mnogim poljima, pa tako i u redovnim izvještajima koje su Dubrovčani slali vladi Genove o stanju u turskim krajevima i u Veneciji. Među arhivskim dokumentima nalazimo podatak iz sredine 1512. g., po kojem Dubrovački senat izvještava tadašnjeg francuskog kralja, koji je u to vrijeme bio i knez Milana i Genove, o stanju u Carigradu i turskim zemljama, kao i o mogućnosti trgovine u Turskoj. Iz jednog pisma koje je bilo upućeno đenovskom duždu (1666. g.) možemo utvrditi kako ga dubrovačka vlada upoznaje s činjenicom da Dubrovčani njegovoj vladi redovno šalju preko Ankone i Napulja razne političke i pomorsko-trgovačke vijesti iz Venecije i Turske. U istom pismu ujedno upozoravaju dužda da te vijesti mogu uvijek korisno poslužiti interesima Genove, i to naročito one iz turskih zemalja, u kojima Dubrovnik uživa posebne povlastice. Izručenje podanika Genove koji su kao izbjeglice uhvaćeni u Dubrovniku, a traženi od đenovskih vlasti zbog izvršenja nekog kažnjivog djela, za koja su trebali biti suđeni u svojoj domovini, također je znak prijateljskih odnosa ovih dviju republika. Da su Dubrovčani bili u bliskim odnosima sa duždem i vladom Genove ukazuju i pojedina pisma dubrovačke vlade njima upućena. U tim se pismima pojedinačno preporučuju vlastima Genove neki dubrovački podanici koji tamo dolaze zbog svojih privatnih trgovačkih poslova, ili se mole vlasti u Genovi da omoguće punomoćnicima upućenim iz Dubrovnika prodaju određenog broja dionica koje su se nalazile u spomenutoj banci sv. Gjorgja, za potrebe dubrovačke države³⁸. Gusarski napadi na strane trgovačke brodove nisu u to vrijeme bila rijetka pojava na području Mediterana. Među arhivskim dokumentima nalazimo i pismo iz 1632. g. koje je uputio đenovski dužd knezu i vladi u Dubrovniku («Alli Sig. Rettore e Consiglieri della Republica di Ragusa») kojim se ispričava zbog napada jednog njihovog gusarskog broda na dubrovački brod, te obećaje stroge kazne za počinitelje tog napada, podanike Genove, koji su postupili protiv propisa svoje zemlje kojim je posebno zabranjeno napadanje brodova prijateljskih zemalja. Događalo se međutim da je koji put i brod Genove bio napadnut i opljačkan od koje dubrovačke galije. Tako je početkom 1632. g. u vodama otoka Miljeta posada jedne dubrovačke galije opljačkala jedan đenovski brod koji se vraćao iz Venecije natovaren raznom robom. S broda je odnesen novac i mnoge dragocjenosti, pa se dubrovačka vlada posebnim pismom obraća duždu Genove obećavajući da će počinioci biti strogo kažnjeni, a sva šteta nadoknađena preko G. Gentile, konzula Dubrovačke Republike u Genovi. Prijepis svega sudskog postupka, kao i izrečena kazna protiv napadača na đenovski brod, poslan je spomenutom dubrovačkom konzulu da ga uruči tamošnjim vlastima i dokaže kako su počinioci strogo kažnjeni. Dubrovački su tr-

³⁸ *Let. di Levante*, sv. 18, str. 18. Dub. senat izvještava francuskog kralja o stanju u Turskoj, — pismo od 11. V. 1512. g. *Minute di lett. di Ponente*, ser. 27/7₁, sv. 1, str. 89. (Senat piše 2. VII. 1666. g. o slanju izvještaja iz Venecije i Turske »al Serenissimo Sig. Duce e Governatore della Republica di Genova«). *Let. di Ponente*, sv. 16, str. 106 (14. III. 1653. g. — Dub. vlada javlja »al Serenissimo Principe della Republica di Genova« da su dva podanika Genove uhvaćena na prolazu kroz Dubrovnik i da će biti uručena punomoćniku radi suđenja). *Isto*, sv. 10, str. 86—88 (1. IX 1608. g. — Dub. vlada upućuje plemića N. Sorgia radi prodaje 389 dionica koje su se nalazile u banci sv. Gjorgja za javne potrebe, te istog preporuča genoveškom duždu). *Isto*, sv. 16, str. 44 (27. III 1634. g. — Preporuka upućena »al Serenissimo Principe, al Duca e governatore della Republica di Genova«, za plemića G. Gondolu koji po privatnom poslu dolazi u Genovu).

govci i pomorci često dolazili u poslovne doticaje s đenovskim trgovcima u mnogim lukama zapadnog Mediterana, kao i na području Turskog Carstva, pa dubrovačka vlada nalazi potrebnim da se posebnim pismom koje je uputila duždu Genove, sredinom 1666. g., veoma pohvalno izrazi o trgovcima Genove, navodeći u pismu da su se u to uvjerali svi dubrovački podanici koji su s njima ugovarali razne trgovačke poslove³⁹. Tako uzajamno prijateljski odnosi vlasti, pomoraca i trgovaca Genove i Dubrovnika, trajali su i tokom idućih stoljeća, sve do ukidanja Đenovske Republike.

Početak XVII. stoljeća opća ekonomska kriza na Mediteranu pogađa pored ostalih zemalja i Veneciju, pa ona nastoji da dobije monopol u jadranskoj trgovini. Radi toga je Dubrovnik bio prisiljen da vodi teške političko-diplomatske borbe s Venecijom koje su trajale, u većem ili manjem obliku, sve do sredine XVIII. stoljeća. U toj borbi za dominaciju na Jadranu Venecija je nastojala (od 1630. do 1635. g.) da podvrgne dubrovački otok Lokrum pod svoju vlast. Prijateljske i prisne veze Republike Genove i Dubrovnika, kao i zajednički interesi u borbi protiv Venecije, pokazali su se uspješnim i ovom prilikom. Kad su Mlečani zatražili od Dubrovčana da im predaju otok Lokrum, oni su otpočeli oštru i odlučnu diplomatsku ofenzivu protiv mletačkih svojatanja. Dubrovačka se vlada obratila za pomoć, iznoseći problem Lokruma, brojnim pismima prijateljskim evropskim vladama i zemljama, a među njima i duždu Republike Genove. U pismu upućenom đenovskom duždu, sredinom 1631. g., dubrovački knez i vlada ističu prijateljstvo koje je uvijek vezivalo njihove dvije republike, te navodi da se među otocima koji se nalaze u sastavu dubrovačke države, od najstarijih vremena nalazi i Lokrum. Taj su otok, kako se dalje navodi, udaljen manje od pola milje od gradskih zidina nedavno nastojali zaposjesti tri naoružana mletačka broda pod komandom kapetana Jadrana, ali ih je uspjela u tome spriječiti dubrovačka artiljerija. Budući da bi zauzeće ovog otoka od Mlečana bio događaj od dalekosežnih posljedica po opstanak Dubrovačke Republike, to se dubrovačka vlada nada, kako se dalje iznosi u pismu, da će Republika Genova podržati i pružiti svu potrebnu pomoć vladi u Dubrovniku u čuvanju njezina državnog integriteta, a time i trajne nezavisnosti Dubrovačke Republike. Strahujući od aktivne intervencije evropskih zemalja, među njima i Genove, kojima je bilo u interesu da se održi nezavisna Dubrovačka Republika kao tampon država između Istoka i Zapada, Mlečani su odustali od daljeg pokušaja osvajanja otoka Lokruma⁴⁰. Kasnije je kandijski rat (1645. do 1669.

³⁹ *Prepiska*, XVII. st., sv. 87.2200 («Lettere di vari Corrispondenti da Genova degl'anni 1624—1676.»), str. 4—5. Pismo upućeno od strane genoveškog dužda 19. II. 1632. g. dub. knezu i vladi u vezi s gusarskim napadom na dub. brod. Uz pismo se navodi da se prilaže kopija već provedenog sudskog postupka protiv G. Lavarina i drugih sudionika koji su ranije napali jedan dub. brod. *Isto*, XVII st., sv. 61.2002 (23. X. 1636. g. — Đenovski dužd zahvaljuje Dubrovčanima što su spasili njihov brod koji je natovaren uljem bio oštećen i dovučen u dub. luku). *Isto*, sv. 26, str. 25. (Pismo dub. vlade duždu Genove od 12. VII 1666. g.). *Let. di Ponente*, sv. 15, str. 205, 233 (5. V. 1632. g. Dub. vlada šalje svom konzulu u Genovu kopiju čitavog postupka provedenog protiv napadača na brod Genove).

⁴⁰ *Let. di Ponente*, sv. 15, str. 162 (Pismo upućeno 28. VI. 1631. g. u vezi s otokom Lokrumom od strane »Il Rettore et i Consiglieri della Rep. ca di Ragusa al Serenissimo Principe della Republica di Genova«); *V. Foretić*, *Povijest Dubrovnika* ... sp. dj., knj. 2, str. 99.

g.) vođen između Venecije i Turske oslobodio Dubrovnik teškog i opasnog pritiska Venecije ne samo u vezi s Lokrumom već i u ugroženoj balkanskoj i jadranskoj trgovini.

Nakon snažnog uspona dubrovačkog pomorstva u toku XVI. stoljeća, već početkom XVII. stoljeća započinje opadanje pomorstva Dubrovačke Republike. Tome je pridonio u prvom redu prijelaz glavnih pomorsko-trgovačkih putova iz Mediterana na Atlantik, kao i konkurencija trgovačkih mornarica zapadnoevropskih država, koje u XVII. stoljeću preuzimaju plovidbene poslove po Mediteranu. Iz tih razloga nalazimo dubrovačke brodove krajem prve polovine XVII. stoljeća pretežno na području Jadrana, kao i uz obalu južne Italije. Međutim i bez obzira na osjetno smanjivanje dubrovačke pomorske trgovine po Mediteranu, vlada je Dubrovačke Republike u to vrijeme i dalje nastavila svoju tradicionalnu politiku; na jednoj je strani održavala usku suradnju s Napuljskom Kraljevinom i Republikom Genovom te papinskom državom, osobito s njezinom jadranskom lukom Ankonom i na drugoj strani uživala privilegije po turskim zemljama. Svi postupci i odluke dubrovačke vlade u prvim decenijama XVII. stoljeća bili su odraz nove ekonomske politike Dubrovačke Republike, koja je nastojala da ekonomski život Dubrovnik uskladi sa novonastalim prilikama na Mediteranu, pa su iz tog razloga bile provedene mnoge financijsko-ekonomske mjere. Jedna od tih je bila ukidanje svih nepotrebnih konzulata, spajanje nekoliko pređašnjih konzulata u jedan, ili kao što je bio slučaj u Genovi, gdje je J. Lomellino (1660. g.) preuzeo vođenje konzulata Dubrovačke Republike, pored financijskih poslova i briga o dubrovačkim položajima i prihodima u banci sv. Gjorgja u Genovi. Povlačenje većine dubrovačkih brodova u Jadran kao i provedene ekonomsko-financijske mjere štednje dovele su ne samo do sužavanja dubrovačke pomorske trgovine na najuže područje već i do smanjivanja broja dubrovačkih konzulata. Od mnogobrojnih konzulata Dubrovačke Republike (oko 50 u XVI. st.) ostalo je deset godina prije velikog potresa, prema arhivskim podacima, samo osam, od kojih su se 4 nalazila na obalama Jadrana (u Ankoni, Barletti, Brindisi i Manfredoniji), dok su se preostala 4 nalazila na zapadnoj obali Italije u Tarantu, Napulju, Firenci i Genovi. Dubrovački su konzulati u Napulju, Firenci i Genovi imali u to vrijeme više političko-informativni, a mnogo manje trgovački karakter. Ti su gradovi ostali i dalje diplomatske promatračnice i jako međunarodno bankarsko-financijsko i privredno sjedište, što je za vladu Dubrovačke Republike bilo od osobitog značenja⁴¹. U tom stanju općeg postupnog ekonomskog slabljenja pogodio je Dubrovnik 6. travnja 1667. g. katastrofalni potres koji je otvorio novo poglavlje ekonomske i političke povijesti Dubrovačke Republike, kao i odnosa Dubrovnik i Genove, o kojima će biti dalje govora.

⁴¹ *Let. di Ponente*, sv. 15, str. 204 (Okružnica dub. Senata upućena početkom 1632. g. svim konzulima u Italiji); *isto*, sv. 22, str. 47 (Senat određuje 17. V 1657. g. da se dub. brodovi moraju povući u Jadran do dalje odredbe); *J. Tadić*, O pomorstvu Dubrovnik u XVI i XVII veku, ... sp. dj., str. 184—186; *J. Luetić*, Dubrovnik u mediteranskom brodarstvu XVII st., »Dubrovnik« br. 1, Dubrovnik 1964. g., str. 37—38.; *V. Vinaver*, Dubrovačka nova ekonomska politika početkom XVII veka, »Anali« Hist. instituta JAZU, god. IV—V, Dubrovnik 1956. g.; *I. Mitić*, Konzuli i konzularna služba ... sp. dj., str. 49—52.

IV. ODNOSI DUBROVNIKA I GENOVE OD SREDINE XVII. STOLJEĆA DO UKIDANJA DUBROVAČKE REPUBLIKE

Radi boljeg i lakšeg razumijevanja odnosa Dubrovnika i Genove u ovom drugom razdoblju dubrovačke povijesti, koja počinje poslije velikog potresa, pa traje sve do početka XIX. stoljeća, to jest do ukinuća Republike (1808. g.), spomenut ćemo samo najznačajnije elemente koji su bili od odlučujuće važnosti za pomorsku trgovinu ove naše male Republike ne samo s Genovom već i s cijelim Mediteranom.

Borba za opstanak i očuvanje slobode glavno je obilježje dubrovačke povijesti druge polovice XVII. stoljeća. Ekonomsko propadanje, veliki potres i politička nesigurnost zbog nastalih ratova (kandijski i morejski rat) bile su teške nedaće koje su pratile Dubrovačku Republiku sve do kraja XVII. i početka XVIII. stoljeća. I pored svih tih iskušenja, kao i prijetnje Venecije i Turske, Dubrovnik je uspio da sačuva svoju ulogu i karakter neutralne i nezavisne trgovačke republike. Porušenom i ugroženom gradu bilo je potrebno nekoliko desetljeća da se malo oporavi, pa se to razdoblje odrazilo i na njegovo opće ekonomsko stanje, trgovinu i pomorstvo. Međutim, veliki je potres imao pored katastrofalnih posljedica i svoje pozitivno djelovanje, jer je potakao Dubrovčane da radi osiguranja opstanka i slobode svoje domovine ulože najveće napore i svoje sposobnosti na političkom i ekonomskom polju. To je dovelo ne samo do obnove grada i čuvanja državne samostalnosti već i do pojačanja dubrovačke trgovine i pomorstva u toku druge polovice XVII. stoljeća. Mnogim postupcima i odlukama dubrovačka je vlada u to vrijeme nastojala da ekonomski život Dubrovnika uskladi s novonastalim prilikama i da time ublaži dalje nazadovanje dubrovačke (kopnene i pomorske) trgovine. Iz tog je razloga Dubrovački senat neposredno nakon potresa preinačio svoju raniju odluku donesenu 1657. g. o povlačenju dubrovačkih brodova u Jadran i dozvolio plovidbu po čitavom Mediteranu. Dubrovčani su već tada svojim brodovima plovili prvenstveno prema Siciliji, Napulju, Genovi, a na Levantu prema Aleksandriji, Smirni i Carigradu. Premda je Dubrovnik neprekidno održavao trgovačke veze sa svojim bližim zaleđem, s Bosnom i Hercegovinom, glavni je izvor njegove ekonomske obnove i snage, u razdoblju od sredine XVII. stoljeća do ukinuća Republike bilo pomorstvo, koje se održalo i proširilo zahvaljujući povoljnim pomorsko-trgovačkim prilikama i dobro organiziranoj konzularnoj službi po Mediteranu⁴². Vješto snalaženje u borbi za opstanak uputilo je Dubrovnik da u drugoj polovici XVII. stoljeća, i pored ratova koji su se vodili između Venecije i Turske, a koji su prijetili njegovoj nezavisnosti, iskoristi svoju neutralnu zastavu radi ekonomskog jačanja i podizanja svojega pomorstva.

⁴² G. Novak, *Borba Dubrovnika za slobodu 1683.—1699. g.*, Rad JAZU, knj. 253, Zagreb 1935. g., str. 1—163; R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak posle velikog potresa 1667. g.* (arhivska građa), Beograd 1960. g., str. 119, 121—124; *isti*, *Veliki vek Dubrovnika*, Beograd 1962. g., str. 241—264, 449—456; *isti*, *Borba Dubrovnika protiv mletačkih pokušaja da unište njegovu nezavisnost u XVII veku*, »Dub. pomorstvo«, Dubrovnik 1952. g.; J. Luetić, *Nekoliko vijesti o dubrovačkim brodovima zadnjih decenija XVII stoljeća*, »Dub. pomorstvo«, Dubrovnik 1952. g., str. 194—195 (Autor spominje dub. brod kapetana M. Fiskovića kao i brod »sv. Domenik« koji su iz Barlette i Gruža, početkom 1664. g. plovili za Genovu.); *isti*, *Brodovlje Dubrovačke Republike XVII. stoljeća*, Građa za pomorsku povijest Dubrovnika, knj. 3, Pom. muzej JAZU, Dubrovnik 1964. g., str. 9—23, 47; B. Hrabak, *Polu stoljeća najnižeg nivoa dubrovačkog brodarstva*, Acta historico-oeconomica iugoslava, Zagreb 1978. g., str. 115—131.

Početak XVIII. stoljeća španjolski nasljedni rat (1701—1714. g.) povoljno je utjecao na razvoj dubrovačke pomorske trgovine, jer su u taj rat bile upletene mnoge evropske države, dok se Dubrovačka Republika držala po strani trgujući po Mediteranu, vješto se snalazeći u sukobu velikih sila. Za razliku od dubrovačke povijesti druge polovice XVII. stoljeća, koje je glavno obilježje bilo borba za čuvanje političke slobode i što bržu ekonomsku obnovu, Dubrovačka je Republika u prvoj polovici XVIII. stoljeća, pošto je Požarevačkim mirom (1718. g.) osigurala svoje granice turskim zaleđem, uživala duži period mira koji je doveo do daljeg razvitka i oživljavanja dubrovačkog pomorstva. Za trajanja austrijskog nasljednog rata (1741—1748. g.) dubrovačka se pomorska trgovina naročito ojačala ne samo na području zapadnog Mediterana već i na Levantu. Period mira za Dubrovnik trajao je sve do početka rusko-turskog rata 1768. g., kad su ratni i politički događaji na Mediteranu privremeno ugrozili slobodnu plovidbu dubrovačkih brodova. Iskorištavajući razdoblje mira u prvoj polovici XVIII. stoljeća, vlada Dubrovačke Republike povećala je svoju trgovačku mornaricu nabavom novih brodova, donijela osnovne propise (Pomorski pravilnik) radi bolje organizacije pomorstva i rada konzula i poticala slobodnu plovidbu — brodarenje dubrovačkih brodova između raznih mediteranskih luka. U toku druge polovice XVIII. stoljeća glavna je briga dubrovačke vlade bila, kao i uvijek dotad, da održi neutralnost u velikim evropskim ratovima. Dok su drugi narodi bili potpuno zaokupljeni ratovanjima, neutralna Dubrovačka Republika živjela je u priličnom miru, a sve neprilike i opasnosti koje su je u to vrijeme snalazile bile su sretno uklonjene. Tako je neutralni Dubrovnik sve do francuske okupacije (1806. g.) mogao slobodno trgovati, a njegovo je trgovačko brodovlje moglo slobodno ploviti. Za sedmogodišnjeg rata (1756—1763. g.), velikog englesko-francuskog rata ili rata za američku nezavisnost (1775—1783. g.), te francusko-engleskog trgovačkog rata (1793—1806. g.), brodovlje pod neutralnom dubrovačkom zastavom strani su trgovci, a među njima i oni iz Genove, rado unajmljivali, plaćajući visoke brodske vozarine, što je silno podiglo dubrovačko pomorstvo i obogatilo dubrovačku državnu blagajnu⁴³. Povoljna pomorsko-trgovačka konjunktura na Mediteranu, kao i dubrovačka neutralnost, dovele su do velikog uspona dubrovačkog pomorstva i do ponovne pojave mnogobrojnih konzulata u posljednjem razdoblju dubrovačke povijesti, od sredine XVIII. stoljeća do ukinuća Republike. Dubrovački su brodovi postali ponovo, kao i u XVI. stoljeću, značajan faktor u pomorskoj trgovini po Mediteranu. Međutim, dok se trgovačka mornarica XVI. stoljeća sastojala uglavnom od oko 180 jedrenjaka velike nosivosti (ukupno 38.000 kara), u ovom posljednjem razdoblju svoje povijesti Dubrovnik je imao oko 280 brodova, pretežno manje nosivosti (ukupno 25.000 kara), koji su bili prilagođeni brodarenju između raznih mediteranskih luka⁴⁴.

⁴³ *Pomorski pravilnik*, (»Regolamento della Republica di Ragusa per la navigazione nazionale« — tiskan 1794. g. nalazi se u Historijskom arhivu u Dubrovniku pod sign. R. 321. Taj Pravilnik koji ima 60 članova sadržava odredbe donesene od dub. vlade u vremenu od 15. VI. 1745. g. do 12. XII. 1793. g.; *Engel-Stojanović*, Povijest Dubrovačke Republike ... sp. dj., str. 112—128; *J. Luetić*, Povijest pomorstva Dubrovačke Republike, »Pomorski zbornik«, Zagreb 1962. g., str. 1713—1714.; *V. Ivančević*, Dubrovački brodovi za prvog rusko-turskog rata (1768—1774. g.), »Pom. zbornik«, Zagreb 1962. g., str. 1725—1732; *I. Rusko*, Stanje dubrovačke trgovačke mornarice pred samu propast Dubrovačke Republike u XIX. st., »Dub. pomorstvo«, Dubrovnik 1952. g., str. 205—222.

⁴⁴ *J. Luetić*, Povijest pomorstva ... sp. dj., str. 1713—1714. g., *I. Mitić*, Konzulati i konzularna služba ... sp. dj., str. 71. Dok je u XVI. st. Dub. Republika imala

Jednako kao i u ranijim stoljećima postojanje nezavisne i neutralne Dubrovačke Republike sa svojom brojnom trgovačkom flotom po Mediteranu odgovaralo je interesima Republike Genove i u ovom drugom razdoblju dubrovačke povijesti od sredine XVII. do početka XIX. stoljeća. Dubrovački su brodovi i nadalje opskrbljivali teritorij Genove ne samo u vrijeme mira već i u doba rata po Mediteranu velikim dijelom neophodnih prehrambenih artikala, koja bi opskrba bez dubrovačkih neutralnih brodova bila uvelike otežana ili onemogućena. Iz tog je razloga vlada Republike Genove bila i nadalje prijateljski naklonjena Dubrovniku, pružajući mu političku pomoć i zaštitu, iako u mnogo slabijem obliku nego ranije, budući da je i sama Genova, izgubivši trgovačke pozicije i posjede po Levantu, s vremenom izgubila i političko značenje koje je ranije imala. Za Dubrovčane je Genova ostala i u ovom razdoblju, od velikog potresa do ukinuća Republike, veoma značajno pomorsko-trgovačko, bankarsko i diplomatsko središte na Mediteranu. Dubrovački su brodovi trgovali s Genovom ili su se na svojim dalekim putovanjima po zapadnom Mediteranu oslanjali na tu luku, dubrovački je kapital položen u Genovi, odnosno prihod od tog kapitala, bio značajan novčani izvor za podmirenje raznih državnih troškova, dok je na temelju izvještaja svojih konzula i predstavnika iz Genove o općoj političkoj situaciji ili položaju zaraćenih strana na Mediteranu, dubrovačka vlada donosila mnoge značajne odluke u interesu pomorstva, trgovine i čuvanja neutralnog položaja Dubrovačke Republike. Prema tome u ovom drugom razdoblju dubrovačke povijesti pretežno su ekonomski, a u manjoj mjeri i politički interesi, bili temelj odnosa između Dubrovnika i Genove što se jasno može utvrditi iz mnogobrojnih arhivskih dokumenata.

Prijateljstvo Genove prema Dubrovniku pokazalo se i neposredno nakon katastrofalnog potresa u pismu koje je genoveška vlada uputila (sredinom 1668. g.) knezu i senatorima Dubrovačke Republike. U pismu se izražava suosjećanje zbog štete koju je pretrpio Dubrovnik, te se ujedno obećava sva moguća pomoć. Vlada Republike Genove je tom prilikom obećala Dubrovčanima da će im unaprijed, za 20 godina, platiti prihod od uloženog kapitala u banci sv. Gjorgja u Genovi, time da tim novcem mogu kupiti i uvesti žito za javne potrebe, kao i drugu robu i opremu koja bude potrebna Dubrovniku. O brizi denovske vlade za Dubrovnik, poslije pretrpljenog potresa, govori i pismo koje je dubrovački poklisar iz Carigrada O. Sorkočević uputio svojoj vladi u Dubrovnik (sredinom 1669. g.) i u kojem iznosi kako ga je posjetio tamošnji poslanik Genove i ponudio mu pomoć »u teškoj nesreći koja je zadesila Dubrovnik«⁴⁵. Vlada Genove pomogla je Dubrovčanima da vrate u Dubrovnik jednu relikviju obloženu zlatom (ruku) sv. Vlahu, koja je neposredno nakon potresa odnesena iz Dubrovnika i pronađena četiri godine ka-

oko 50 svojih konzulata po raznim lukama, u drugoj polovici XVIII. st. mreža dub. konzulata obuhvaćala je oko 81 konzularnog predstavnika; 50 konzula i generalnih konzula te oko 31 vicekonzulat, što je sve odraz žive i bogate pomorsko-trgovačke djelatnosti dubrovačkih brodova po Mediteranu.

⁴⁵ *Prepiska*, XVII. st., sv. 87.200, str. 10 (18. VI 1668. g. — Pismo vlade iz Genove upućeno povodom potresa u Dubrovniku knezu i senatorima); *R. Samardžić*, *Borba Dubrovnika za opstanak*... sp. dj., str. 349, 455, 529 (31. VII 1668. g. — F. Bobaljević izlaže svoje mišljenje o stavu dub. Senata u vezi s iskorištavanjem pomoći dobivene od Genove. Pismom od 20. VII. 1670. g. dub. vlada upozorava svog poklisara u Carigradu da bude u prijateljskim odnosima sa tamošnjim poslanikom Genove, s obzirom na prijateljstvo koje je ta Republika pokazala prema Dubrovniku u njegovim teškim momentima.

snije u kraljevskoj kapeli u Genovi. Iz izvještaja upućenog dubrovačkoj vladi, sredinom 1671. g., od strane njezina podanika A. Restija iz Genove izlazi da je tu relikviju nepoznati Dubrovčanin pronašao među ruševinama i predao jednom kapetanu iz San Rema, koji se neposredno nakon potresa zatekao u Dubrovniku. Da li je tu relikviju taj kapetan kupio ili samo preuzeo da je sačuva, nije poznato, ali je utvrđeno da je prvo vrijeme bila smještena u stolnoj crkvi San Rema, a kako se ona luka nalazila u okviru Republike Genove, naknadno je prebačena u đenovsku kraljevsku kapelu. Na traženje dubrovačke vlade, a pošto je utvrđeno da se zaista radi o relikviji sv. Vlaha, zaštitnika Dubrovnika, đenovski je dužd odobrio da se ona preda punomoćniku iz Dubrovnika, spomenutom A. Restiju. Tako je ta relikvija, koja je bila veoma malo oštećena, vraćena u Dubrovnik poslije osam godina usretljivošću đenovskih vlasti. Dubrovačka se vlada po primitku spomenute relikvije posebnim pismom, početkom 1675. g., zahvalila na pomoći i usluzi duždu Genove⁴⁶. U okviru prijateljstva između Genove i Dubrovnika potrebno je spomenuti da je đenovski arhitekt Paolo Andreotti započeo gradnju današnje dubrovačke katedrale (1672. g.), dok je ranija stradala u velikom potresu. Za sve učinjene usluge i ukazanu pomoć poslije potresa dubrovačka je vlada, početkom 1680. g., posebnim pismom zahvalila Republici Genovi, navodeći u pismu da su Dubrovčani, pored ostalih pomoći i uz njihovu pomoć i podršku, koja im je dana u najtežim momentima, uspjeli sačuvati svoju slobodnu Republiku. Kao protuusluga za sve učinjeno, sredinom iduće 1681. g., dubrovački je Senat donio odluku kojom je za idućih 20 godina ukinuo plaćanje uvozne dažbine za svu robu koja u Dubrovnik bude prevezena đenovskim brodovima. O toj su odluci Senata bili obaviješteni tadašnji konzul Dubrovačke Republike u Genovi A. Peloso i dubrovački punomoćnik kod banke sv. Gjorgja F. Lomellino, time da s istom upoznaju sve trgovce u Genovi⁴⁷. Time je, poslije potresa, pored spomenute novčane pomoći i podrške kojom je đenovska vlada nastojala pomoći Dubrovnik i jedan arhitekt iz Genove pridonio gradnji dubrovačke katedrale, dok su za uzvrat Dubrovčani oslobodili za određeno vrijeme plaćanja dažbina svu robu dovezenu u Dubrovnik brodovima Genove.

Kako je pomorstvo bilo glavni izvor obnove i ekonomske snage Dubrovačke Republike, to dubrovačke brodove nalazimo samo nekoliko godina poslije potresa po raznim mediteranskim lukama. Već 1674. g. dubrovački

⁴⁶ *Prepiska*, XVII st., sv. 76, str. 130 (Genova, 2. VI. 1671. g. N. Giustiniani, komesar Rep. Genove u luci San Remo utvrđuje identičnost relikvije sv. Vlaha koja se vraća iz Genove u Dubrovnik); *Let. di Ponente*, sv. 28, str. 194 (Pismo dub. Senata upućeno 19. VIII. 1672. g. duždu Rep. Genove kojim moli povratak relikvije sv. Vlaha, koji se nalazi u kraljevskoj kapeli u Genovi); *isto*, sv. 28, str. 227 (Pismo od 15. V. 1673. g. Senata C. Lomellinu u Genovu u vezi relikvije sv. Vlaha); *isto*, sv. 29, str. 26, 33 (Pismo od 10. I. 1675. g. kojim se dub. vlada zahvaljuje duždu Genove zbog povratka relikvije sv. Vlaha iz Genove u Dubrovnik); A. *Liepopili*, O dubrovačkom moćniku, Dubrovnik 1934. g. Autor ne spominje ovaj slučaj s moćima sv. Vlaha u Genovi.

⁴⁷ *Let. di Ponente*, sv. 32, str. 135 (Pismo dub. Senata »All Serenissima Republica di Genova«); *isto*, sv. 32, str. 190 (Pismo upućeno 19. VI 1681. g. A. Pelosu, dub. konzulu u Genovi u vezi privilegija genoveških brodova u Dubrovniku); *isto*, sv. 33, str. 15 (Pismo sličnog sadržaja upućeno 6. VI 1682. g. dub. punomoćniku u Genovi); F. S. *Razzi*, La storia di Ragusa, Ragusa 1903. g., str. 263; A. *Liepopili*, Dubrovačka katedrala i njezine slike, Dubrovnik 1930. g., str. 5. Sadašnja dub. katedrala, koja se gradila od 1672. do 1713. g., sagrađena je po nacrtu arhitekta Andrea Raffaliniija iz Urbina, koji je usavršio Pavao Andreotti iz Genove.

brodovi zalaze u Genovu dovozeći raznu robu iz Dubrovnika, Barlette, Napulja, Messine, Palerma i Aleksandrije, a odvozeći drugu u razne mediteranske luke. Kako je osnivanje novih konzulata po Sredozemlju bio uvijek odraz dubrovačke pomorske trgovine, to je Senat Dubrovačke Republike radi zaštite svojih trgovaca i pomoraca neposredno nakon potresa osnovao nekoliko novih konzulata. Pored već postojećih dubrovačkih konzulata u jadranskim lukama, Ankoni, Barletti i Brindisi, nalazimo ponovo konzulate u Messini (od 1661. g.), Otrantu (od 1662. g.) i Genovi (od 1675. g.), a na Levantu u Smirni (od 1669. g.) i Aleksandriji (od 1670. g.). Interesantno je napomenuti da su novi dubrovački konzulati po Mediteranu osnovani na liniji koja vodi od Aleksandrije preko Messine do Genove, koja je bila i ostala jedna od glavnih pomorsko-trgovačkih putova dubrovačkih brodova sve do ukinuća Republike. Prema tome u luci Genovi nije djelovao dubrovački konzulat samo osam godina poslije potresa, a njegovo ponovno osnivanje već 1675. g. ukazuje na značenje te luke u općoj trgovini Dubrovčana po Mediteranu u toku druge polovice XVII, pa i kasnije kroz cijelo XVIII. i početkom XIX. stoljeća⁴⁸. Kao prvi konzul Dubrovačke Republike u Genovi, poslije potresa, spominje se Andrea Peloso koji je izabran na taj položaj po preporuci K. Lomellina dubrovačkog povjerenika i zaštitnika financijskih interesa kod banke sv. Gjorgja u tom gradu. A. Peloso je vršio poslove dubrovačkog konzula u Genovi 19 godina, sve do svoje smrti 1694. g., kada ga je, prema odluci Dubrovačkog senata, iste godine u konzulatu zamjenio sin Francesco. U međuvremenu se F. Moles, savjetnik napuljske vlade i njihov poslanik u Genovi, ponudio poslije smrti A. Pelosa za dubrovačkog konzula u toj luci, ali ga Senat u Dubrovniku nije izabrao, vjerojatno računajući da je bolje prenijeti konzulat na sina ranijeg konzula nego na neku drugu osobu.⁴⁹ F. Peloso bio je dubrovački konzul u Genovi punih 29 godina, sve do svoje smrti, kad ga je naslijedio u konzulatu (1723. g.) nećak, opet po imenu Adrea Peloso. Taj posljednji dubrovački konzul u Genovi iz obitelji Peloso bio je najduže na tom položaju, punih 30 godina, sve do smrti 1753. g., kad ga je naslijedio Švicarac K. Delon iz Ženeve, koji je ranije bio dubrovački konzul u Solunu. Taj se K. Delon želio nastaniti u Genovi, pa je zamolio Dubrovački senat da ga imenuje svojim konzulom na slobodno mjesto u toj luci, što je bilo i učinjeno. Međutim ovaj je Švicarac bio samo kratko vrijeme, oko godinu dana, na toj dužnosti, jer je po propisima Genove bilo određeno da posao konzula može obavljati ili podanik zemlje koju zastupa ili podanik

⁴⁸ B. Hrabak, Pola stoljeća najnižeg nivoa dubrovačkog brodarstva, ... sp. dj., str. 115—131. Na dubrovačku plovidbu izvan Jadrana, iza potresa, ukazuju i zaključena osiguranja tereta za plovidbu na dub. brodovima na liniji od Aleksandrije preko Messine za Genovu tokom 1674, 1675. i 1678. g. I. Mitić, Konzulati i konzularna služba ... sp. dj., str. 203—205.

⁴⁹ *Let. di Ponente*, sv. 29, str. 107 (Pismo dub. Senata od 8. IX. 1675. g. kojim javljaju A. Pelosu da je izabran za konzula u Genovu); *Cons. rog.*, sv. 121, str. 186 (Punomoć poslana 5. XII. 1675. g. K. Lomellinu u Genovu, kojom je bio ovlašten da u slučaju potrebe ukloni iz dub. konzulata A. Pelosu i na njegovo mjesto postavi drugu osobu prema svom nahođenju, ako bi to bilo u interesu Dubrovačke Republike); *isto*, sv. 133, str. 173 (22. X. 1694. g. — Senat izabire F. Pelosa pok. Andrea za dub. konzula u Genovi); *Prepiska*, XVII. st., sv. 67.2069, str. 10 (21. VIII. 1694. g. — F. Peloso moli da bude imenovan za konzula u Genovi poslije smrti njegovog oca Andrije); *isto*, sv. 17, br. 1689, str. 49 (17. VII. 1694. g. — F. Moles se nudi dub. Senatu za konzula).

Genove⁵⁰. Njega je naslijedio David Maystre, kojemu Senat javlja, krajem 1754. g., da ga je izabrao za svojega konzula u Genovi, uzimajući u obzir ne samo navode koje iznosi u molbi već i preporuku grofa Foglianija, državnog sekretara Kraljevstva Dviju Sicilija. Taj novoizabrani dubrovački konzul u Genovi bio je protestant, porijeklom iz Švicarske, čija je obitelj već preko 50 godina živjela u toj luci baveći se trgovačkim poslovima. Živeći dugo na području Genove, njegova je obitelj bila izjednačena s podanicima te Republike, pa je kao takav mogao obavljati konzularne poslove za Dubrovačku Republiku. Taj je dubrovački konzul bio vlasnik trgovačke kuće »Paolo Maystre e compagni« koja je imala sjedište u Genovi, a predstavnike i dopisnike po svim većim mjestima Evrope i Engleske, kao i po mnogobrojnim lukama Mediterana, od Španjolske do Aleksandrije. Članovi obitelji Maystre imali su još dvije trgovačke kuće, jednu u Marselju pod nazivom »Pietro Maystre e nipote«, a drugu u Smirni pod nazivom »Tournier figlio e compagni«. Sve je to nesumnjivo potaklo Dubrovački senat da je izabrao D. Maystra za svoga konzula u Genovi, budući da su što bolje trgovačke veze dubrovačkog konzula omogućivale brodovima pod dubrovačkom zastavom da brže i lakše pronađu teret, pa čak i da prevoze robu za račun svog konzula. Zbog opsežnog pomorsko-trgovačkog poslovanja dubrovačkih brodova na području Genove, konzul D. Maystre osniva 1763. g., uz suglasnost dubrovačke vlade, dva vicekonzulata, i to u lukama Porto Venere i San Remo. Pošto je denovska vlada dala privolu za otvaranje tih dvaju dubrovačkih vicekonzulata, konzul D. Maystre izabrao je G. Capellinija za vicekonzula u Porto Venere, a B. Massa za vicekonzula u luci San Remo, te im ujedno odobrio uz suglasnost Senata u Dubrovniku posebnu taksu za učinjene usluge dubrovačkim brodovima. Kako je D. Maystre kao poslovan čovjek često putovao po raznim obližnjim lukama, naročito u Marselj, Livorno i Napulj, to ga je u dubrovačkom konzulatu, odobrenjem Senata iz Dubrovnika, zamjenjivao njegov brat Petar. Vjerojatno zbog starosti ili svojih privatnih poslova, početkom 1772. g. D. Maystre daje otkaz vlastima u Dubrovniku na položaj konzula Dubrovačke Republike u Genovi, te ujedno o toj svojoj odluci obavještava dužda i državnog sekretara Republike Genove⁵¹. Time je

⁵⁰ *Prepiska*, XVIII. st., sv. 86. 3125 (»Corrispondenza degl' Agenti e consoli a Genova dal 1705 al 1799«), str. 3, 5 (A. Peloso moli pismom od 25. VIII. 1723. g. da bude imenovan dub. konzulom u Genovi na mjesto svog strica Francesca, koji je umro 22. VIII. iste godine); *isto*, XVIII. st., sv. 176.3297, str. 163, 164, 165, 166. Krajem 1753. g. i početkom 1754. g. natjecali su se za dub. konzule u Genovi, na mjesto K. Delona, podanici Genove B. Borgo i F. Ponte, koji nisu bili izabrani. *Let. di Ponente*, sv. 49, str. 170 (A. Peloso imenovan 16. XI. 1723. g. konzulom u Genovi); *isto*, sv. 64, str. 106 (20. XI. 1753. g. — Pismo upućeno duždu i vladi Genove u vezi imenovanja K. Delona za dub. konzula); *isto*, sv. 64, str. 243 (9. X. 1754. g. — Pismo upućeno K. Delonu od vlade u Dubrovniku kojim mu javljaju da po zakonima Genove više ne može obavljati poslove dub. konzula); *Minute di lett. di Ponente*, sv. 20, str. 388 (Pismo upućeno duždu Genove 29. XI. 1753. g. u vezi s imenovanjem K. Delona za dub. konzula).

⁵¹ *Prepiska*, XVIII. st., sv. 51.3090 (»Corrispondenza di David Maystre console a Genova dell'anno 1754. al 1764.«), str. 1, 3, 29, 108, 139, 163 (D. Maystre moli Senat pismom od 9. XI. 1754. g. da ga izabere za dub. konzula u Genovi, navodeći da je vlasnik poznate trgovačke kuće koja ima veze s mnogim trgovcima po Evropi i lukama Mediterana. Pismom od 15. II. 1755. g. D. Maystre zahvaljuje na imenovanju za dub. konzula. Početkom 1763. g. predlaže dub. vladi osnivanje dva vice konzulata na području Genove); *isto*, XVIII. st., sv. 161.3202/IV, str. 147 (Pismo denovskog dužda od 30. X. 1755. g. dub. vladi u vezi s imenovanjem konzula D. Maystra); *isto*,

poslije 18 godina prestao da bude dubrovački konzul u Genovi ugledni tamošnji trgovac D. Maystre, ali je on i nadalje svojom poznatom trgovačkom kućom i poslovnim vezama pomagao dubrovačke trgovce i pomorce koji su dolazili na područje Republike Genove.

Odlukom Velikog vijeća Genove, koja je donesena 1765. g., bilo je zabranjeno njezinim podanicima da vode konzularne poslove stranih zemalja na području svoje Republike. Ta je odluka činila prilično teškoće Dubrovačkom senatu pri određivanju osobe koja je imala biti izabrana za dubrovačkog konzula u Genovi, ali je prijateljski odnos vlada tih dviju republika dolazio do izražaja i u takvim prilikama. Ranijeg dubrovačkog konzula D. Maystra naslijedio je u konzulatu, odlukom Senata u Dubrovniku iz 1772. g., Girolamo Bagnasco vlasnik poznate trgovačke kuće iz Genove, i to samo privremeno, za vrijeme od dvije godine, dok se ne pronađe pogodna osoba za dubrovačkog konzula, a pri tome ne bi bila podanik Genove. Kako vlasti u Genovi nisu tražile smjenjivanje s položaja dubrovačkog konzula spomenutog G. Bagnasca, to je on ostao i poslije isteka roka od dvije godine na toj dužnosti. Radi lakšeg i boljeg obavljanja poslova, Dubrovački senat imenovao ga je 1777. g. diplomatskim predstavnikom — agentom i konzulom Dubrovačke Republike u Genovi, ali da za obavljanje poslova agenta ne prima nikakve posebne nagrade, već samo prihod od naplate konzularne takse od dubrovačkih brodova, kao i ostali konzuli Dubrovačke Republike po Mediteranu. U međuvremenu je vlada u Genovi izdala (1778. g.) odredbu kojom se ponovno određuje da nijedan njezin podanik ne može biti u službi stranih zemalja, pa G. Bagnasco predlaže dubrovačkoj vladi da mjesto njegega imenuje Dubrovčanina Karla Millila, nastanjenog u Livornu, za svojega konzula i agenta u Genovi, a svojega sina Andrea predlaže za vicekonzula, te dugogodišnjeg poslovođu svoje trgovačke kuće A. Mariettija za kancelara konzulata, u istoj luci. Taj je prijedlog bio prihvaćen, te je Dubrovački senat u kolovozu 1778. g. prvi put imenovao svojega podanika, spomenutog K. Millila, za agenta i konzula u Genovi.⁵² On je ostao na toj dužnosti četiri godine (do 1782. g.), kad je đenovska vlada izuzetno dopustila da Andrea Bagnasco, sin ranijeg konzula Girolama, koji je obavljao poslove vicekonzula, bude imenovan dubrovačkim agentom i konzulom u Genovi, umjesto Dubrovčanina K. Millila. Kao kancelar i zamjenik spomenutog A. Bagnasca spominje se 1786. g. M. Chiozza, koji je u to vrijeme vodio njegovu trgovačku kuću u Genovi. Dubrovački je senat radi bolje organizacije i uređenja svoje konzulu-

XVIII. st., sv. 52.3091, str. 121 (D. Maystre daje 13. VII. 1772. g. otkaz na službu konzula); *Minute di lett. di Ponente*, sv. 64, str. 241, 242 (Senat šalje 9. I. 1755. g. konzularni patent novom konzulu D. Maystru u Genovi).

⁵² *Prepiska*, XVIII. st., sv. 85.3124 («Corrispondenza con Girolamo ed Andrea Bagnasco, agente a Genova de 1772 al 1791»), str. 1 (Pismom od 6. VI. 1772. g. G. Bagnasco zahvaljuje na imenovanju za konzula u Genovi); str. 24 (21. VI. 1777. g. — G. Bagnasco moli da bude imenovan agentom); str. 30, 32, 38 (11. VII. 1778. g. G. Bagnasco predlaže K. Millila za konzula i agenta, a sina Andrea za vicekonzula); *Lett. di Ponente*, sv. 95, str. 19 (Pismom od 20. II. 1772. g. Senat javlja G. Bagnascu da je imenovan konzulom u Genovi); *isto*, sv. 96, str. 75 (Pismo G. Bagnascu, upućeno 21. VII. 1772. g.); *isto*, sv. 104, str. 25 (27. VII. 1775. g. — Pismo G. Bagnascu kojim mu javljaju da će biti imenovan dub. agentom); *isto*, sv. 107, str. 117, 118 (Dub. vlada javlja 31. XII. 1777. g. vladi Genove da je imenovala G. Bagnasca za svog agenta); *isto*, sv. 113, str. 28 (Prijedlog G. Bagnasca od 8. III. 1782. g.); *Cons. rog.*, sv. 186, str. 159, 160 (Odluka Senata od 28. XII. 1777. g. o imenovanju G. Bagnasca agentom u Genovi, te mu se šalje u tu svrhu kredencijalno pismo); *isto*, sv. 187, str. 119 (25. VIII. 1778. g. — Imenovanje K. Millila za dub. konzula u Genovi).

larne službe na području zapadnog Mediterana odredio, sredinom 1787. g., da dubrovački konzuli na Ponentu mogu biti samo one osobe koje mogu postaviti grb Dubrovačke Republike nad vratima svoje konzularne kancelarije, koje mogu službeno registrirati konzularni patent i time biti priznati kao dubrovački konzuli od nadležnih vlasti. Budući da A. Bagnasco nije mogao ispuniti uvjete iz te odredbe, to je Senat u Dubrovniku posebnom odlukom utvrdio da on ne smije ubuduće obavljati dužnost agenta i konzula Dubrovačke Republike u Genovi, pa je iste godine, poslije pet godina rada, morao napustiti taj položaj. Koliko je bilo značajno obavljati poslove konzula ili agenta Dubrovačke Republike u Genovi, možemo zaključiti iz pisma koje je A. Bagnasco uputio dubrovačkoj vladi sredinom 1787. g., kad je utvrđeno da ne može dalje biti njezin predstavnik, a u kojem se, između ostalog, navodi kako će mu to smjenjivanje »uvelike umanjiti ugled među poslovnim svijetom u Genovi, jer svako smjenjivanje ima obično dublje razloge«. ⁵³ Spomenuti A. Bagnasco bio je posljednji dubrovački konzularni predstavnik, koji je kao strani podanik zastupao probitke Dubrovačke Republike u Genovi, jer poslije njega na taj položaj dolaze samo podanici Dubrovnika: G. Kazilari, N. Kosovac i G. Kaznačić, o kojima će biti dalje govora.

U smislu spomenute odluke Dubrovačkog senata iz 1787. g. za konzula Dubrovačke Republike u Genovi izabran je iste godine Antun Kazilari, koji je dugi niz godina obavljao razne poslove po inozemstvu za svoju zemlju, naročito u sjevernoj Africi, a bio je nastanjen u posljednje vrijeme u Ankoni. Prema praksi dubrovačke konzularne službe, konzuli Dubrovačke Republike na području zapadnog Mediterana, koji su bili podanici Dubrovnika, birani su za razdoblje od pet godina, ali tako da poslije isteka tog vremena prijašnji konzul može zadržati svoj položaj ako bude opet izabran. Čini se da se tom izboru A. Kazilarija za konzula protivio bivši dubrovački konzul A. Bagnasco, koji mu je pravio razne poteškoće ne samo kod vlasti u Genovi već je i dubrovačke pomorce i trgovce nagovarao da mu ne plaćaju obvezatnu konzularnu taksu. Zbog toga je Dubrovački senat bio prisiljen da posebnim zaključkom utvrdi kako je A. Kazilari jedini zakoniti konzul Dubrovačke Republike u Genovi, te da ga svi dubrovački kapetani i podanici pod prijetnjom kazne moraju kao takva priznavati. Međutim, bez obzira na sve te postupke vlasti iz Dubrovnika radi poboljšanja i osiguravanja položaja svom konzulu A. Kazilariju među dubrovačkim građanima u Genovi, on nije bio zadovoljan svojim poslom, pa je poslije dvije godine (sredinom 1789. g.), provedene na tom položaju, dao ostavku i zatražio odobrenje iz Dubrovnika da se vrati u domovinu. Prema ustaljenoj međunarodnoj konzularnoj praksi, u pomanjkanju redovnog konzula njegove je poslove obavljao konzul koje druge zemlje, obično francuski ili nizozemski, pa je u konkretnom slučaju do imenovanja novog dubrovačkog konzula u Genovi njegove poslove vodio

⁵³ *Prepiska*, XVIII. st., sv. 85.3124, str. 96 (14. V 1782. g. — Andrea Bagnasco zahvaljuje na imenovanju za dub. konzula i agenta u Genovi, prema preporuci svog oca. Ujedno zahvaljuje na primljenom patentu i kredencijalu za poslove koje će obavljati), str. 167 (Pismo A. Bagnasca od 7. VII. 1787. g., kojim moli da ostane i nadalje dub. konzul bez obzira na propis iz 1787. g.); *Cons. rog.*, sv. 195, str. 46 (Senat je 16. V. 1787. g. odredio tko sve može biti dub. konzul na Ponentu); *isto*, sv. 195, str. 98 (Odluka Dub. senata od 30. VII. 1787. g. po kojoj A. Bagnasco nije mogao više obavljati dužnost dub. konzula.); *Lett. di Ponente*, sv. 119, str. 120 (Raniji konzul Girolamo Bagnasco umro je 1786. g.); *J. Radonić*, sp. dj., knj. V, Beograd 1951. g., str. 585.

francuski konzul po službenoj dužnosti.⁵⁴ Međutim, ta odsutnost dubrovačkog konzula iz Genove trajala je samo nekoliko mjeseci, jer već u srpnju iste 1789. g. nalazimo na tom položaju Dubrovčanina Nika Kosovca. Po odluci Dubrovačkog senata on je imenovan za vrijeme od pet godina generalnim konzulom za sve područje Republike Genove, te mu je u tom smislu izdan i odgovarajući konzularni patent na osnovi kojeg je od vlasti Genove dobio i odobrenje za rad (tzv. Exequatur), kao i svi dotadašnji dubrovački konzuli. Istom mu je odlukom Senata odobreno da može, prema potrebi, u samoj Genovi, i u drugim lukama na području Republike, imenovati svoje vicekonzule. Kako je početkom 1791. g. umro G. Massa, koji je bio 28 godina dubrovački vicekonzul u San Remu, to je generalni konzul N. Kosovac u interesu dubrovačke pomorske trgovine u toj luci odmah postavio tamošnjeg mještanina C. Rattija na Massin položaj. Koliko je bilo značajno i ugledno imati naziv konzula Dubrovačke Republike, govori i podatak da se sredinom 1792. g. ponudio vladi u Dubrovniku plemić G. de Ravenna, podanik Austrije, ugledan trgovac u Genovi, za dubrovačkog konzula u toj luci, navodeći u svojem pismu da bi rado preuzeo mjesto tadašnjeg konzula N. Kosovca po isteku roka njegove službe, jer je on izabran na određeno vrijeme od pet godina. Da bi otklonio mogućnost natjecanja na položaj konzula u Genovi stranih podanika, kad je već to mjesto zauzimao neki Dubrovčanin, Dubrovački je senat odredio (sredinom 1792. g.) da ubuduće svaki put kad se natječe za konzula u Genovi Dubrovčanin, ne može biti izabran stranac. Ujedno je istom odlukom N. Kosovac bio ponovo izabran za generalnog konzula u Genovi u trajanju od pet godina, ali da se taj drugi izbor počinje računati od vremena kad istekne prvih pet godina. Kao svog vjernog pomoćnika u konzularnoj kancelariji N. Kosovac je imao vicekonzula N. Palazzija iz Genove, koji je obavljao sve poslove administrativne naravi.⁵⁵ Uskoro je međutim došlo i do političkih promjena u Genovi, do ukidanja Republike, što se odrazilo na sveukupne odnose Dubrovnik i Genove.

Aristokratska Republika Genova nije mogla izbjeći vrtlogu revolucije, te sredinom 1797. g. pada stara vlada i uvode se demokratske uredbe. Nova vlast povećava područje Genove dijelom bivše vojvodine Milana, a krajem

⁵⁴ *Cons. rog.*, sv. 195, str. 46, 98, 99 (Izbor A. Kazilari 30. VII. 1787. g. za dub. konzula u Genovi u trajanju od 5 godina. Odluka Senata iz iste godine da svi Dubrovčani moraju priznavati samo A. Kazilarija za svojega konzula, te da će se provesti postupak protiv neposlušnih kapetana); *Lett. di Ponente*, sv. 120, str. 120 (30. VII. 1787. g. — Dub. vlada javlja A. Kazilariju da mu šalje patent i sve potrebne dokumente); *isto*, sv. 123, str. 56 (Pismo Senata A. Kazilariju od 6. IV. 1789. g. da se može vratiti u domovinu); *Prepiska*, XVIII. st., sv. 161.3201 («Lettere di Antonio di Gio. Casilari da Genova dal 1786 al 1790»), str. 65, 83, 84 (A. Kazilari se žali dub. vladi pismom od 14. VII. 1788. g. da mu dub. kapetani izbjegavaju platiti dužnu konzularnu taksu); str. 90, 91; A. Kazilari javlja dub. vladi 18. IV. 1789. g. da je prisiljen napustiti dužnost konzula, te da se želi vratiti u Dubrovnik, a da će do izbora novog dub. konzula sve poslove vršiti tamošnji francuski konzul.

⁵⁵ *Prepiska*, XVIII. st., sv. 86.3125 («Corrispondenza di Nicolò Cosovaz, console a Genova dell'anno 1789. al 1799.»); str. 7, 23, 37. Pismom od 18. VII. 1789. g. N. Kosovac javlja da je stigao u Genovu i bio priznat od denovskih vlasti kao dub. generalni konzul, str. 169. G. de Ravenna se pismom od 9. V 1792. g. obraća dub. vladi moleći da ga imenuje konzulom; str. 116, 122, 124 («Corrispondenza di Nicolò Palazzi, v. console a Genova dall'anno 1792.») — Taj je vicekonzul djelovao 1789—1802. g. u dub. generalnom konzulatu u Genovi. *Cons. rog.*, sv. 199, str. 135, (Zaključak Senata od 3. VII. 1792. g. o prednosti Dubrovčana u odnosu na strance prilikom izbora konzula u Genovi kao i o produženju mandata N. Kosovca za još 5 godina).

iste 1797. g. formalno se proglašava Ligurska Republika, koja je bila pod utjecajem Francuza. Pod francuskim pritiskom došlo je 1802. g. do nove izmjene ustava, po kojem je na čelu države ponovo bio dužd, a u svibnju 1805. g. izvedeno je pripajanje Francuskoj. Već u lipnju 1797. g. dobiva dubrovački konzul Kosovac službeni dopis privremene vlade, u kojem mu se pripočuju izvršene ustavne promjene. Konzul Kosovac izvješćuje o primitku tog dopisa dubrovačku vladu i moli da mu se dadu upute kako se ima odnositi prema novoj vladi. Dubrovački je Senat odlučio priznati Ligursku Republiku, te je određeno da se Kosovcu izda konzularni patent i kredencijalno pismo za novu Ligursku Republiku. Kosovac je neko vrijeme izbivao iz Genove, te je bio, dozvolom svoje vlade, i u Dubrovniku pa je iz tog razloga zategnuta predaja poslatih službenih akata. On je po povratku, početkom rujna 1798. g., preko svojega vicekonzula zamolio ministra vanjskih poslova Ligurske Republike da mu javi kad bi se mogao sa njim sastati i prema običaju predati direktoriju preko njega svoj patent i kredencijalno pismo. Pošto je utvrđen dan i sat tog svečanog čina, Kosovac je prema dogovoru pošao u kuću ministra u pratnji svojega vicekonzula, te mu predao patent i kredencijalno pismo, pa je tim činom vlada Dubrovačke Republike službeno priznala Ligursku Republiku. U međuvremenu je N. Kosovac od strane Senata u Dubrovniku potvrđen za dubrovačkog konzula u Ligurskoj Republici sa sjedištem u Genovi za daljih pet godina.⁵⁶ Kako su početkom XIX. stoljeća slabo zalazili dubrovački brodovi u Genovu zbog nastalih političkih promjena, to je konzul N. Kosovac povremeno dolazio u domovinu odobrenjem vlade iz Dubrovnika. Na povratku iz domovine preko Ankone za Genovu N. Kosovac je iznenada preminuo sredinom 1802. g., o čemu je tadašnji dubrovački vicekonzul F. Spirilo, koji ga je zamjenjivao za njegove odsutnosti, obavijestio dubrovačku vladu. Kratko vrijeme do imenovanja novog dubrovačkog konzula u Genovi poslove konzulata vodio je Antun Mariotti, koji je preko 30 godina bio kancelar dubrovačkog konzulata u toj luci. Tog Mariottija odredili su za privremenog konzula u Genovi kapetani dubrovačkih brodova, koji su se tamo zatekli. To je bilo uobičajeno u praksi dubrovačke konzularne službe, jer bi se na taj način izbjeglo da poneka luka ostane duže vremena bez dubrovačkog konzula.⁵⁷ Već u studenom 1802.

⁵⁶ *Prepiska*, XVIII. st., sv. 86.3125, str. 93 (1. IX. 1798. g. — N. Kosovac u ime Dub. Republike predao je kredencijale novom direktoriju Ligurske Republike u Genovi.); *Lett. di Ponente*, sv. 133, str. 65, 146 (Pismo dub. vlade od 21. IV 1798. g. upućeno »Al Direttorio della Repubblica Ligure — Genova«); *Cons. rog.*, sv. 205, str. 16 (Zaključak Senata od 6. II. 1798. g. o produženju mandata N. Kosovca da još pet godina bude dub. generalni konzul u Genovi, odnosno Ligurskoj Republici); *isto*, sv. 207, str. 164 (Zaključak Senata od 22. XI. 1800. g. kojim se odobrava N. Kosovcu da se može za 6 mjeseci vratiti u Dubrovnik); *J. Radonić*, sp. dj., knj. V, Beograd 1951. g., str. 627 (Pismo dub. vlade vladi Ligurske Republike od 21. IV. 1798. g.); *J. Andrassy*, Priznanje novih država i vlada u praksi dubrovačke diplomacije, Rad 359, JAZU, Zagreb 1971. g., str. 96—98; »L'Epidauritano«, br. 15, Dubrovnik 1910. g., str. 81 (Patent N. Kosovca izdan 18. IV. 1798. g. kojim se imenuje za konzula Dubrovačke Republike u Genovi, za područje Ligurske Republike).

⁵⁷ *Prepiska*, XIX. st., sv. 15.597 (»Corrispondenza dei Consolati nazionali in Genova ... del anno 1800 al 1807.«), str. 8, 22, 27, 28. N. Kosovac zahvaljuje dub. vladi da mu je odobrila 2. V. 1801. g. boravak u Dubrovniku u trajanju od 6 mjeseci. Iz pisma N. Kosovca od 3. VII. 1802. g. možemo utvrditi da se on ovako naziva »Nicolò Cosovca console della Republica di Ragusa presso la Repubblica Ligure«. Pismo vicekonzula F. Spirilo od 10. X. 1802. g. o smrti konzula N. Kosovca. Interesantno je spomenuti da je taj dubrovački konzul svojom oporukom odredio da sve svoje ostavlja u Genovi svojoj sobarici i njezinu sinu i da time ne može raspolagati nje-

g. Dubrovački je senat izabrao istaknutog dubrovačkog pomorca Ivana Kaznačića za svojega generalnog konzula na području Ligurske Republike sa sjedištem u Genovi, koji su izbor prihvatile i tamošnje vlasti. Na svojem konzularnom području A. Kaznačić je imao četiri vicekonzulata, pored spomenutih u Porto Veneru i San Remu, spominju se još i nova dva u lukama Sestri Levante i Speciji. Interesantno je spomenuti da je sredinom 1802. g. bilo u Genovi, odnosno na području Ligurske Republike samo pet konzularno-diplomatskih predstavnika stranih zemalja, i to Danske, Švedske, Španjolske, Francuske i Dubrovačke Republike, što znači da je dubrovačka vlada i pored izmijenjenih političkih prilika pridavala veliko značenje redovnim odnosima s Genovom. Sredinom 1805. g. konzul Kaznačić javlja svojoj vladi u Dubrovnik da je ukinuta Ligurska Republika, a njezin teritorij pripojen Francuskoj kao i da su ga nove francuske vlasti priznale za generalnog konzula Dubrovačke Republike u Genovi. Zbog blokade luke Genove bila je onemogućena za izvjesno vrijeme, početkom XIX. stoljeća, plovidba Đenovskim zaljevom, čime je uvelike smanjeno djelovanje tog dubrovačkog konzula u Genovi. Zbog toga je I. Kaznačić zatražio od dubrovačke vlade privremen odlazak iz Genove, što mu je dozvoljeno. Krajem 1805. g. on se vraća preko Ankone u Dubrovnik zajedno sa svojim rođakom Antunom Kaznačićem, koji je bio njegov konzularni kancelar. Za njegove odsutnosti zastupao ga je u konzulatu administrator konzulata A. Chiozza iz Genove. Već početkom travnja 1806. g. morao se I. Kaznačić po nalogu svoje vlade vratiti na dužnost u Genovu, ali se mogao usput zadržati za kraće vrijeme u Italiji na liječenju. Iako ga je ulazak francuske vojske u Dubrovnik zatekao negdje u Italiji, ipak nalazimo podatak da se vratio u Genovu i obavljao svoju dužnost generalnog konzula sve do ukinuća Republike. Interesantno je spomenuti da je I. Kaznačić doživio duboku starost, umro je više od 40 godina poslije propasti Dubrovačke Republike, te je pokopan (20. III. 1850. g.) na groblju nazvanom Danče u Dubrovniku⁵⁸. Time je poslije 277 godina, uz kratak prekid od 8 godina, prestao da djeluje konzulat Dubrovačke Republike u Genovi. U navedenom se razdoblju spominje 21 konzularno-diplomatski predstavnik Dubrovačke Republike u Genovi, od kojih su 4 bila Dubrovčana.

Svi spomenuti dubrovački konzuli bili su službeno priznati od nadležnih organa Genove, te su obavljali uz svoje redovne konzularne poslove, i one diplomatske, zastupajući vladu iz Dubrovnika pred vlastima Republike Genove, a kasnije Ligurije. Oni nisu mogli da počnu obavljati svoju dužnost konzula bez prethodne privole nadležnih vlasti u Genovi. Pretežni dio dubro-

gova žena u Dubrovniku. Dubrovački kapetani javljaju u Dubrovnik 16. X. 1802. g. da su odredili Karla A. Mariottija za privremenog konzula, tzv. »console interino« u Genovi. *Lett. di Ponente*, sv. 137, str. 190 (8. XII. 1802. g. — Pismo Senata K. Mariottiju u Genovu).

⁵⁸ *Cons. rog.*, sv. 207, str. 228 (15. XI. 1802. g. — Zaključak Senata o izboru Dubrovčanina A. Kaznačića za dub. konzula u Genovi); *isto*, sv. 210, str. 36, 39, 63 (Zaključak Senata kojim se odobrava 26. VIII. 1807. g. I. Kaznačiću dolazak u Dubrovnik i odlazak na liječenje u Italiju. Ujedno mu Senat odobrava sve troškove koje je imao u Genovi za potrebe Dubrovnika); *Prepiska*, XIX. st., sv. 15.597, str. 24, 43, 71 (A. Kaznačić zahvaljuje Senatu pismom od 28. V. 1803. g. na imenovanju. A. Chioppi bio je administrator dub. konzulata u Genovi. A. Kaznačić javlja 31. VII. 1802. g. o broju stranih predstavnika u Genovi); *Lett. di Ponente*, XIX. st., sv. 589/3, str. 47, 85 (26. VI. 1804. g. — Senat odobrava I. Kaznačiću do dođe u Dubrovnik radi blokade luke Genove); *J. Luetić*, Pomorac i diplomat Ivan Kaznačić, Pom. muzej JAZU, Dubrovnik 1954. g., str. 12—30.; *Rukopišna ostavština*, XIX. st., br. 187/65.

vačkih konzula u Genovi, koji nisu bili Dubrovčani, bili su vlasnici ili suvlasnici raznih trgovačkih kuća u istoj luci, što je odgovaralo dubrovačkoj vladi, kao i njezinim trgovcima i pomorcima radi unapređivanja pomorske trgovine Dubrovnika po Mediteranu. Dolaskom Dubrovčana na taj položaj konzula, temeljem odluke dubrovačke vlade iz 1787. g., ne mijenja se situacija u tom smislu, jer ugledne trgovačke kuće prijašnjih dubrovačkih konzula ostaju i nadalje, prema uhdanom običaju, u bliskim poslovnim vezama sa dubrovačkim pomorcima i trgovcima. Potrebno je naglasiti da se u ovom drugom razdoblju odnosa Dubrovnika i Genove (od potresa do ukinuća Dubrovačke Republike) vlasti Genove mnogo manje miješaju, odnosno utječu na izbor tamošnjeg dubrovačkog konzula nego u ranijim stoljećima, vjerojatno stoga što je politička uloga Republike Genove na Mediteranu bila puno slabija nego ranije, pa je i to uticalo na ovaj vid odnosa između Republika Genove i Dubrovnika. Interesantno je ovdje spomenuti da je vlada Dubrovačke Republike, zbog bliskih i prijateljskih odnosa prema Genovi, često uzimala njezine podanike za svoje konzule po raznim mediteranskim lukama. Tako nalazimo da je Dubrovački senat, krajem 1758. g., imenovao trgovca G. Piccarda iz Genove za svojega konzula u Lisabonu. On je tu dužnost vršio osam godina, sve do 1766. g., kad se morao vratiti u domovinu zbog svojih trgovačkih poslova. Sredinom 1763. g. spominje se G. Ranucci, podanik Genove i dugogodišnji konzul svoje zemlje na Sardiniji kao generalni konzul Dubrovačke Republike na tom otoku. Prije osnivanja dubrovačkog konzulata u Gibraltaru nalazimo među arhivskim dokumentima dopisivanje B. Danina koji je u toku druge polovice XVIII. stoljeća bio pouzdanik dubrovačke vlade i konzul Genove u toj luci. Interese dubrovačkih brodova u Maroku štutio je od 1777. g. G. Chioppe, poznati trgovac i utjecajna ličnost u toj zemlji, koji je bio i konzul Republike Genove. Sredinom 1781. g. dubrovački je Senat izabrao za svojega generalnog konzula u Barceloni I. Villavechija, podanika Genove i uglednog trgovca u tom gradu. On je na toj dužnosti bio preko 25 godina, sve do ukinuća Republike, a imao je na svojem konzularnom području 10 vicekonzulata. Podanik Genove N. Pagano, konzul svoje zemlje u Marselju, bio je 18 godina (od 1781. do 1799. g.) konzul Dubrovačke Republike u toj luci, a od 1783. g. generalni konzul za sve francuske luke na Mediteranu. Sve do odluke turskih vlasti iz sredine XVIII. stoljeća, po kojoj su konzuli na njihovu području mogli biti samo podanici zemlje koju zastupaju, Dubrovčani su i na Levantu, pored svojih ljudi, imenovali i pojedine strance, pretežno podanike Genove za svoje konzularne predstavnike. Tako nalazimo da je Dubrovački senat izabrao 1698. g. podanika Genove za svog konzula na otoku Cipru, te odredio da njegovo konzularno područje obuhvaća Siriju i Palestinu. Zbog udaljenosti tih krajeva od otoka Cipra, taj je konzul bio ovlašten od dubrovačke vlade da po potrebi, a u interesu dubrovačke pomorske trgovine, imenuje svoje zamjenike u tim krajevima⁵⁹. Još je mnogo podanika Genove koji ovdje nisu spomenuti

⁵⁹ *Cons. rog.*, sv. 171, str. 143 (Imenovanje G. Piccarda za dub. konzula u Lisabonu, 29. XII. 1758. g.); *isto*, sv. 179, str. 212; *isto*, sv. 190, str. 104 *isto*, sv. 191, str. 107 (Zaključak Senata iz 1783. g. kojim je imenovan N. Pagano za generalnog konzula); *isto*, sv. 135, str. 257 (Imenovanje dub. konzula na Cipru 26. VII. 1698. g. i određivanje njegovog konzularnog područja); *Prepiska*, XVIII. st., br. 3131 (Dopisivanje dub. konzulata u Cagliari); *isto*, XVIII. st., br. 3202/217, 218. (Pisma raznih dopisnika iz Gibraltara od 1759. do 1796. g.); *isto*, XVIII. st., br. 3194/15, 54, 89. G. Chioppe je kao dub. otpravnik poslova u Maroku imao poseban pečat. *Isto*, XVIII. st., br. 3130/51, 89, 91, 93 (Dopisi dub. konzula I. Villavechia iz Barcelone); *isto*, XVIII. st., br. 3115 (Dopisivanje N. Pagana, dub. konzula u Marselju 1781—1799. g.).

obavljalo konzularne poslove za Dubrovačku Republiku na području Mediterana. Međutim iz navedenog možemo utvrditi da je Dubrovačkom senatu pogodovalo da ima u svojoj konzularnoj službi ne samo podanike prijateljske Genove, koji su obavljali pretežno iste poslove i za svoju zemlju, već ujedno i ugledne trgovce, vješte pomorsko-trgovačkim poslovima u pojedinim mediteranskim lukama.

Dubrovački su konzuli u Genovi štitili cjelokupne interese Dubrovnika i njezinih podanika, na svojem pa i na širem području, u razdoblju prije i poslije potresa, sve do ukinuća Republike. Kao nagradu za svoj rad imali su pravo da ubiru konzularnu taksu od dubrovačkih brodova. Oni su u prvom redu štitili poslovanje dubrovačkih trgovaca, pomoraca i njihovih brodova, te uvelike svojim trgovačkim vezama pridonosili unapređivanju dubrovačke pomorske trgovine. Konzuli su pored toga obavljali i diplomatske poslove za Republiku, te ujedno slali vladi u Dubrovnik sve moguće izvještaje o ekonomskim, zdravstvenim i političkim prilikama u pojedinim mediteranskim zemljama i lukama, što je bilo od životnog značenja za čuvanje ugleda, povjerenja i neutralnosti, a time i za opći razvitak pomorstva Dubrovačke Republike po Mediteranu. Za razliku od ranijih stoljeća, kad je konzul u Genovi sam raspravljao i presuđivao sporove među dubrovačkim podanicima, u toku druge polovice XVII. stoljeća ta je djelatnost konzula pomalo prestala ne samo u Genovi nego na području cjelokupnog zapadnog Mediterana, te pravo suđenja prelazi na lokalne organe vlasti. Time je konzul u Genovi, kao i ostali dubrovački konzuli, imao samo pravo pred domaćim sudom štititi i zastupati podanike Dubrovačke Republike. Tako nalazimo među arhivskim dokumentima da je dubrovački konzul u Genovi, štiteći u raznim građanskim parnicama podanike Dubrovačke Republike, uspio u mnogim slučajevima obraniti njihova prava pred lokalnim sudovima, na što je vlada iz Dubrovnika bila posebno zahvalna ne samo svojem konzulu već i vladi Genove⁶⁰. Diplomatski poslovi konzularnih predstavnika Dubrovačke Republike u Genovi sastojali su se ne samo u tome da prenose duždu i vladi Genove čestitke dubrovačke vlade prilikom imenovanja novog dužda i svečanih prigoda već i u davanju raznih informacija o naoružanju i kretanju brodova zaraćenih zemalja po Mediteranu, kao i svih drugih vijesti koje su bile od zajedničke koristi za obje republike⁶¹. Koliko je značenje polagala vlada u Dubrovniku svojim kon-

⁶⁰ *Let. di Ponente*, sv. 85, str. 52, 63, 65 (9. IX. 1768. g. — Dub. senat upućuje pismo vladi Genove u kojem govori o pravilnom postupku u sporu pred tamošnjim sudom između kap. Kovačevića i denovskog trgovca G. F. Fravega, ističući pozitivnu ulogu koju je imao u tom sporu dub. konzul D. Maystre); *I. Mitić*, Konzulati i konzularna služba... sp. dj., str. 56. Francuska je bila jedna od prvih evropskih zemalja koja je 1681. g. ukinula stare privilegije raznih država na svojem području, postavivši načelo da svaki stranac, bez obzira čiji je podanik, uživa jednako pravo na njezinu teritoriju. To je načelo kasnije prihvatila većina evropskih država, među njima i Rep. Genova, pa je to uz razvoj sudstva u tim zemljama, utjecalo da su konzuli izgubili nekadašnju funkciju suđenja svojim podanicima. Zbog toga od druge polovice XVII. st. ne nalazimo više u patentu o imenovanju dub. konzula u Genovi, koji je izdavao Senat u Dubrovniku, klauzulu o pravu suđenja, kao što je to dotada bilo uobičajeno.

⁶¹ *Let. di Ponente*, sv. 73, str. 68 (6. X. 1760. g. — Dub. konzul D. Maystre čestita na izboru novom duždu Genove Agostinu Lomellinu); *isto*, sv. 87, str. 81, 104 (27. VII. 1769. g. — D. Maystre upozorava vladu Genove da bude oprezna povodom naoružanja nekih ruskih brodova, koji namjeravaju napasti turske, čime bi bila ugrožena dub. pomorska trgovina, a samim tim i interesi Genove); *isto*, sv. 88, str. 63 (2. XI. 1769. g. — D. Maystre ponovo upozorava vladu Genove na naoružanje ruskih bro-

zulima u Genovi, očituje se i u činjenici da su na temelju njihova prijedloga bili izabrani mnogi dubrovački konzuli po lukama zapadnog Mediterana. Tako su samo u drugoj polovici XVIII. stoljeća na prijedlog dubrovačkih konzula u Genovi D. Maystra i G. Bagnasca bili imenovani konzuli Dubrovačke Republike na otoku Sardiniji, u luci Cagliari, u španjolskoj luci Cartageni, u francuskoj luci Nici, na otoku Siciliji u luci Palermu kao i u portugalskoj luci Lisabonu⁶².

Radi kontrole poslovanja dubrovačkih brodova po Mediteranu i pravilne naplate konzularne pristojbe, bili su obvezatni svi dubrovački kapetani da se pri dolasku u luku u kojoj krcaju ili iskrcajavu teret osobno pojave pred dubrovačkim konzulom, pa tako i pred konzulom u Genovi, radi plaćanja propisane konzularne pristojbe. Prevozeći teret između luka zapadnog Mediterana, pa tako i između Genove i ostalih luka Ponenta, bio je dužan zapovjednik, odnosno kapetan dubrovačkog broda, da plati konzularnu pristojbu pri ukrcaju ili iskrcaju robe, i to prema veličini broda. Za veliki se brod (»nave« i »petacche«) plaćalo tri, za manje (»polacche«) dva venecijanska cekina, a za brodove zvane »pinche« i »tartane« plaćalo se 35 venecijanskih lira na račun konzularne takse⁶³. Svaki je dubrovački konzul, kancelar konzulata ili vicekonzul izdavao dubrovačkom kapetanu potvrdu o visini primljene konzularne takse, unosio utrženi novac u blagajnu svojega konzulata i upisivao primljenu svotu u posebnu knjigu, u koju se bilježe prihodi konzulata. To su činili i dubrovački konzularni predstavnici u Genovi. Dubrovački su konzuli, pa tako i oni u Genovi, bili dužni da uzmu podatke o težini, kvaliteti i vrsti robe koja se iskrcava ili ukrcava s pojedinog dubrovačkog broda, da te podatke usporede s teretnicom broda i da ih pošalju Pomorskom uredu u Dubrovnik. Skupljanjem svih tih podataka dubrovačka je vlada imala uvid u trgovačko, a time i financijsko poslovanje svojih brodova po svemu Mediteranu, a posebno i u luci Genovi. S obzirom na bogatu pomorsku trgovinu u drugoj polovici XVIII. stoljeća Dubrovčani su često kupovali brodove u stranim lukama. Kako bi Pomorski ured u Dubrovniku imao uvid u kvalitetu, cijenu i

dova, a prema vijestima koje je dub. vlada primila iz Napulja i Venecije); *Prepiska*, XVIII. st., sv. 51.3090, str. 84 (D. Maystre javlja u Dubrovnik 14. II. 1767. g. da je u ime dub. vlade čestitao novom duždu Genove M. Durazzu imenovanje na taj položaj. Na pečatu dub. konzulata koji je služio i za diplomatsko dopisivanje bilo je, pored lika sv. Vlahu, upisano »Consulatus Rhagusini in Genua«.

⁶² *Prepiska*, XVIII. st., sv. 51.3090, str. 4 (Konzul D. Maystre piše 14. II. 1756. g. dub. vladi da joj može preporučiti neke vrijedne osobe na položaj konzula u raznim lukama Francuske i Španjolske); *isto*, XVIII. st., sv. 85.3124, str. 7 (G. Bagnasco preporučuje 17. X. 1774. g. za konzula u Cagliari A. Ciarella); *isto*, XVIII. st., sv. 161.3202, str. 154 (14. IV. 1779. g. — Dub. kapetani predlažu da konzul G. Bagnasco iz Genove predloži pogodnu osobu za konzula u Cartageni); *Lett. di Ponente*, sv. 68, str. 21, 30. (Dub. vlada traži od D. Maystra 12. II. 1757. g. da predloži osobu za konzula u Nici); *isto*, sv. 69, str. 14. (Dub. vlada zahvaljuje konzulu D. Maystru, pismom od 20. II. 1758. g., da je predložio osobe za konzule u Palermu i Lisabonu).

⁶³ *Lett. di Ponente*, sv. 73, str. 75 (7. V. 1760. g. — Upozorenje dub. konzulima, pa i onom u Genovi, da ne mogu naplaćivati konzularnu taksu dok nisu službeno priznati od vlasti na čijem teritoriju djeluju); *isto*, sv. 84, str. 79 (7. VII. 1767. g. — Pismo Senata upućeno D. Maystru u vezi s plaćanjem konzularne takse); *Prepiska*, XVIII. st., sv. 161.3202 (A. Kazilari konzul u Genovi javlja Senatu u Dubrovnik sredinom 1788. g. o protivljenju nekih dubrovačkih kapetana da plate određenu konzularnu taksu); *I. Mitić*, O financijskom poslovanju dubrovačkih konzulata u XVIII. st., »Pom. zbornik«, knj. 5, Zadar 1967. g., str. 545—566. Nije bila ista konzularna taksa na Ponentu kao i na Levantu, gdje je iznosila 2% od vrijednosti natovarene robe, pripadala je onom dub. konzulu u čijoj je luci ukrcaj teret.

prijašnje vlasništvo kupljenog broda, Dubrovački je senat krajem 1778. g. odredio da svi ugovori o kupnji brodova moraju biti sastavljeni u kancelariji dubrovačkog konzulata na čijem se području kupuje brod. Pristojba konzula za vršenje ove usluge bila je određena u visini od 1% vrijednosti broda, što je povećalo ukupne prihode dubrovačkog konzulata, a time posebno i onog u Genovi, gdje su se često obavljale kupnje i prodaje brodova. Pored navedenog obveznog plaćanja pristojbe dubrovačkim konzulima, bilo je određeno od Pomorskog ureda, uz suglasnost dubrovačke vlade, da neke poslove dubrovački konzuli, pa i oni u Genovi, moraju obavljati za dubrovačke brodove po službenoj dužnosti, bez naplate ikakve pristojbe ili nagrade. Među takvim je poslovima, na primjer, ovjera popisa brodske posade, izdavanja potvrde o načinu na koji je član brodske posade napustio brod, upućivanje krivaca u dubrovačke tamnice, imenovanje zamjenika umrlog kapetana do dolaska broda u Dubrovnik, izdavanje privremene dozvole za plovidbu do Dubrovnika kupljenom brodu, te još mnogi poslovi koje je dubrovački konzul činio u interesu broda i pomorske trgovine Dubrovačke Republike. Interesantno je spomenuti da je visina prihoda koji je pripadao dubrovačkim kapetanima i brodovima za izvršene prijevoze (zvan »cappa«), a koji je plaćao krcatelj broda, prema zaključku Senata iz 1758. g., u lukama Ponenta, prema Zapadu do Genove, iznosio 5% od vrijednosti ugovorene vozarine, a 10% od Genove dalje prema Zapadu⁶⁴. Vjerojatno je ta velika razlika koja se plaćala kapetanima i brodovima za izvršen prijevoz, čija je granična linija bila luka Genova, izlazila iz većeg rizika plovidbe krajnjim zapadnim dijelom Mediterana zbog mogućnosti napada raznih gusara, naročito onih s obala sjeverne Afrike, koji su zaplijenili mnoge dubrovačke brodove i robu, a posadu odveli u ropstvo.

U dubrovačkoj konzularnoj službi na Zapadu bilo je nekoliko ključnih konzulata, to su bili Genova, Napulj, Livorno, Barcelona i na Jadranu Ankona. S tim konzulatima dubrovačka je vlada bila u stalnoj pismenoj vezi, održavajući pretežno preko tih konzulata vezu i s ostalim svojim konzulatima na području zapadnog Mediterana. Na taj je način to cjelokupno prostorno područje bilo, preko spomenutih konzulata, usko povezano i obuhvaćeno u jednu zajedničku cjelinu. Preko svojega konzulata u Genovi dubrovačka je vlada slala i primala ne samo pisma od mnogobrojnih svojih konzula s područja zapadnog Mediterana već i novac koji je bio namijenjen za razne državne potrebe. U doba kad su prometne, osobito poštanske i kurirske veze u smislu brzine i sigurnosti bile veoma ograničene, usluge koje je pružala razgranata dubrovačka konzularna služba, pa tako i konzulat u Genovi, bile su od velikog značenja i koristi za dubrovačku vladu. To se osobito odrazilo u politič-

⁶⁴ *Provedimenta navigationis*, sv. 56/6, str. 74, 90, 109 (O prihodu zvanu »cappa«, koji je pripadao dub. kapetanu i brodu, i to po pola, za izvršen prijevoz); *Prepiska*, XVIII. st., sv. 142.3181 a, str. 6 (Dub. konzul u Genovi G. Bagnasco izdaje »passavanti« — propusnicu 2. X. 1778. g. dub. kapetanu G. Orebiću da može s kupljenim brodom otploviti u Dubrovnik radi registracije i dobivanja svih potrebnih dokumenata za brod); *J. Luetić*, O pomorstvu Dub. Republike u XVIII. st., Građa Pomorskog muzeja JAZU, knj. 2, Zagreb 1959. g., str. 97—99 (Cijene brodova bile su veoma različite tokom XVIII. st. Tako je otprilike brod tipa »tartana« s opremom 1726. g. koštao 610 dukata, a 1757. g. jedan karat »nave« stajao je 110 mletačkih cekina); *V. Ivančević*, O Dubrovčanima u Genovi ..., 3p. dj., str. 351—352. Autor spominje Dubrovčane koji kupuju i prodaju brodove u Genovi u toku druge polovine XVIII. st.; *V. Vinaver*, Kursevi moneta u Dubrovniku u XVIII. veku (II. dio), »Anali« Hist. instituta JAZU, Dubrovnik 1962. g., str. 481. i dalje.

kim zapletajima i zbivanjima u toku XVIII. stoljeća, kad su Dubrovčani koristeći se informacijama svojih konzula uspjeli ne samo da sačuvaju nego i da unaprijede svoju pomorsku trgovinu po Mediteranu. Dubrovačka su pisma bila upućivana u Genovu preko Venecije ili preko Ankone i Napulja, što je ovisilo o raznim političkim zbivanjima ili drugim teškoćama. Iz Genove preko tamošnjeg konzula pisma su bila otpremana uglavnom prema Marselju, Barceloni, Alicante, Cadixu i Lisabonu, kao i Parizu, naročito otkad je u tom gradu djelovao (od 1774. g.) i F. Favi, dubrovački diplomatski predstavnik — agent pri francuskoj vladi. Na isti je način preko dubrovačkog konzulata u Genovi vlada iz Pariza slala pisma svojem konzulu u Dubrovnik⁶⁵. Od svojih konzula iz Genove dubrovačka je vlada redovno primala obavijesti o ratnim i drugim događajima u svijetu, a posebno o kretanju njezinih brodova, naročito o njihovu dolasku i odlasku iz te luke. Te su izvještaje slali dubrovački konzuli iz Genove, od sredine XVIII. stoljeća uglavnom svakog mjeseca. Kako su u Genovu stizale vijesti o trgovačkim, političkim i ratnim zbivanjima ne samo iz mediteranskih luka već i iz glavnih evropskih gradova (Londona, Hamburga, Pariza, Beča, Rima i drugih), to je vlada u Dubrovniku preko tamošnjih svojih konzula bila redovno i podrobno obaviještena o općoj situaciji u svijetu, o interesima i sukobima velikih sila, što je bilo kao i u prijašnjim stoljećima, u toku XVIII. i početkom XIX. stoljeća od životnog značenja za opstanak Dubrovačke Republike i njezina pomorstva. Kao primjer navodimo da je dubrovački konzul D. Maystre iz Genove te vijesti slao obično pod naslovom »Foglietto delle notizie correnti del Mondo«. U tim se izvještajima mogu i za sadašnje istraživače uvijek naći zanimljivi podaci o općoj političkoj i ekonomskoj situaciji pojedinih evropskih zemalja i luka onoga doba. Interesantno je spomenuti da su neki izvještaji iz Genove, ili dijelovi tih izvještaja, čiji je sadržaj trebao da ostane nepoznat za eventualne znatiželjnike, umjesto šifrom bili napisani, za tamošnje prilike, malo poznatim hrvatskim jezikom, i to naročito oni izvještaji koji su se odnosili na razne vojne podatke i pokrete francuskih trupa oko Genove krajem XVIII. i početkom XIX. stoljeća, u vrijeme kad su u Genovi bili konzuli podanici Dubrovnika. Dubrovački konzuli iz Genove nisu samo slali izvještaje već su katkad, promatrajući dobro lokalne i opće prilike, savjetovali dubrovačkoj vladi i Senatu što bi po njihovu mišljenju trebalo poduzeti kako bi se otklonila predstojeća ili postojeća opasnost, pa su takvi savjeti uvelike olakšavali vladi u Dubrovniku da u određenim prilikama donese odgovarajuću odluku⁶⁶. Koris-

⁶⁵ *Leti. di Ponente*, sv. 64, str. 170 (4. VII. 1754. g. — Konzulu C. Delonu javlja dub. Senat da će mu poštu slati preko dub. agenta Vandenheuvela u Napulj ili preko T. Lalića u Veneciju); *isto*, sv. 76, str. 53 (Konzulu D. Maystru javlja Senat sredinom 1762. g. o pismima za Španjolsku i Portugal); *isto*, sv. 87, str. 87 (13. VI. 1769. g. — Pismo konzula D. Maystra u Genovi u vezi s otpremom pošte); *isto*, sv. 118, str. 74 (Senat piše konzulu G. Bagnascu u vezi s otpremom pisama za Pariz agentu Faviju); *Prepiska*, XVIII. st., sv. 85.3124, str. 127 (G. Bagnasco šalje dub. vladi 16. VII. 1785. g. obračun troškova pošte za proteklu godinu); *isto*, XIX. st., sv. 15.597, str. 2 (Dub. konzul N. Kosovac šalje u Dubrovnik 12. VII. 1800. g. sa ostalom poštom i poštu za francuskog konzula Bruera u Dubrovniku); *B. Krizman*, Diplomati i konzuli u starom Dubrovniku, Zagreb 1957. g., str. 198.

⁶⁶ *Leti. di Ponente*, sv. 67, str. 243 (Dub. vlada zahvaljuje D. Maystru 20. VI. 1756. g. na izvještaju o dolascima i odlascima dub. brodova kao i na vijestima iz svijeta, tražeći od njega da izvještaje šalje redovno svakog mjeseca); *isto*, sv. 67, str. 27 (Pismo upućeno 29. VII. 1756. g. D. Maystru kojim mu dub. vlada zahvaljuje na primljenim vijestima pod nazivom »Foglio delle notizie correnti«); *isto*, sv. 76, str. 50 (Pismo od 5. V. 1762. g.); *Prepiska*, XVIII. st., sv. 52.3091, str. 2, 6, 62 (Dopisivanje

teći se položajem i pomorsko-trgovačkim vezama luke Genove s ostalim mediteranskim lukama, dubrovačka je vlada putem konzulata u toj luci slala svojim konzulima po lukama Ponenta razne okružnice ili tako zvana »cirkularna pisma« kojima je obavještavala svoje trgovce i pomorce o mjerama poduzetim u interesu pomorske trgovine i očuvanja njezine neutralnosti u ratnim prilikama. U tim su okružnicama bile na primjer navedene stroge kazne za sve one dubrovačke kapetane koji prevoze municiju zaraćenim stranama za rata ili koji upošljavaju na svojim brodovima strance u većem broju nego što je to dopušteno dubrovačkim zakonima. Pravovremeno upozoravanje dubrovačkih pomoraca i trgovaca na sadržaj okružnica vlade iz Dubrovnika bila je jedna od velikih odlika i uspjeha dubrovačkog konzula u Genovi, te u ostalim mediteranskim lukama, pa je zahvaljujući njima spašen mnogi dubrovački brod kao i sama dubrovačka pomorska trgovina od teških posljedica koje su mogle nastati nepoznavanjem sadržaja tih okružnica⁶⁷. Propisom Dubrovačkog senata iz 1751. g. bio je ovlašten svaki dubrovački konzul, pa tako i onaj u Genovi, da u slučaju počinjenog krivičnog djela, ili na zahtjev vlade iz Dubrovnika dade uhapsiti i sprovesti odgovornog Dubrovčanina u dubrovačke tamnice, i to prvim dubrovačkim brodom koji plovi put Jadrana. Pri tom je dubrovački konzul bio dužan izdati posebno popratno pismo kapetanu broda koji vodi krivca u Dubrovnik, dok je kapetan bio obavezan krivca primiti, čuvati ga i predati u dubrovački zatvor. Među tim okrivljenim Dubrovčanima bio je priličan broj pomoraca koji su se bavili raznom nedopuštenom trgovinom, naročito preprodajom duhana i drugih artikala koje je bilo zabranjeno izvoziti i uvoziti u pojedine luke. Tako je na primjer uhapšen, zatvoren i upućen put Dubrovnika (1786. g.) kapetan A. Romano, jer je bio kriv što se njegov brod zapalio i teret propao u Genovi, dok je kapetan F. Sugljašić ranije (1769. g.) doživio istu sudbinu, jer se neopravdano prezadužio u Genovi, pa je konzul D. Maystre bio prisiljen da isplati njegove dugove, koji mu je novac kasnije nadoknadila dubrovačka vlada⁶⁸. Tim i sličnim strogim mje-

konzula D. Maystra iz Genove od 1765. do 1772. g.); *isto*, XVIII. st., sv. 161.3201, str. 77 (A. Kazilari javlja Senatu 6. X. 1787. g. o ratu između Porte i Rusije); *isto*, XVIII. st., sv. 86.3125, str. 67, 95 (N. Kosovac, konzul, dostavlja svoj izvještaj sredinom 1794. g., pisan hrvatskim jezikom, jer se pisma često otvaraju, a naš jezik nitko ovdje ne razumije); *isto*, XIX. st., sv. 15.597 (1—4), str. 1 (14. VI. 1800. g. Konzul N. Kosovac koristi se opet hrvatskim jezikom kao šifrom).

⁶⁷ *Prepiska*, XVIII. st., sv. 85.3124, str. 9 (Izjava dub. kapetana M. Kabovića od 14. X. 1775. g. kojom potvrđuje da ga je dub. konzul upoznao sa »cirkularnim pismom« iz Dubrovnika, po kojem nijedan dub. brod ne smije prenositi municiju zaraćenim stranama pod prijetnjom smrtno kazne kapetana i zapljene sveukupnog njegovog imanja); *Lett. di Ponente*, sv. 81, str. 43. Okružnicom od 7. VIII. 1765. g. dub. vlada odredila je da samo 1/3 posade mogu biti stranci na dub. brodovima. S tom odredbom upoznao je konzul D. Maystre sve kapetane koji su se nalazili u Genovi kao i dub. konzule u lukama: Cagliari, Nici, Barceloni, Cartageni, Alicante, Cadixu i Lisabonu. *Isto*, sv. 104, str. 61 (Okružnica od 7. IX. 1775. g.); *isto*, sv. 121, str. 114 (Okružnica od 26. IV. 1788. g. o strogoj kontroli tereta koji prenose dub. brodovi radi opasnosti zapljene od ruskih brodova).

⁶⁸ *Providimenta navigationis*, sv. 56/6, str. 45—50; *Prepiska*, XVIII. st., sv. 85.3124 (Dub. kapetan A. Romano upućen je 1786. g. u Dubrovnik brodom kap. M. Kneževića); *isto*, XVIII. st., sv. 86.3125 (Konzul N. Kosovac javlja vladi u Dubrovnik da se za vrijeme blokade razvila nedopuštena trgovina prehranbenim artiklima); *isto*, XVIII. st. sv. 161.3202, str. 159 (G. Bagnasco javlja vladi u Dubrovnik, sredinom 1785. g., o nedopuštenoj trgovini duhanom u lukama Italije, Španjolske i Portugala); *isto*, XVIII. st., sv. 85.3124, str. 33 (G. Bagnasco, konzul, javlja u Dubrovnik 14. XI. 1778. g. da se zbog kontrabanda nalazi u zatvoru dub. kapetan S. Falconetti); *Lett. di Ponente*, sv. 83, str. 58 (Vlada iz Dubrovnika javlja konzulu D. Maystre 30.

rama uspjela je dubrovačka vlada smanjiti broj počinitelja raznih krivičnih djela među svojim podanicima u inozemstvu i time osigurati ugled dubrovačkim trgovcima i pomorcima po mediteranskim lukama.

Dubrovački je konzulat u Genovi u drugoj polovici XVII. i tokom XVIII. stoljeća služio i kao posrednik u dopisivanju zdravstvenih ureda Dubrovnika i Genove. Dubrovčani su redovno javljali, obično svakog mjeseca denovskom zdravstvenom uredu, kao organu prijateljske zemlje, sve novosti do kojih su dolazili, a koje su se ticale zdravstvenog stanja u Dalmaciji, Bosni i Hercegovini, Albaniji, Carigradu i mnogim drugim levantskim lukama. Sa svoje strane zdravstvene vlasti iz Genove javljale su, preko tamošnjeg dubrovačkog konzula, vladi ili zdravstvenom uredu u Dubrovnik sve vijesti u vezi s kretanjem raznih bolesti na području zapadnog Mediterana, naročito onih s obala sjeverne Afrike. Zdravstveni ured u Dubrovniku prikupljao je vijesti o kretanju raznih bolesti po Balkanu od poslanika koje je dubrovačka vlada upućivala raznim tamošnjim vladarima, kao i od trgovaca i putnika koji su trgovali ili stizali u Dubrovnik iz tih krajeva. Glavni izvori za prikupljanje podataka o bolestima na Levantu, odnosno s područja Turskog Carstva, bili su dubrovački konzuli koji su redovno javljali Zdravstvenom uredu u Dubrovnik o kretanju bolesti, zatim dubrovački pomorci i trgovci te zdravstveni listovi kojima su bili opskrbljeni dubrovački i strani brodovi, a iz kojih se moglo ustanoviti je li se pojavila kakva bolest u kraju ili luci iz koje je brod dolazio. O kretanju bolesti po Levantu strani su se i dubrovački konzuli na tom području uzajamno obavještavali, što je uvelike koristilo da je Zdravstveni ured u Dubrovniku mogao steći pravu sliku pojave ili kretanja bolesti na tom dijelu Mediterana. Potrebno je spomenuti da su i mnogobrojni dubrovački konzuli iz luka zapadnog Mediterana izvještavali, pored ostalog, i o stanju zdravlja na tom području, pa su ti izvještaji dopunjavali sliku stvarnog stanja zdravlja na cjelokupnom Sredozemlju. Kako opasnost pred zajedničkim neprijateljem, pred opasnošću od zaraznih bolesti, veže ljude i zemlje bez obzira na postojeće nesuglasice, tako su se i zdravstveni uredi Dubrovnika i Venecije uzajamno obavještavali o pojavi i kretanju raznih zaraznih bolesti po Mediteranu. Sve te vijesti o bolestima, najviše o kretanju kuge i raznih drugih zaraznih bolesti, kao i bolesti stoke, skupljene iz raznih vrela sabirale bi se i sređivale u Zdravstvenom uredu u Dubrovniku i upućivale dubrovačkom konzulu u Genovu, koji ih je predavao tamošnjim zdravstvenim vlastima nazvanim »Li conservatori di Sanità delle Repubblica di Genova«⁶⁹. Na području Republike Genove glavni su lazareti bili, pored onog u

VIII. 1766. g. da je zaplijenjen brod kapetana G. Filipachija zbog prijevoza zabranjene robe u Genovu); *isto*, sv. 88, str. 80 (22. XI. 1769. g. — Konzul D. Maystre zatvara zbog dugova kapetana F. Sugljašića); *isto*, sv. 133, str. 179 (Pismo dubrovačke vlade od 3. IX. 1799. g. o upućivanju u Dubrovnik P. Kristića zbog raznih optužbi protiv njega); *isto*, sv. 120, str. 46 (Pismo od 2. V. 1787. g. o upućivanju u Dubrovnik kap. Garmogliesija); *isto*, sv. 118, str. 100 (Pismo upućeno G. Bagnascu 17. VII. 1785. g. u vezi s hapšenjem kapetana Romana i Garmogliesija).

⁶⁹ *Let. di Levante*, sv. 75, str. 24, 66 (Zdravstveni ured iz Dubrovnika upozorava vlasti Genove 24. VII. 1761. g. da je potrebno preuzeti preventivne mjere zbog pojave zaraznih bolesti na otoku Cefaloniji); *isto*, sv. 76, str. 144, 154 (9. VIII. 1762. g. — Pojava bolesti u Bosni i turskoj Albaniji, prema obavijestima konzula iz Drača); *isto*, sv. 79, str. 30 (Početkom 1764. g. pojavljuje se bolest u Dalmaciji, o čemu Dubrovčani javljaju vlastima u Genovi); *isto*, sv. 83, str. 6 (9. VI. 1766. g. — Pismo iz Dubrovnika Zdravstvenom uredu u Genovi); *isto*, sv. 82, str. 38 (15. II. 1766. g. — Vlasti iz Dubrovnika javljaju u Genovu o stanju u dub. okolici, o broju oboljelih,

samoj luci Genovi, još i u lukama Spezii i San Remu, pa je Zdravstveni ured u Genovi bio točno upoznat o širenju zaraznih bolesti, naročito po zapadnom dijelu Mediterana, ne samo na osnovi izvještaja iz tih lazareta već i od svojih konzula i predstavnika bogatih đenovskih trgovačkih kuća po mediteranskim lukama koje su bile točno obaviještene o kretanju raznih bolesti, jer su o tome ovisili njihovi poslovi i prihodi kao i pomorska trgovina đenovske luke. Na osnovi tih primljenih izvještaja, među kojima su se katkad nalazile i vijesti o kretanju bolesti u lukama sjeverne Evrope — Normandije, Bretanje, Hamburga, Danziga i drugih, Zdravstveni je ured u Genovi izdavao redovne okružnice kojima je bilo određeno iz kojih luka i krajeva ukrcana roba i brodovi moraju biti podvrgnuti karantenskim mjerama u lazaretima na području Genove. Na osnovi tih okružnica Zdravstvenog ureda iz Genove, koje su dubrovačke vlasti redovno primale i izvještaja koje je prikupio Ured za zdravstvo u Dubrovniku, dubrovačka vlada i njezin Pomorski ured određivali su, ako je to bilo potrebno, pravce kretanja dubrovačke pomorske trgovine i provođenje potrebnih karantenskih mjera u dubrovačkoj luci⁷⁰. To je uzajamno izvještavanje zdravstvenih ureda Dubrovnika i Genove uvelike pridonijelo da se spriječi širenje zaraznih bolesti na području Mediterana, to više što su Dubrovnik i Genova imale dobro organizirane lazarete i karantensku službu dok su brodovi pod dubrovačkom zastavom bili značajan faktor u pomorskoj trgovini po Mediteranu.

U toku prve polovice XVIII. stoljeća dubrovačku su pomorsku trgovinu, naročito u zapadnom dijelu Mediterana, ometali gusari s obala sjeverne Afrike napadajući dubrovačke brodove, plijeneći njihov teret i odvođeci posadu u ropstvo. Da bi se zaštitili od gusarskih napada, dubrovačka se vlada obratila Turskoj tražeći od nje pomoć jer su se u to vrijeme obale sjeverne Afrike, takozvane berberske zemlje (Tunis, Tripolis i Alžir), nalazile pod turskom dominacijom. Ta je opasnost navela vladu Dubrovačke Republike da zatraži od Porte fermane (sultanove zapovijedi) za dubrovačke brodove kojim se potvrđivalo da se brod nalazi pod sultanovom zaštitom, te da može slobodno i sigurno ploviti. Međutim i pored sultanovih fermana, kojim su bili opskrbljeni dubrovački brodovi, gusari s obala sjeverne Afrike napadali su i nadalje dubrovačke brodove, iako u mnogo manjem broju slučajeva nego ranije. Dubrovačka je vlada radi spašavanja zaplijenjenih brodova, robe, posade i putnika često slala u posebne misije ugledne i zaslužne dubrovačke kapetane s bogatim darovima raznim vladarima — bejevima u sjevernoj Africi. Većina

u kojim mjestima i od kada); *isto*, sv. 86, str. 15, 42, 75 (Dubrovčani zahvaljuju 10. X. 1768. g. na obavijesti o pojavi bolesti u Sjevernoj Africi); *isto*, sv. 106, str. 38 (13. VIII. 1776. g. — Pismo upućeno vlastima Genove o stanju zdravlja na Balkanu), *D. Živojinović*, Prilog proučavanja zdravstvenih prilika u trgovačkoj mornarici Dubrovačke Republike u XVIII veku, Srpski arhiv za lekarstvo, Beograd 1966. g., str. 1161—1168; *I. Mitić*, Prilog proučavanju odnosa Dubrovnika i Venecije u XVII. i XVIII. st., »Anali« Hist. odjela JAZU, sv. XIII—XIV, Dubrovnik 1976. g., str. 123—124.

⁷⁰ *Prepiska*, XVIII. st., sv. 106.3145 (»Corrispondenza del magistrato di Sanità di Genova dal 1760 al 1792.«), str. 1, 5, 98; Zdravstveni ured iz Genove javlja u Dubrovnik sredinom 1764. g. da su svi brodovi koji dolaze iz Istre i Dalmacije podvrgnuti karanteni u njezinim lazaretima. Isti ured javlja 17. IX. 1770. g. u Dubrovnik da su podvrgnuti karanteni u Genovi svi brodovi koji dolaze iz luka sjeverne Evrope i Baltika zbog pojave bolesti koja se prenosi kožom i životinjama), *isto*, XVIII. st., sv. 176.3297 (»Lettere dei conservatori di Sanità della Repubblica di Genova ... degli anni 1753—1768.«), str. 169, 171; Uz Genovu, na području zapadnog Mediterana još su važni lazareti u Livornu, Marselju, Barceloni, Malti i Gibraltaru.

tih dubrovačkih poslanika prolazilo je i zadržavalo se u Genovi kod tamošnjeg dubrovačkog konzula, koji se brinuo za nabavu odgovarajućih darova, za novac potreban za plaćanje tih darova kao i za dalje putovanje put raznih sjevernoafričkih luka ili put Maroka. Iako je Dubrovačka Republika održavala u lukama sjeverne Afrike svoje konzularne predstavnike (tzv. administratore konzulata) koji su štitili interese Dubrovčana u tim zemljama, konzulat u Genovi odigrao je veoma značajnu ulogu održavanjem stalnih veza, primanjem i slanjem pisama i vijesti iz tih zemalja, naročito kad se radilo o zaplijeni kojeg dubrovačkog broda, kao i pomaganjem svih osoba koje su službeno, u ime dubrovačke vlade, odlazile u te berberske zemlje. Budući da naplaćena pristojba od dubrovačkih brodova, zbog velikih rashoda, nije mogla pokriti troškove održavanja konzularnih predstavnika u Tunisu, Tripolisu i Alžiru, to je Senat iz Dubrovnika podimirivao njihove troškove i slao povremeno posebne nagrade ovim svojim predstavnicima preko dubrovačkog konzula u Genovi⁷¹. Interesantno je ovdje spomenuti slučaj broda dubrovačkog kapetana P. Pugliesia, koji je prevezio iz Cadixa 15 putnika, podanika Genove. Taj su brod 1759. g. zaplijenili gusari i odveli u Alžir, pa je u tom slučaju odmah vlada Genove obavijestila preko konzula D. Maystra kneza i senatore Dubrovačke Republike, tražeći od njih da nastoje što prije osloboditi iz sužanjstva te njihove podanike, navodeći u pismu da su se oni s punim povjerenjem ukrcali na dubrovački brod, smatrajući da su na njemu sigurni jer pripada jednoj neutralnoj i slobodnoj zemlji. Dubrovačka je vlada da sačuva povjerenje u svoje brodovlje odmah preduzela odgovarajuće korake kod Porte u Carigradu, a preko dubrovačkog konzula u Genovi i Cadizu kod vladara Alžira. Poslije skoro godinu dana upornog nastojanja, uspjelo je dubrovačkoj vladi spasiti ne samo podanike Genove nego teret i brod spomenutog svojega kapetana. Sličnu su sudbinu doživjeli mnogi dubrovački kapetani sa svojim brodovima, teretom i posadom, ali je dubrovačka vlada preko svojega konzula u Genovi, vlasti u Carigradu i drugih veza, a naročito bogatim darovima, uspjela spasiti svoje zaplijenjene brodove od berberskih gusara i time očuvati ugled i povjerenje u dubrovačku zastavu⁷². Pored gusara iz Alžira, Tunisa i

⁷¹ *Let. di Ponente*, sv. 87, str. 48 (Dubrovačka vlada javlja 22. III. 1769. g. konzulu D. Maystru u Genovi da mu šalje pismo za kapetana P. Papija, koji se upućuje u službenu misiju u Alžir); *isto* sv. 109, str. 121 (Vlada iz Dubrovnika javlja 7. XII. 1779. g. svojemu konzulu G. Bagnascu u Genovu da prebaci kapetana Kri-lanovića brodom za Tunis i Alžir, koji tamo ide o državnom trošku, te da mu isplati 100 cekina i podmiri sve troškove); *isto*, sv. 132, str. 176 (10. XI. 1797. g. — Vlada iz Dubrovnika upućuje preko Genove krajem 1797. g. u Alžir kap. A. Kaznačića); *isto*, sv. 109, str. 58 (Vlada piše konzulu Bagnascu u Genovu sredinom 1779. g. da se upućuje u sjevernu Afriku L. Drobac koji ima nabaviti prethodno uz njegovu pomoć zlatne i srebrne predmete za dar); *isto*, sv. 116, str. 5 (G. Bagnasco nabavlja sredinom 1783. g. darove za beja u Tunis u vrijednosti od 300 mletačkih cekina, i to: pozlaćenu robu, satove, oružje i slično); *Prepiska*, XVIII. st., sv. 161.3201, str. 62 (Početkom 1786. g. putuje preko Genove službeno za Alžir A. Kazilari. Spomenuti A. Kaznačić i ovaj A. Kazilari bili su kasniji konzuli Dubrovačke Republike u Genovi.); V. Ivančević, Turski ferman i dubrovački kapetani, »Dubrovnik«, br. 5, Dubrovnik 1973. g.; I. Mitić, O uzrocima velikog uspona dubrovačke pomorske trgovine u drugoj polovici XVIII. st., »Pom. zbornik«, br. 15, Rijeka 1977. g., str. 559—571; *isti*, O predstavnicima Dubrovačke Republike u zemljama sjeverne Afrike, »Pom. zbornik«, br. 10, Rijeka 1972. g., str. 251—261.

⁷² *Prepiska*, XVIII. st., sv. 51.3090, str. 85, 105 (Pismo upućeno od strane vlasti Genove knezu i Senatu Dubrovnika 17. III. 1759. g. u vezi sa zapljenom broda kapetana Pugliesi.); *isto*, XVIII. st., sv. 161.3202, str. 146 (Kapetan A. Ballatin javlja u Dubrovnik 24. V. 1749. g. da je njegov brod zaplijenjen od alžirskih gusara);

Tripolisa, dubrovačke su brodove katkad napadali i plijenili naoružani brodovi Maroka. U oslobođanju i tih brodova mnogo su pridonijeli dubrovački konzuli u Genovi. Tako su na primjer Marokanci zaplijenili dubrovački brod kapetana T. Kopšića 1767. g., kao i brod kapetana B. Božovića 1779. g., koji su iz Geneve nosili raznu robu za Kanarske otoke. Uz pomoć kapetana A. Kazilarija upućenog u službenu misiju kod marokanskog vladara i preko dubrovačkog konzula u Genovi bili su pušteni na slobodu poslije nekoliko mjeseci provedenih u zarobljeništvu spomenuti kapetani, kao i njihovi brodovi. Interesantno je spomenuti da bi dubrovački konzul u Genovi svako oslobođenje dubrovačkog broda, posade i tereta iz zarobljeništvu sjevernoafričkih gusara objavio u lokalnom listu, kako bi tamošnji trgovci bili uvjereni u sigurnost plovidbe pod dubrovačkom zastavom. Marokanski je vladar u nekoliko navrata izdao naređenje, bez nekog opravdanog razloga, svojim naoružanim brodovima (1778, 1780—1781. g.) da plijene sve dubrovačke brodove. U takvim slučajevima bila bi ugrožena cjelokupna dubrovačka pomorska trgovina, naročito po krajnjem zapadnom dijelu Mediterana, pa je zato bilo veoma važno da o tome budu što prije obaviješteni svi dubrovački brodovi. Zanimljivo je spomenuti na koji je način najbliži dubrovački konzul, onaj u Cadixu, koji je bio prvi obaviješten o toj odluci, upoznao ostale konzule i vladu u Dubrovniku o predstojećoj opasnosti. On je o tome događaju obavijestio sve dubrovačke konzule od španjolske luke Cartagene do Marselja, kao i dubrovačkog konzula u Genovi, koji je zatim odmah dalje obavijestio sve preostale dubrovačke konzule po zapadnom Mediteranu te vladu u Dubrovniku. Da bi udobrovoljila vladara Maroka, dubrovačka mu je vlada, preko svojega konzula u Genovi, ne samo slala skupe darove već mu je često bila na usluzi sa svojim brodovima, bilo za prijevoz hodočasnika, raznih poslanika s pratnjom ili za druge potrebe, po njegovu zahtjevu. Pored raznih poslanika koji su prolazili preko Geneve u Francusku, Španjolsku ili zemlje sjeverne Afrike, u Genovu su stizali i rijetki Dubrovčani koji su bili na liječenju u Italiji, pa su radi razgledanja grada i okolice, po preporuci, dubrovačke vlade, zatražili pomoć dubrovačkog konzula u Genovi, kao što je to na primjer bio slučaj s plemićem Ranjinom (1767. g.), koji je inače bio na liječenju u Toskani. Novoimenovani francuski agent i konzul u Dubrovniku Prevost zadržao se nekoliko dana u Genovi na putu u Dubrovnik, gdje je stigao sredinom 1764. g. brodom iz Ankone. Njemu je za boravka u Genovi dubrovački konzul također bio na usluzi. Prema uputama vlade iz Dubrovnika u takvim i sličnim slučajevima dubrovački je konzul bio dužan da obavijesti vlasti u Dubrovniku o svakom privatnom boravku Dubrovčana u Genovi, kao i o svakom strancu koji je iz te luke polazio na put u Dubrovnik, te o svim eventualnim troškovima koje je on imao u vezi s tim⁷⁸.

Let. di Levante, sv. 71, str. 12 (Konzulu D. Maystru piše dub. vlada 10. VII. 1759. g. kao i konzulu u Cadixu u vezi s zarobljenim podanicima Geneve na brodu kapetana Pugliesija); *isto*, sv. 72, str. 13 (Pismo D. Maystru od 9. XII. 1760. g.); *isto*, sv. 75, str. 76 (7. V. 1760. g. — D. Maystru javljaju iz Dubrovnika da su konačno oslobođeni podanici Geneve i brod kapetana Pugliesija); *isto*, sv. 87, str. 68 (Dubrovačka vlada piše konzulu D. Maystru 16. V. 1769. g. u vezi sa zapljenom broda kap. Buća u Alžiru); K. Vojnović, Državni rizničari Republike dubrovačke, Starine JAZU, knj. 28, Zagreb 1896. g., str. 241. Spominje pismo upućeno sredinom 1787. g. konzulu A. Kazilariju u Genovu u vezi s oslobođenjem L. Lučića, te traženja 600 cekina za to oslobođenje.

⁷⁸ *Let. di Ponente*, sv. 76, str. 147, 170 (5. X. 1762. g. — Vlada javlja konzulu D. Maystru u Genovu da je zarobljen od gusara brod kap. Kopšića); *isto*, sv. 78, str.

U blizini Nice, a nedaleko San Rema i Genove nalazi se Kneževina Monako s istoimenom lukom koja je od davnine imala pravo ubiranja takse 2% od vrijednosti brodskog tereta, ako je brod uplovio u luku ili plovio u zoni vidljivoj s utvrda, takozvani »droit de mer«. Ako bi koji brod izbjegao plaćanje te takse, pa bi bio uhvaćen, mogao je po zakonima Monaka biti zaplijenjen, i to ne samo brod nego i teret na brodu. Pošto Dubrovačka Republika nije u Monaku imala svojega konzula, to je velika pažnja dubrovačkog konzula u Genovi, kao i onog u Nici, od sredine 1757. g., kad je i tamo bio osnovan dubrovački konzulat, bila upravljena na zaštitu dubrovačkih brodova od zapljene gusara iz Monaka, odnosno na upozorenje dubrovačkih pomoraca da se ne ogriješe o pravo ubiranja poreza od spomenute luke. Kneževina Monako je održavala nekoliko naoružanih brodova koji su vršili kontrolu uz njezinu obalu dovodeći u luku one brodove koji su na bilo koji način izbjegavali plaćanje spomenute takse. Tako je 1765. g. doveden u Monako brod dubrovačkog kapetana I. Marasija pod izgovorom da nije htio platiti određenu taksu, pa je dubrovački konzul u Genovi D. Maystre, uz pomoć tadašnjeg dubrovačkog konzula u Nici G. Ferandyja, preuzeo brigu za oslobađanje spomenutog dubrovačkog kapetana, koji je dolazio iz Lisabona prenoseći teret za Genovu i Livorno. Dubrovački je konzul iz Genove D. Maystre podnio u ime kapetana Marasija žalbu vlastima Monaka zbog zapljene broda te ujedno uputio tamo i advokata G. Chioppa, koji je istovremeno zastupao i interese vlasnika tereta iz Genove. Po završenoj raspravi pred sudom u Monaku kapetan Marasi je bio oslobođen kazne zapljene broda, a osuđen da plati dvostruku taksu od vrijednosti tereta kad je brod bio zaplijenjen, te još za pet prethodnih putovanja za koje se utvrdilo da nije plaćena dužna taksa Monaku. Takovi i slični slučajevi bili su česta briga dubrovačkih konzula u Genovi, jer su brodovi pod dubrovačkom zastavom na putu za Genovu i iz Genove često prolazili pored luke Monaka⁷⁴. Potrebno je međutim naglasiti da je u obrani dubro-

50 (Dubrovačka vlada javlja D. Maystru u Genovu 4. X 1763. g. da je oslobođen kap. Kopšić te da su ponovno uspostavljeni dobri odnosi s Marokom, te da je potrebno tu vijest objaviti u lokalnim novinama radi znanja tamošnjih trgovaca i radi ugleda dubrovačke pomorske trgovine); *isto*, sv. 109, str. 125 (13. XII 1779. g. — Dubrovačka vlada upućuje kap. Kazilarija preko Genove službeno u Maroko); *isto*, sv. 114, str., 68 (Krajem 1782. g. odlazi u Maroko preko Genove službeno i I. Ohmučević); *Prepiska*, XVIII, st., sv. 51.3090, str. 170 (Sredinom 1764. g. javlja dub. konzul iz Genove da se tamo nalazi na prolazu za Dubrovnik francuski agent Prevost); *isto*, XVIII st., sv. 52.3091, str. 43 (Konzul D. Maystre javlja krajem 1767. g. da su stigli u Genovu plemić Ranjina sa suprugom radi razgledanja grada); *isti*, XVIII. st., sv. 161.3202, str. 158 (Konzul G. Bagnasco iz Genove javlja 19. VII. 1783. g. u Dubrovnik da kap. Lupi prevozi ambasadora Maroka i njegovu pratnju u Tetuan); *J. Radonić*, sp. dj., knj. V, Beograd 1951. g., str. 647. Sredinom 1802. g. vlada javlja svojem konzulu u Genovi da izabere dva najmanja dub. broda koji se nalaze u luci, da ih pošalje preko Cadixa u Maroko za potrebe tamošnjeg vladara, *B. Lukić*, Diplomatski odnosi i sukob između Dubrovačke Republike i Maroka u XVIII. st., »Anali« Hist. instituta JAZU, br. 3, Dubrovnik 1954. g.

⁷⁴ *Prepiska*, XVIII. st., sv. 52.3091, str. 34, 35, 36, 37, 93 (Pismom od 17. I. 1767. g. konzul D. Maystre upoznaje dub. vladu s presudom suda Monaka, koja je izrečena kap. Marassiju zbog neplaćanja dužne takse); *isto*, XVIII st., sv. 161.3201 (13. XII. 1766. g. — Konzul iz Genove šalje u Dubrovnik dekret donesen od vladara Maroka o plaćanju takse od 2% tzv. »dritto maritimo«); *Lett. di Ponente*, sv. 76, str. 162 (D. Maystre iz Genove upozorava dub. vladu pismom od 17. XI. 1762. g. da su neki dub. brodovi povrijedili pravo Monaka i da će ubuduće vladar te Kneževine narediti zapljenu takvih brodova, te da je ujedno, upozoren kako dub. kapetani moraju plaćati određenu taksu); *isto*, sv. 83, str. 96, 103 (30. XI. 1766. g. — Konzul iz

vačkih kapetana i njihovih brodova pred vlastima u Monaku veći autoritet uživao dubrovački konzul u Genovi nego onaj u Nici, ne samo zato što je to bio mnogo značajniji konzulat, koji je imao sjedište u Genovi i obuhvaćao čitavo područje te Republike, već i zato što su tamo poslove konzula obavljali ugledni i utjecajni trgovci i vlasnici snažnih trgovačkih kuća. Iz toga je razloga konzulat Dubrovačke Republike u Genovi, pored onog u Nici, bio važan izvor informacija i ujedno zaštitnik interesa dubrovačke pomorske trgovine pred vlastima Kneževine Monaka.

Koliki su bili prijateljski odnosi između Republike Dubrovnika i Genove i u XVIII. stoljeću, može se, između ostalog, utvrditi i iz poznatog spora u vezi s jednim ruskim brodom koji se 1769. g. za rusko-turskog rata naoružavao u luci Genovi radi poduzimanja gusarskih akcija po Mediteranu. Dubrovnik je došao u težak položaj prema Rusiji zbog pretjerane revnosti svog konzula D. Maystra u Genovi, koji je javio vladi u Dubrovniku da su neki Rusi kupili u toj luci jedan brod te da ga naoružavaju topovima radi napada na turske brodove kao i brodove turskih saveznika. Spomenuti konzul obavijestio je o tom događaju sve dubrovačke konzularne predstavnike na području zapadnog Mediterana, te ujedno poduzeo potrebne korake, kako bi zaštitio dubrovačku pomorsku trgovinu. Na traženje dubrovačke vlade, uz intervenciju konzula D. Maystra i suglasnosti vlasti Genove, taj je ruski brod bio zaplijenjen. Vlada iz Dubrovnika je poslije izvršene zapljene pohvalila svog konzula u Genovi i zahvalila denovskoj vladi za njezin prijateljski postupak, ne sluteći da je zaplijenjeni brod naručio ruski admiral A. Orlov. Kad je taj admiral doznao da je njegov brod zaplijenjen na traženje vlade iz Dubrovnika, naredio je da se dubrovački brodovi imaju smatrati neprijateljskima. Poslije dugih pregovora koje je vodio dubrovački Senator F. Ragnina s admiralom Orlovom došlo je sredinom 1771. g. do sporazuma u Livornu. Pošto su Dubrovčani tim sporazumom prihvatili postavljene uvjete da će se držati stroge neutralnosti ako Rusija zarati s drugim zemljama, da će primiti u Dubrovnik ruskog konzula i dopustiti mu da u svojoj kući ima kapelu, admiral Orlov je dopustio nesmetanu plovidbu svih brodova pod dubrovačkom zastavom⁷⁵. Time je završen taj spor u kojemu je dubrovački konzul pokazao u kolikoj se mjeri brine za dubrovačku pomorsku trgovinu, a vlada Genove koliko je prijateljski naklonjena Dubrovačkoj Republici.

Vlada Republike Genove davala je azil, odnosno utočište raznim izbjeglicama na svom području, kao što je to činila i dubrovačka vlada. Među arhivskim dokumentima nalazimo da su podanici Genove često tražili utočište na dubrovačkom brodu koji se radi ukrcaja ili iskrcaja nalazio u luci Genovi, a isto su se tako i Dubrovčani sklanjali i dobivali azil na brodu koji se pod zastavom Genove, ili neke druge zemlje, nalazio u dubrovačkoj luci. Tako su se na primjer 1785. g. tri bjegunca sklonila u luku Genovu na dubro-

Genove dub. vladi u vezi sa zapljenom broda kap. Marasija); *isto*, sv. 84, str. 8, 49 (D. Maystre javlja u Dubrovnik sredinom 1767. g. da je ispitao kap. Marasija o sudenju u Monaku prilikom njegova povratka u Genovu); *I. Mitić*, Dubrovački konzulat u Nici, »Naše more«, br. 5, Dubrovnik 1960. g.

⁷⁵ *J. Radonić*, sp. dj., knj. V, Beograd 1951. g., str. 22—23, 480 (Firenze, 12/13. VI. 1775. g. — Grof Orlov Senatoru Ranjini o dub. depozitu od 40.000 lira u Genovi za račun odštete ruske trgovačke barke, zaplijenjene po naredbi dub. konzula u Genovi); *V. Ivančević*, Dubrovački brodovi za prvog rusko-turskog rata (1768—1774. g.), »Pom. zbornik« II, Zagreb 1962. g., str. 1731; *V. Foretić*, Povijest Dubrovnika, knj. 2, Zagreb 1980. g., str. 256—257.

vački brod kapetana N. Garglića tražeći na njemu utočište. Dubrovački je senat, pošto je saznao za ovaj slučaj, odmah obavijestio svojega konzula i agenta G. Bagnasca u Genovu da se ti bjegunci ne smiju izručiti tamošnjim vlastima, već prvim dubrovačkim brodom uputiti u Dubrovnik. U uputi koju je Senat poslao spomenutom konzulu i agentu Dubrovačke Republike u Genovi navodi se da te izbjeglice nisu ni teški zločinci, ni vojni bjegunci, pa zbog toga njihova djela nisu takve naravi da zbog njih ne bi mogli uživati azil, odnosno utočište u Dubrovniku. Međutim, neposredno poslije toga, početkom 1786. g., upućen je iz Dubrovnika u Genovu, dubrovačkim brodom kapetana M. Kneževića, bjegunac A. Romano, kojemu vlada u Dubrovniku, zbog izvršenih krivičnih djela i na osnovi utvrđenog reciprociteta, nije mogla dati utočište na svojem teritoriju, a niti uputiti u koju drugu zemlju već samo u Genovu odakle je i pobjegao. Na isti je način nekoliko godina kasnije dubrovačka vlada zatražila od vlade Republike Genove izručivanje kapetana Sugljašića zbog počinjenog krivičnog djela u Dubrovnik. Navedeni slučajevi nisu bili jedini, usamljeni primjeri u uzajamnoj praksi izručivanja raznih izbjeglica između Republike Genove i Dubrovnika, pa je Dubrovački senat 1788. g. pisao G. Kazilariju, koji je u to vrijeme bio konzul u Genovi, da pokuša zaključiti s tamošnjom vladom ugovor o izručivanju bjegunaca. Prema uputama Senata u ugovoru je trebalo biti naznačeno da se ne može pružati utočište na brodu ili na području Dubrovnika i Genove podanicima tih dviju zemalja čija je krivica bila propisno utvrđena, te onim izbjeglicama koji su već bili osuđeni od vlasti svoje zemlje. Kako se u međuvremenu promijenio dubrovački konzul u Genovi, to je novi konzul N. Kosovac uspio, poslije usmenih pregovora, sklopiti iste godine ugovor s tamošnjom vladom o uzajamnom izručivanju podanika tih dviju republika, i to ne samo onih koji su se nalazili pod istragom u svojoj zemlji, ili čiji su zločini bili već utvrđeni i dokazani, nego i osuđenih osoba. Na taj je način utvrđeno za podanike jedne i druge zemlje da mogu dobiti utočište u Genovi ili Dubrovniku, kao i na brodovima u njihovim lukama samo ukoliko ispunjavaju predviđene uslove, a to je da traže utočište, odnosno azil iz ekonomskih ili političkih razloga, pod uvjetom da neće vršiti ili podupirati neprijateljske akte protiv svoje države ili koje strane zemlje. Međutim i pored toga ugovora, mnoga su pitanja izručivanja izbjeglica bila prepuštena rješavanju od slučaja do slučaja i po načelu reciprociteta⁷⁶. Vlada Dubrovačke Republike nastojala je uvijek da ide u korak s vremenom, pa je tako prihvatila u odnosu s Genovom, bez obzira na prija-

⁷⁶ *Prepiska*, XVIII. st., sv. 85.3124, str. 114, 121, 158, 159 (Pismom od 15. III. 1783. g. konzul G. Bagnasco predlaže dub. vladi sklapanje ugovora o predaji okrivljenih osoba koji zatraže azil na dub. brodu. Navodi da je slične ugovore sklopila vlada Genove sa Španjolskom i Rep. Luccom. Pismom od 17. I. 1784. g., dub. vlada javlja svom konzulu da prihvaća taj njegov prijedlog u vezi sa sklapanjem takva ugovora, upoznavajući ga pri tome da treba paziti da se ne povrijedi pravo osoba koje traže zaista utočište, a ne samo sklonište zbog počinjenog djela); *Lett. di Ponente*, sv. 88, str. 74 (16. XI. 1769. g. — Dub. vlada traži od vlade Genove izručenje kap. Sugljašića); *isto*, sv. 116, str. 89 (11. XI 1783. g.); *isto*, sv. 118, str. 113 (Pismo Senata dub. konzulu od 27. VIII. 1785. g. u vezi s trima bjeguncima koji su se sklonili na brod kap. N.Garglića); *isto*, sv. 119, str. 86, 322, 345 (2. III. 1786. g. — Pismo Senata agentu i konzulu Bagnascu o upućivanju zatvorenika iz Dubrovnika u Genovu); *Cons. rog.*, sv. 191, str. 152 (26. VIII. 1788. g. — Senat zaključuje da se piše konzulu u Genovi o ugovoru koji se ima sklopiti sa Genovom u vezi s izbjeglicama); *I. Mitić*, *Imigraciona politika Dubrovačke Republike s posebnim obzirom na ustanovu azila*, »Anali« Zavoda za pov. znanosti IC JAZU, sv. 17, Dubrovnik 1979. g., str. 125—163.

teljske odnose koji su je vezivali uz tu Republiku, važeću praksu što se bje-gunaca tiče, i to ne samo na svojem državnom području već i na brodu. Ta se praksa osnivala na općim principima tadašnjeg međunarodnog prava.

S obzirom na bogate pomorsko-trgovačke i druge veze Dubrovnika i Ge-nove priličan broj dubrovačkih pomoraca i trgovaca privremeno se zadržavalo ili duže vrijeme boravilo u toj luci, pa je razumljivo da su imali svoju kapelu u kojoj su vršili razne vjerske obrede, a često i ukapali svoje sunarodnjake. Ta se dubrovačka kapela u Genovi nalazila u dominikanskoj crkvi »Santa Maria di Castello«, u starom dijelu grada nedaleko luke, a bila je posvećena dubrovačkom zaštitniku sv. Vlaha. Dubrovačka je vlada svojim konzulima u Genovi prilikom imenovanja, pored potrebnih dokumenata, slala i posebno ovlaštenje u kojem je bilo naznačeno da kao upravitelji dubrovačke kapele u Genovi, uz svoju konzularnu pristojbu, trebaju naplaćivati od dubrovačkih kapetana i pristojbu za održavanje kapele sv. Vlaha. Ta je pristojba iznosila cekin za prvo pristajanje, vezano uz iskrcavanje ili ukrcavanje robe ili put-nika s dubrovačkog broda u đenovskoj luci u jednoj godini, a za sva druga pristajanja u istoj godini pola cekina. Oni dubrovački brodovi koji nisu u genovskoj luci izvršili nikakvo iskrcavanje ili ukrcavanje nisu bili dužni pla-titi konzularnu taksu pa prema tome ni spomenutu pristojbu za kapelu. Du-brovački su konzuli u Genovi naplaćivali pristojbu za održavanje kapele od kapetana, brinuli se za kapelu i upravljali njezinom imovinom, a vjerske je obrede vodio poseban svećenik, odnosno kapelan. Svećenik se brinuo i za pogreb svakog dubrovačkog podanika koji je umro u Genovi, dok je ostavin-ske poslove poslije smrti vodio dubrovački konzul. Samo kraće vrijeme od 14 godina (1764—1778. g.) nije dubrovački konzul u Genovi upravljao kapelom nego F. Ponzio, član ugledne genoveške trgovačke kuće. Vjerojatno je tome bio razlog što je dubrovački konzul D. Maystre bio protestant, pa kao pripad-nik druge vjere nije mogao da se brine za dubrovačku kapelu u Genovi. Ta pretpostavka ima temelja i stoga što je poslije ostavke F. Ponzija položaj upravitelja kapele preuzeo (1778. g.) tadašnji dubrovački konzul u Genovi G. Bagnasco. Prilikom svečanosti sv. Vlaha održala bi se u toj kapeli svečana misa, poslije koje je dubrovački konzul u Genovi priredio objed, na koji bi pozvao sve kapetane dubrovačkih brodova, kao i ostale Dubrovčane koji bi se tog dana zatekli u Genovi i druge osobe za koje je smatrao da trebaju biti pozvane⁷⁷. Taj se običaj proslave svečanosti sv. Vlaha obavljao u skoro svim mediteranskim lukama gdje se nalazio konzul Dubrovačke Republike.

Svi spomenuti poslovi koje su obavljali konzularni predstavnici Dubro-vačke Republike u Genovi imali su glavni i jedini cilj da unaprijede dubro-

⁷⁷ *Prepiska*, XVIII. st., sv. 51.3090, str. 46, 87, (16. IX. 1758. g. — O naplati pri-stojbe za dub. kapelu u Genovi); *isto*, XVIII. st., sv. 161.3201, (»Lettere di F. Ponzio da Genova dal 1764 al 1778.«), str. 93 (Zahvaljuje Senatu 14. I. 1764. g., da mu je povjerena kapela sv. Vlaha u Genovi i da naplaćuje pristojbu od dub. kapetana); str. 97 (11. I. 1765. g. T. Ponzio prilaže troškove popravka i ukrašavanja kapele); *Lett. di Ponente*, sv. 64, str. 110 (Dopisi Senata dub. konzulu F. Pelozu iz 1694. g. o potrebi održavanja kapele sv. Vlaha u Genovi); *isto*, sv. 78, str. 78 (5. XII. 1763. g. — Senat iz Dubrovnika javlja konzulu D. Maystru da preda dužnost F. Ponciu no-vom upravitelju kapele); *isto*, sv. 87, str. 57 (17. IV. 1769. g.); *isto*, sv. 108, str. 16 (21. IV. 1778. g. — Senat javlja konzulu G. Bagnascu da ponovno preuzme brigu o kapeli sv. Vlaha u Genovi). Opširnije o kapeli sv. Vlaha u Genovi vidi: *V. Ivančević*, *O Dubrovčanima u Genovi ... sp. dj.*, str. 352—359. Autor navodi da se još i danas u nekadašnjoj dub. kapeli u Genovi nalazi kamena ploča uokvirena reljefnim barok-nim okvirom u kojem su grbovi Republike Genove i Dubrovnika.

vačku pomorsku trgovinu na Mediteranu, a posebno s Republikom Genovom. Kao i u ranijim stoljećima, tako su i u ovom drugom razdoblju, od velikog potresa do ukinuća Republike, pravci kretanja dubrovačkih brodova i vrsta robe koju su prevozili ostali u većoj ili manjoj mjeri uglavnom isti. U toku XVIII. stoljeća dubrovačka se pomorska trgovina naglo razvija, a plovidba Dubrovčana između raznih mediteranskih luka nije bila sporadična, već organiziran pomorsko-trgovački transport, koji je u nekim lukama (Genova i Livorno) prelazio promet francuskih i engleskih brodova. Velikom usponu dubrovačke pomorske trgovine u XVIII. stoljeću, naročito u toku njegove druge polovine i početkom XIX. stoljeća, pridonijela je povoljna pomorsko-trgovačka konjunktura po Mediteranu zbog čestih ratova evropskih država i neutralnog stava Dubrovačke Republike u tim ratovima, kao i turski ferman za plovidbu kojim je morao biti opskrbljen (od 1745. g.) svaki brod pod dubrovačkom zastavom. O važnosti fermana kao i o ulozi dubrovačkog brodograditelja u to vrijeme na području Mediterana govori i bivši francuski konzul u Dubrovniku A. le Maire u svojem izvještaju »O Dubrovniku i Dubrovčanima 1766. g.« gdje iznosi »da je dubrovačka mornarica, zahvaljujući fermanu, koji je sidro tog brodarstva, potpuno istisnuo Francuze u obalnoj plovidbi po Levantu, te da su dubrovački brodovi traženi na svim stranama jer je njihova zastava, najmanje od svih neutralnih zastava, bila napadana od engleskih ratnih brodova i gusara drugih zemalja«. O ulozi i važnosti dubrovačkog pomorstva u trgovini po Mediteranu tokom druge polovine XVIII. stoljeća govori i izvještaj dubrovačkog agenta u Napulju F. Caracciola, upućenog u Dubrovnik 1788. g., u kojem on iznosi tadašnje mišljenje o ugledu Dubrovčana i njihove mornarice, pa između ostalog navodi »da su Dubrovčani oduvijek bili priznati pomorci, a da su sada smatrani kao Englezi Mediterana, i to kako po vještini i pomorskoj disciplini, tako i po poštenju pri sklapanju ugovora o prijevozu robe«. Nadalje iznosi »da na čitavom Mediteranu, naročito u plovidbi po Levantu, nema mornara i kapetana koji bi se mogli uporediti s dubrovačkim što se tiče znanja i poznavanja stranih jezika, pa iz tog razloga mnogi strani trgovci unajmljuju dubrovačke brodove za prijevoz svoje robe, naročito prema Levantu i sjevernoj Africi«. Sve je to utjecalo da su i u Genovi, kao prijateljskoj Republici, dubrovački pomorci i njihovi brodovi, u toku XVIII. i početkom XIX stoljeća, uživali posebno povjerenje i ugled te da su bili traženi i korišteni više nego brodovi drugih zemalja⁷⁸. Tome je naročito pridonijelo to što su dubrovački konzuli u toj luci bili vlasnici velikih trgovačkih kuća koje su se služile pretežno dubrovačkim brodovima u razgranatoj mreži svojih poslova po mnogim mediteranskim lukama. Poslije 1787. g. kad vlasnici tih trgovačkih kuća kao stranci, nisu više mogli biti dubrovački konzuli u Genovi, nego samo podanici Dubrovačke Republike, odnos se nije promijenio, jer su se njihove trgovačke kuće i nadalje služile dubrovačkim brodograditeljem. Opa-

⁷⁸ *Prepiska*, XVIII. st., sv. 51.3090, str. 170. Konzul D. Maystre javlja u Dubrovnik da u Genovi ima puno stranih i dub. brodova, ali da to ne smanjuje ugled koji uživa dub. zastava u ovoj luci. *Isto*, XVIII. st., sv. 161.3201, str. 81. Konzul G. Kazilari piše u Dubrovnik 24. IV. 1788. g. o ugledu koje uživa dub. brodograditelj u Genovi pa između ostalog kaže... »La nostra bandiera intanto gode tuttavia la maggior reputazione e preferenza...« *A. de Vittorio*, *Il commercio tra Levante ottomano e Napoli nel secolo 18*, Napoli 1979. g. str. 136; *A. le Maire*, *O Dubrovniku i Dubrovčanima 1766. g.* (Izvještaj francuskog konzula u Koronu o Dubrovačkoj Republici. Preveo prof. Zdravko Šundrica), »Dubrovnik«, br. 6, Dubrovnik 1974. g., str. 22—23, 33, 47, 62—65; *I. Mitić*, *Dubrovnici krajem XVIII. st.* — Englezi Mediterana, »Naše more«, br. 1, Dubrovnik 1978. g.

danje političke i pomorske moći Republike Genove, s jedne strane, naročito poslije ustapanja Korzike Francuskoj 1768. g., kad se područje te Republike suzilo u uske lokalne okvire i činjenica da je Genova ostala i nadalje, sve do kraja XVIII. stoljeća, važan pomorsko-trgovački i finansijski centar, uvelike je pridonijelo da je značajan dio pomorske trgovine s tom lukom obavljalo dubrovačko brodovlje koje je u to vrijeme bilo u naglom i velikom usponu.

Dubrovački su brodovi i u ovom drugom razdoblju, od velikog potresa do ukinuća Republike, stizali u Genovu iz raznih krajeva Mediterana, a najviše iz Španjolske, sjeverne Afrike, zatim iz Napulja i Sicilije, Sardinije, Livorna, Marselja, Gibraltara, Lisabona, te raznih luka Levanta: Aleksandrije, Carigrada, Soluna, Smirne i drugih luka. Dubrovački su brodovi dolazili također i iz Ankone, Trsta i Dubrovnika, a krajem XVIII. stoljeća čak i iz luka sjeverne Amerike. U Genovu su brodovi pod dubrovačkom zastavom uvozili žito, sočiva, šećer, sol, vino, mirodije, kakao, kavu, vunu i drugo, a ponekad su dovozili i putnike. Iz Genove su natovareni raznom robom, pokuštvom i odjevnim predmetima dubrovački brodovi odlazili pretežno prema istim lukama, što je zasluga tamošnjeg dubrovačkog konzula koji je uvijek nastojao da za Dubrovčane nađe odgovarajući teret. Najvažnija dva prehrambena artikla koja su dovozili dubrovački brodovi u Genovu bila su žito i sol. Žito su Dubrovčani uvozili iz Sicilije, sjeverne Afrike te iz Levanta, dok su sol prenosili uglavnom s otoka Sicilije, Sardinije i Ibizze⁷⁹. Interesantno je spomenuti da su dubrovački brodovi prenosili iz Dubrovnika u Genovu, radi prodaje na tamošnje tržište, razne topove proizvedene u Dubrovniku. Tako je konzul G. Bagnasco u Genovi bio zadužen (sredinom 1778. g.) da proda neke topove po što višoj cijeni, ali ne kupcima čije se države nalaze u ratu, kako se ne bi tom prodajom povrijedila neutralnost Dubrovačke Republike. U pismu tom konzulu nadalje se daju upute u slučaju da je prodaja u međuvremenu već izvršena podanicima ili državi koja se nalazi u ratu, da traži poništenje ugovora o prodaji i vraćanje tih topova, a da novac od prodanih topova pošalje T. Laliću, dubrovačkom predstavniku u Veneciji⁸⁰. Dubrovački su konzuli iz

⁷⁹ *Prepiska*, XVIII. st., sv. 51.3090, str. 4, 12, 16, 19, 20, 22, 28, 38, 43, 48, 53, 56, 64, 72, 82, 172, 179. Pismo dub. konzula iz Genove upućeno u Dubrovnik o pravcima kretanja dub. brodova koji dolaze i odlaze iz te luke u razdoblju od 1756. do 1760. g. Brodovi navedeni u tim pismima uglavnom plove između raznih luka zapadnog Mediterana a ponekad pored robe prevoze i putnike. Prevoze uglavnom žito iz Sicilije i sjeverne Afrike te mirodije, vino i kakao iz Španjolske. *Isto*, XVIII. st., sv. 85.3124, str. 110 (Konzul G. Bagnasco javlja u Dubrovnik, početkom 1783. g., da su u Genovu stigli tri dub. broda, i to iz Rotterdama, Amsterdama i Kanarskih otoka); *isto*, XVIII. st., sv. 52.3091 (Konzul D. Maystre javlja u Dubrovnik 12. III. 1768. g. da dub. brodovi prenose žito u Dubrovnik prema preporuci njegove trgovačke kuće. *Isto*, XIX. st., sv. 15.597, str. 9, 10, 11, 12, 15. Prema obavijesti konzula N. Kosovca početkom XIX. st. dub. brodovi prenose u Genovu prehrambene artikle iz Španjolske, kao i sol iz Sardinije. *Let. di Ponente*, sv. 75, str. 6 (Dubrovačka vlada zahvaljuje konzulu D. Maystru što njegova trgovačka kuća nalazi terete za dub. brodove); *isto*, sv. 76, str. 4 (Dub. vlada piše svom konzulu u Genovi, početkom 1762. g. kako se nada da će on pronaći teret za dub. brodove i u teškim vremenima, kad se teško nalaze noli); V. Ivančević, O pelješkim pomorcima iz roda Fiskovića u XVIII. i početkom XIX. st., »Anali« Hist. odjela IC JAZU, sv. 15—16, Dubrovnik 1979. str. 283 (God. 1793. stiže u Genovu iz Philadelphie brod kap. J. Fiskovića.)

⁸⁰ *Let. di Ponente*, sv. 107, str. 22 (Pismo Senata od 29. III. 1777. g. konzulu G. Bagnascu u vezi s prodajom topova dovezenih iz Dubrovnika); *isto*, sv. 108, str. 66 (Upustva Senata dub. konzulu u Genovi od 28. VIII. 1778. g. da prilikom prodaje topova strogo pazi na dubrovačku neutralnost. O proizvodnji topova u Dubrovniku vidi: G. Petrović, Dubrovačko oružje u XIV veku, Beograd 1976. g.; L. Beritić, Dubrovačka artiljerija, Beograd 1960. g.

Genove slali u Dubrovnik redovno izvještaje, odnosno popise, o dolasku i odlasku dubrovačkih brodova iz te luke. Na žalost, ti izvještaji nisu sačuvani, pa iz postojećih arhivskih dokumenata, odnosno pisama dubrovačkih konzula iz Genove, možemo samo djelomično, za pojedina kraća razdoblja, ustanoviti koliko je bilo brodova pod zastavom Dubrovačke Republike na području Genove. Tako na primjer iz pisma dubrovačkog konzula D. Maystra možemo utvrditi da je 12. VIII. 1758. g. bilo u Genovi sedam dubrovačkih brodova, a 23. XII. iste godine također sedam brodova koji su prenijeli u tu luku žito iz sjeverne Afrike. Konzul G. Bagnasco javlja u Dubrovnik pismom od 12. IX. 1778. g. da devet dubrovačkih brodova krca u Genovi raznu robu za luke sjeverne Afrike, a jednim drugim pismom da su se dana 23. II. 1779. g. našli u istoj luci osam brodova pod dubrovačkom zastavom, od kojih šest plove put Levanta. Isti konzul javlja u Dubrovnik, krajem 1780. g., da se u to vrijeme u Genovi nalazi četrnaest dubrovačkih brodova, od kojih je većina stigla s Levanta, a naročito iz Aleksandrije i Soluna, a 20. III. 1782. g. bilo je u istoj luci dvanaest brodova pod dubrovačkom zastavom koji su stigli iz raznih luka zapadnog Mediterana. Sredinom svibnja iste godine u luci Genovi nalazilo se četrnaest brodova koji su također stigli iz luka Ponenta, a među njima i brod kapetana Žutkovića, koji je doplovio iz Engleske. Konzul A. Bagnasco pismom od 16. XII. 1786. g. javlja da se u Genovi nalazi u isto vrijeme osamnaest dubrovačkih brodova, koji iskrcajavu ili ukrcajavu raznu robu⁸¹. A. Kazilari, konzul Dubrovačke Republike u Genovi pismom od 7. VII. 1787. g. javlja u Dubrovnik da se tog dana nalazilo u đenovskoj luci petnaest dubrovačkih brodova, a konzul A. Kaznačić izvještava dubrovačke vlasti da se i pored engleske blokade našlo u Genovi 3. IX. 1803. g. šest dubrovačkih brodova. Neki se nepotpuni podaci o broju dubrovačkih brodova koji su prolazili kroz Genovu mogu naći i u izvještaju o isplati spomenute pristojbe za održavanje kapele sv. Vlaha, koju su pristojbu bili dužni plaćati svi brodovi pod dubrovačkom zastavom. O plovidbi dubrovačkih brodova iz Dubrovnika u Genovu i obratno imamo malo podataka, pa nismo u stanju utvrditi intenzitet te plovidbe, ali iz jednog podatka izlazi da je početkom 1789. g. stiglo osam do deset brodova izravno iz Genove u Dubrovnik⁸². Potrebno je još spomenuti da su se zbog brojnog zalaženja dubrovačkih brodova u Genovu, u toj

⁸¹ *Minute di lett. di Ponente*, sv. 21, str. 244 (12. II. 1762. g. — Dub. vlada zahvaljuje konzulu u Genovi na redovnom izvještavanju o dolasku i odlasku dub. brodova); *Lett. di Ponente*, sv. 109, str. 3 (11. I. 1779. g. — Vlada iz Dubrovnika javlja konzulu G. Bagnascu da su primili popis dolaska i odlaska dub. brodova za razdoblje od mjesec dana, od 12. IX. do 19. X); *Isto*, sv. 66, str. 102 (20. VI 1756. g., — Dub. vlada zahvaljuje na primljenom izvještaju o kretanju dub. brodova); *Prepiska*, XVIII. st., sv. 51.3090, str. 44, 50, 162, (Podaci o broju dub. brodova u Genovi 1758 i 1764. g.); *Isto*, XVIII. st., sv. 85.3124, str. 31, 38, 41, 94, 96, 156 (Pismo dub. konzula G. Bagnasca o broju dub. brodova u Genovi pojedinih dana u razmaku od 1778. do 1786. g.).

⁸² *Prepiska*, XVIII. st., sv. 51.3090, str. 163. Prema izvještaju iz početka 1764. g. možemo utvrditi da su za izdržavanje kapele sv. Vlaha u Genovi pristojbu platili 20 brodova 1757. g., 25 brodova 1758. g., 37 brodova 1759. g., 52 broda 1760. g., 21 brod 1761. g., 34 broda 1762. g., 44 broda 1763. g., što ne znači da nije i više brodova tih godina posjetilo Genovu. *Isto*, XVIII. st., sv. 161.3201, str. 67, 99. Iz izvještaja o plaćanju pristojba za kapelu u Genovi od 14. I. 1766. g. izlazi da je 1765. g. bilo u toj luci 44 broda dub. zastave. Pismo A. Kazilarija, konzula u Genovi, od 7. VII. 1787. g. *Isto*, XVIII. st., sv. 15.597, str. 53 (Izvještaj A. Kaznačića od 3. IX. 1803. g.); *Z. Sundrica*, Promet trgovačke robe i brodova potkraj XVIII. st., na području Dubrovačke Republike, »Arhivski vijesnik«, XI—XII, 1968/69. g.

luci vršile česte smjene kapetana i posade na tim brodovima, radi bolesti, ličnih razloga ili pozivanja pojedinaca na odgovornost u Dubrovnik u vezi s počinjenim krivičnim djelom. Po propisima Dubrovačke Republike brodovi pod njezinom zastavom morali su se nakon tri, odnosno tri i pol godine, kad bi im istekao rok dozvole plovidbe, takozvani »congedo«, a mnogima bi istekao u Genovi, morali vratiti u Dubrovnik kako bi Ured za pomorstvo mogao izvršiti pregled broda, posade i njihova poslovanja, te brod mogao ponovo dobiti dozvolu za plovidbu. Da se ti brodovi ne bi vraćali prazni iz Genove u Dubrovnik, već da se njihov povratak iskoristi, dubrovačka je vlada ovlasila tamošnjeg dubrovačkog konzula da naredi kapetanu takvog broda da preuzme teret soli na Siciliji ili Sardiniji i prenese u Dubrovnik gdje je bila stalna velika potražnja za tim prehrambenim artiklom⁸³. Blokada ligurske obale, a time i luke Genove od strane engleske flote krajem 1803. i 1804. g. bio je osjetljiv udarac dubrovačkoj pomorskoj trgovini, koja je poslije toga održavala sve slabije veze s tim nekada važnim osloncem i jednim od najznačajnijih središta svojega poslovanja na području zapadnog Mediterana.

U Genovi je Dubrovačka Republika imala razne pologe novca, među kojima su naročito bili značajni oni koji su potjecali još iz XVII. stoljeća od spomenutih velikih dubrovačkih dobrotvora M. Pracata i M. Picettija. Svi su se ti položaji nalazili u denovskoj banci sv. Gjorgja, preko koje su Dubrovčani obavljali do ukinuća Republike sve potrebne financijske poslove. Pored dubrovačkog konzula u Genovi, koji se redovno brinuo i slao izvještaje o dubrovačkom novcu koji se nalazio u spomenutoj banci, vlasti iz Dubrovnika su zbog važnosti novčanih pologa u banci sv. Gjorgja imale i stalnog punomoćnika koji je naplaćivao godišnje prihode od tih pologa, odnosno od uloženog dubrovačkog novca i slao ga određenim osobama u drugim mjestima, pretežno u Veneciju, a katkada i u Dubrovnik, prema nalogu i potrebi dubrovačke vlade. Kao što su se neprekidno smjenjivali konzuli Dubrovačke Republike u Genovi, tako su se smjenjivali i ti punomoćnici zaduženi za naplatu prihoda od dubrovačkih pologa u banci sv. Gjorgja. Odmah nakon potresa nalazimo na tom položaju Karla Lomellina, člana ugledne plemićke obitelji, koji je umro 1676. g., pa je poslije njega tu dužnost preuzeo jedan član iz iste obitelji: Filip Lomellino, koji je bio izabran za senatora Republike Genove, a bavio se raznim poslovima i imao svoju poznatu trgovačku kuću s kojom je usko surađivao i dubrovački konzul u Genovi A. Peloso. Poslije spomenutog F. Lomellina, koji je umro 1701. g., nalazimo opet jednog člana obitelji Lomellino po imenu Battistu za dubrovačkog punomoćnika kod banke sv. Gjorgja u Genovi. Poslije njegove smrti (1726. g.) ne pojavljuju se više članovi te ugledne denovske obitelji na tom položaju u službi Dubrovačke Republike, već dva punomoćnika, i to braća Miho i Angelo Cambiaso (do 1769. g.), zatim Gio. Marella i G. Carbone i na kraju se spominju kao dubrovački punomoćnik Serafino Palmieri i Antun Carbone (od 1802. g.), sve do ukidanja Dubrovačke Republike⁸⁴. Neposredno nakon potresa dubrovačka je vlada trebala puno

⁸³ *Prepiska*, XVIII. st., sv. 86.3125, str. 120 (Vicekonzul dubrovački u Genovi javlja u Dubrovnik 9. VI. 1792. g. da će brod kap. Pušića dovesti teret soli u Dubrovnik); *J. Radonić*, sp. dj., str. 656 (Dub. vlada zahvaljuje 2. I. 1804. g. zapovjedniku britanske fregate na obavijesti o uspostavljanju blokade nad zaljevom Genove i Specie); *V. Ivančević*, Dubrovačke nabave soli u XVIII. st., »Pom. zbornik«, br. 8, Zadar 1970. g.; *isti*, O pelješkim pomorcima . . . , sp. dj., str. 252, 267, 292.

⁸⁴ *Prepiska*, XVIII. st., sv. 161.3202 (»Lettere di diversi di Genova dal 1706 al 1799«), str. 140, 141, 142 (Dub. konzul F. Peloso javlja u Dubrovnik 3. VII. 1706. g. da je prije 5 godina umro P. F. Lomellino. Pismom od 30. I 1712. g. B. Lomellino traži

novčanih sredstava ne samo za obnovu grada i čuvanje svoje samostalnosti već i za oživljavanje svoje trgovine i pomorstva, pa je zatražila od vlasti Genove da joj dozvoli prodaju dijela njihova kapitala u iznosu od 4.000 zlatnih dukata, koji su se nalazili u banci sv. Gjorgja. U tu je svrhu vlada iz Dubrovnika uputila sredinom 1680. g. u Genovu svojega plemića Petra Bosdarija koji je trebao uz pomoć spomenutog punomoćnika F. Lomellina obaviti taj posao. U popratnom pismu koje je nosio sa sobom P. Bosdari, dubrovačka vlada moli đenovskog dužda i vladu da pomogne Dubrovniku u teškoj nevolji koja ga je zadesila pa između ostalog navode »da je Dubrovačka Republika ne samo uvijek privržena prijateljskoj Genovi već da su njezine luke i carinarnica imale, sve do katastrofalnog dubrovačkog potresa, velike koristi od Dubrovčana i njihove pomorske trgovine«. U to se vrijeme banka sv. Gjorgja nalazila u financijskim teškoćama, pa je spomenuti P. Bosdari morao da pregovara sa članovima Velikog vijeća Genove kako bi novac potreban njegovoj domovini bio isplaćen kao i kamate svih dubrovačkih pologa za posljednjih deset godina (1668—1678. g.) koji nisu bili naplaćeni zbog potresa u Dubrovniku. Ipak je krajem iste 1680. g. uspjelo intervencijom P. Bosdarija, F. Lomellina i dubrovačkog konzula A. Pelosa da đenovske vlasti odobre isplatu traženih kamata i novca koji je zatim upućen u Veneciju, tamošnjem dubrovačkom predstavniku, zbog raznih hitnih potreba Dubrovačke Republike. Pored novca koji je pripadao dubrovačkoj državi kod banke sv. Gjorgja u Genovi nalazio se na čuvanju i novac pojedinih Dubrovčana, pa su se i za taj njihov novac brinuli i naplaćivali kamate spomenuti punomoćnici ili dubrovački konzul, raspoložujući kamatama prema zahtjevu i nalogu vlasnika⁸⁵.

Potrebno je naglasiti da se prihod od pologa Dubrovčanina M. Pracata i M. Picutti upotrebljavao za razne svrhe. Tako se prihodom od novca iz ostavštine M. Pracata koristila dubrovačka država za svoje potrebe, za isplatu raznih obveza, održavanje i gradnju Dubrovnika i slično, dok je prihod od legata M. Picutti služio za održavanje raznih uboških, kulturnih i javnih ustanova u Dubrovniku. Prihodi od dubrovačkog kapitala iz Genove nisu bili redovito

potrebnu punomoć od dub. vlade); *isto*, XVIII st., sv. 86.3125 (Dub. konzul A. Peloso javlja 13. VII. 1726. g. da je umro B. Lomellino, te traži da se odredi novi punomoćnik za blagajnu sv. Gjorgja); *isto*, XIX. st., sv. 22.623 (»Varie lettere da Genova degl'anni 1802, 1803«), str. 1. Sredinom 1802. g. spominju se kao dub. punomoćnici u Genovi S. Palmieri i A. Carbone. *Lett. di Ponente*, sv. 50, str. 242 (Dub. vlada upućuje pismo 25. VII. 1727. g. svojem novom punomoćniku M. A. Cambiasu); *isto*, sv. 88, str. 81. Krajem 1769. g. dub. vlada šalje punomoć za predizanje kamata kod banke sv. Gjorgja G. Marellu i G. Carbone. *Isto*, sv. 173, str. 38 (9. IV 1802. g.).

⁸⁵ *Prepiska*, XVII. st., sv. 87.200, str. 11 (Konzul A. Peloso javlja u Dubrovnik 28. III. 1676. g. da će privremeno preuzeti poslove u banci sv. Giorgio poslije smrti K. Lomellino); *isto*, XVII. st., sv. 55.1951, str. 4—8 (»Lettere degl'anno 1680 del canonico Pietro Bosdari da Genova«); *isto*, XVII st., sv. 10.1136 (P. Bosdari javlja Senatu u Dubrovnik 26. X. 1680. g. o teškoćama na koje nailazi zbog isplate traženog novca i kamata); *isto*, XVII. st., sv. 10.1139 (P. Bosdari javlja u Dubrovnik 10. XI. 1680. g. da je odobrena isplata traženog novca); *isto*, XVII. st., sv. 55.1951, str. 6 (P. Bosdari pismom od 24. VIII. 1680. g. javlja u Dubrovnik o naplati nenaplaćenih kamata za vrijeme od posljednjih 10 godina); *Lett. di Ponente*, sv. 27, str. 11 (Senat iz Dubrovnika piše 22. II. 1668. g. K. Lomellinu i zahvaljuje mu za učinjene usluge); *isto*, sv. 32, str. 40 (Senat moli F. Lomellina da uz pomoć P. Bosdari preuzme potreban novac za Dubrovnik. Pismo od 8. VI. 1680. g.); *isto*, sv. 32, str. 218 (Senat javlja konzulu A. Pelosu 5. VIII. 1682. g. da se pobrine za novac Dubrovčana braće Petra i Miha Aligrettija kod banke sv. Giorgia, kao i za njihove kamate koje nisu naplaćene za posljednje dvije godine); *isto*, sv. 44, str. 77 (Pismo konzula F. Pelosa od 10. XII 1714. g.).

naplaćivani, jer su političke i vojne prilike oko Genove i na Mediteranu ometale tu naplatu, pa su iz tog razloga, u toku XVIII. stoljeća bili imenovani i po dva dubrovačka punomoćnika, pored konzula, da se brinu oko te naplate što upozorava koliko je ona bila važna za razne vanjske i unutrašnje obveze Dubrovnika. Čini se da je u velikom potresu stradala većina spisa o dubrovačkim položima ne samo u Genovi već i u drugim mjestima, pa iz tog razloga nemamo nekih detaljnih ili bližih podataka o tom novcu i приходима koji je taj novac davao Dubrovniku⁸⁶. Kako ni sama dubrovačka vlada nije bila u pojedinim razdobljima nakon potresa upoznata sa stanjem glavnice i naplaćenim приходима u Genovi, jer je naplata koji put kasnila po par i više godina, to među arhivskim dokumentima nalazimo dopise vlasti iz Dubrovnika kojima traže od svog konzula ili punomoćnika podroban izvještaj o tim novcima. Radi bolje kontrole stanja novčanih pologa u Genovi dubrovačka je vlada zatražila, krajem XVIII. stoljeća, od svojih punomoćnika da joj ubuduće svake godine redovno šalju obračun ostavština M. Pracata i M. Picuttija kao i svega ostalog novca uloženog u banci sv. Gjorgja u Genovi. Na žalost te obračune nismo mogli naći među arhivskim dokumentima, jer je vjerojatno početkom XIX. stoljeća, pred dolazak francuske vojske u Dubrovnik, bilo nepoželjno da Francuzi doznaju pravo financijsko stanje Dubrovačke Republike i vrijednost njezinih pologa⁸⁷. Koliko su značenje imali ti dubrovački novci, i prihodi od njih, za dubrovačku državu svjedoči između ostalog i jedno pismo upućeno 1798. g. opatu Marottiju u Firenci, u kojem se između ostalog navodi da je zbog opće svjetske situacije i ukinuća Republike Genove došlo do gubitka velikog dijela dubrovačkog kapitala uloženog u razne banke Genove, Rima, Ankone i Venecije koji je neizmjereno puno značio za dubrovački opstanak, jer je Republika od njegovih prihoda, pored svojih općih potreba, uzdržavala još i javne škole, bolnice, siromahe, siročad i bolesne, te podmirivala i druge potrebe unutar granica dubrovačke države. Poslije ulaska francuske vojske u Dubrovnik vlada ove naše male Republike bila je prisiljena da pokupi veliki dio još preostalog novca u inozemstvu, pa tako i

⁸⁶ *Lett. di Ponente*, sv. 50, str. 242 (Vlada iz Dubrovnika piše 25. VII. 1727. g. svom punomoćniku M. Cambiasu u Genovi da je dub. država vlasnik »mille luoghi di monti« u blagajni sv. Gjorgja od pok. M. Pracata, kao i jedan određeni kapital u istoj banci od pok. M. Picetti »à favor di diverse opere Piè di questo Stato«); *isto*, sv. 88, str. 81.; V. Ivančević, Dubrovački novčani polози u inozemstvu pred pad Republike, »Anali« Hist. odjela JAZU, sv. 13—14, Dubrovnik 1976. g., str. 147, 156. Novčani polози u inozemstvu koji su bili u vlasništvu Dubrovačke Republike, stari su Dubrovčani zvali »monti«. Prema K. Vojnoviću »monti« su se zvale u XVI. st. banke u koje su se uložile glavnice da bi dale dobitak. Autor dalje navodi da je od pologa M. Pracata u Genovi dub. vlada 1707. g. odredila 4.000 dukata za gradnju crkve sv. Vlaha. Nadalje navodi prema jednom izvještaju iz 1810. g. da je godišnji prihod od pologa u Genovi iznosio 1.500 dub. dukata.

⁸⁷ *Prepiska*, XVII. st., sv. 67.2069, str. 12—13 (15. III. 1698. g. — F. Peloso u vezi prihoda od dub. novca u Genovi); *isto*, XVIII. st., sv. 86.3125 (»Corrispondenza degl' agenti e consoli a Genova dal 1705 al 1799.«); *isto*, XVIII. st., sv. 161.3202 (Punomoćnici G. Merelo i G. Carbone šalju 12. V. 1792. g. u Dubrovnik obračun pologa u Genovi za god. 1791/92); *isto*, XVIII. st., sv. 22.623, str. 1, (»Varie lettere da Genova degl'anni 1802, 1803«); *Lett. di Ponente*, sv. 41, str. 127, 217 (Pismo konzula F. Peloso od 6. VIII. 1697. g. i F. Lomellina od 15. IV. 1698. g.); *isto*, sv. 43, str. 196; *isto*, sv. 44, str. 64, 164 (Pismo od 3. VI. 1709. g. upućeno od Senata B. Lomellinu u vezi novca u Genovi); *isto*, sv. 45, str. 85 (Pismo B. Lomellina od 23. VI. 1711. g.); *isto*, sv. 85, str. 82 (Senat traži 27. VII. 1770. g. od svojih punomoćnika u Genovi da naplate zaostale prihode-kamate); *isto*, sv. 137, str. 38; *Cons. rog.*, sv. 208, str. 195 (Zaključak Senata od 26. VI. 1802. g. o slanju punomoći Marcellu i Carboni u Genovu).

ovaj u Genovi, kako bi mogla isplatiti traženu kontribuciju francuskim vlastima od milijun franaka radi pokrića troškova njihovih vojno-političkih akcija⁸⁸. Konzulima u Genovi mnogi su dubrovački kapetani i drugi Dubrovčani polagali određene iznose novca za koji su željeli da im bude doznačen u Dubrovniku. Dubrovačke bi vlasti isplatile taj novac korisnicima u Dubrovnik, a novcem položenim kod konzula u Genovi raspolagale bi prema svojim potrebama. Od tih bi novaca onda dubrovački konzul u Genovi doznačio, po nalogu vlade iz Dubrovnika, drugim konzulima po lukama zapadnog Mediterana, pretežno u Francusku, Španjolsku i luke sjeverne Afrike, određene količine novca za neke posebne državne potrebe. Kad je 1779. g. dubrovačka vlada poslala u Maroko A. Kazilarija, ovlastila je konzula A. Bagnasca da jedan dio novca potrebnog Kazilariju za njegov važan zadatak koji je tamo imao obaviti, uzme od kapetanskih pologa koje ima doznačiti u Dubrovnik. I kasnije je 1781. g., također preko spomenutog Bagnasca, dubrovačka vlada obavljala slične novčane transakcije. Često je za državne potrebe, radi nabave dara za vladara u sjevernoj Africi ili slično, dubrovačka vlada doznačila određenu količinu novca konzulu u Genovi preko predstavnika Dubrovačke Republike u Veneciji, naročito u toku XVIII. stoljeća kad su interese Dubrovačke Republike u Veneciji zastupali poznati Dubrovčani A. Bonomelli, kasnije ugledni trgovci Trajan i Petar Lalić, koji su obavljali tu dužnost sve do ukinuća Dubrovačke Republike⁸⁹.

Ulazak Francuza u Dubrovnik (1806. g.) teško je materijalno i finansijski pogodio Dubrovačku Republiku i bio ujedno predznak početka nepremostivih ekonomskih i političkih teškoća koje su dvije godine kasnije dovele i do ukidanja te naše Republike, a time i do prekida stoljetnih veza s Genovom.

V. ZAKLJUČAK

Iz navedenog možemo zaključiti da je do prvog bližeg kontakta između Dubrovnika i Genove došlo u vrijeme rata između ugarsko-hrvatskog kralja i njegove saveznice Genove protiv Mlečana (1378—1381. g.), u kojem su ratu

⁸⁸ J. Radonić, sp. dj., str. 629 (Pismo dub. vlade upućeno opatu Marotti u Firencu od 20. VIII. 1798. g.); D. Živojinović, Dubrovnik i politička kriza 1796—1797. g., Ist. glasnik, 2—3, Beograd 1965. g., str. 108. Autor navodi da je Dub. Republika imala krajem XVIII. st. golem kapital ostavljen poslije smrti M. Pracata u iznosu od 100.000 španjolskih dukata u banci sv. Gjorgja u Genovi, te da je taj iznos bio oduzet od strane Francuza. A. de Vittorio, Il commercio tra Levante... sp. dj., str. 125. Po stanovištu autora sva novčana ulaganja Dubrovnika u talijanskim bankama: Napulju, Rimu, Veneciji, Palermu, Messini i Genovi iznosila su 1789/90. godine oko 700.000 dub dukata, što nije dostignuto posljednja dva stoljeća.

⁸⁹ *Minute di lett. di Ponente*, sv. 21, str. 244 (12. II. 1762. g. — Dub. vlada javlja 12. II. 1762. g. svojemu konzulu u Genovi da će mu sav potreban novac za tekuće poslove biti doznačen preko predstavnika Lalića iz Venecije); *Lett. di Ponente*, sv. 117, str. 148 (Dub. vlada piše 14. XII. 1784. g. svojemu konzulu u Genovi G. Bagnascu da što prije doznači konzulu Paganu u Marselju 500 cekina u zlatu na način kako mu najbolje odgovara, te da će mu taj iznos biti naknadno vraćen); *isto*, sv. 118, str. 55 (4. V. 1785. g. Dub. vlada zahvaljuje konzulu G. Bagnascu što je doznačio potreban novac Paganu u Marselju); V. Ivančević, O Dubrovčanima u Genovi... sp. dj., str. 350. Autor spominje 14 korisnika u Dubrovniku za koje je bio položen novac konzulu Bagnascu u Genovi, i to 1780. g., talira 3.000, 1784. g. šp. peča 900 i 1785. g. šp. peča 2613.); I. Mitić, Prilog proučavanja odnosa Dubrovnika i Venecije... sp. dj., str. 130—132. O dub. predstavnicima u Veneciji koji su slali pisma i novac te primali prihode od pologa iz Genove, od kraja XVII. do početka XIX. st.

Dubrovčani, nalazeći se pod zaštitom ugarsko-hrvatskog kralja, bili na strani saveznika. Od tada pa nadalje Dubrovnik i Genova bili su u bliskim i prijateljskim odnosima sve do ukinuća Republike Genove (1797. g.).

Republike Genova i Dubrovnik bile su stjecajem prilika prirodni saveznici u borbi protiv Venecije, koja im je bila zajednički pomorsko-trgovački konkurent. Za razliku od više-manje intenzivnih pomorsko-trgovačkih veza između Dubrovnika i Genove njihovi politički odnosi nisu bili u tolikoj mjeri značajni da bi se Dubrovnik u čuvanju svoje samostalnosti mogao osloniti na neku određenu, jaču vojnu ili političku pomoć Genove. Razlog je tome što je ta Republika počela osjetno nazadovati u toku XIV. i XV. stoljeća, tako da je od sredine XVI. stoljeća izgubila svoje zadnje kolonije na Levantu, pa time prestala biti značajna političko-ekonomska sila na Mediteranu, i to baš u vrijeme kad se Dubrovnik počeo naglo uzdizati. Zbog toga su politički odnosi tih dviju Republika, od sredine XVI. do kraja XVIII. stoljeća bili samo odraz njihovih ekonomskih interesa, prožeti zajedničkim otporom raznim mletačkim potezima uperenim protiv interesa njihovih zemalja.

Područje Genove, slično kao i dubrovačko, bilo je bez plodnog zaleđa, tako da je najveće količinu žitarica trebalo uvoziti preko mora, pa su Dubrovčani koristeći se svojim povlaštenim položajem u Turskoj i privilegijima u Napuljskoj Kraljevini prevozili u Genovu žito s Levanta, sjeverne Afrike, a s otoka Sicilije ne samo žito nego i sol. Iz tog razloga postojanje nezavisne i neutralne Dubrovačke Republike sa svojom brojnom trgovačkom flotom po Mediteranu, naročito u XVI. i XVIII. stoljeću, odgovaralo je interesima Republike Genove. Dubrovački su brodovi opskrbljivali teritorij Genove ne samo u vrijeme mira već i u doba vođenja ratova po Mediteranu, velikim dijelom neophodnim prehrambenim i drugim artiklima, koja bi opskrba bez dubrovačkih neutralnih brodova bila uvelike otežana ili onemogućena. To je bio zapravo jedan od glavnih razloga da je vlada Republike Genove bila prijateljski naklonjena Dubrovniku, pružajući mu zaštitu i pomoć. U toku XVIII. stoljeća dubrovačka se pomorska trgovina sa Genovom odvijala kao organiziran pomorski transport koji je u nekim lukama prelazio promet francuskih i engleskih brodova. Na žalost, nema sačuvanih općih ili pojedinačnih podataka ili izvještaja, u raznim razdobljima dubrovačke povijesti, o dolasku i odlasku dubrovačkih brodova iz Genove, ali iz sadržaja mnogih pisama koja su slali dubrovački konzuli iz te luke u Dubrovnik možemo saznati da se katkad nalazilo, u toku druge polovice XVIII. stoljeća i po 10 do 15 brodova pod dubrovačkom zastavom istovremeno u denovskoj luci.

Osnivanje prvog dubrovačkog konzulata u Genovi (1531. g.) pada u vrijeme kad je odlučujuću ulogu u toj Republici imao denovski pomorac A. Doria koji se povezao sa Španjolskom, s kojom je i Dubrovnik već otprije bio u prijateljskim odnosima. Za vrijeme od 268. g., koliko je djelovao konzulat Dubrovačke Republike u Genovi, s prekidom od osam godina poslije velikog potresa (od 1667. do 1675. g.), izmijenio se na tom položaju 21. konzularni predstavnik. Oni su pretežno bili stranci, mnogi i podanici Genove, ugledni trgovci i vlasnici poznatih trgovačkih kuća. Samo su tri posljednja dubrovačka konzula u Genovi (1787—1808. g.) bili Dubrovčani. Dubrovački su konzuli u Genovi bili vlasnici uglednih trgovačkih kuća, što je bilo od goleme značenja za dubrovačku pomorsku trgovinu s tom lukom, jer su oni u većini slučajeva nalazili teret i ugovarali plovidbene zadatke za brodove pod dubrovačkom zastavom.

Svi su dubrovački konzuli bili službeno priznati od nadležnih organa Genove, te su pored svojih konzularnih obavljali i diplomatske poslove, zastupajući Dubrovačku Republiku pred vladom Genove.

Pretežni dio pošte koja je iz Dubrovnika i drugih luka bila upućivana u zapadni dio Mediterana prolazio je preko dubrovačkog konzulata u Genovi i obratno. Prijateljski odnosi koji su vezivali Dubrovnik i Genovu očitovali su se na mnogim poljima, pa tako i u redovnom slanju izvještaja koje su Dubrovčani slali vladi Genove, preko dubrovačkog konzula, o stanju u turskim zemljama i na Balkanu, kao i o zdravstvenim prilikama u tim krajevima, primajući isto tako preko svojega konzula iz Genove obavijesti o ratnim i političkim događajima u svijetu, a posebno o zdravstvenim prilikama po zapadnom Mediteranu i kretanju svojih brodova. Neki su izvještaji iz Genove pisani, krajem XVIII. i početkom XIX. stoljeća, od konzula Dubrovčana, hrvatskim jezikom umjesto šifrom, pogotovu oni koji su se odnosili na kretanje francuske vojske. Preko konzulata u Genovi dubrovačka je vlada slala ne samo pisma mnogobrojnim svojim konzulima na Zapad već i novac koji je bio namijenjen za razne državne potrebe.

Preko dubrovačkog konzulata u Genovi spašeni su mnogi dubrovački pomorci i njihovi brodovi, koji su bili pali u zarobljeništvo gusara s obala sjeverne Afrike. Ujedno je taj konzulat pridonio da se izbjegnu razne nesuglasice između dubrovačkih pomoraca i vlasti Kneževine Monaka u vezi s plaćanjem posebnih pristojbi za prolaz uz njezine obale. Briga o raznim izbjeglicama koje su tražile utočište na dubrovačkim brodovima u luci Genovi, kao i hapšenje okrivljenih dubrovačkih pomoraca te njihovo upućivanje u Dubrovnik, pripadalo je također među važne poslove tamošnjeg dubrovačkog konzulata. Dubrovčani su se okupljali u Genovi u kapeli sv. Vlaha, za čije su održavanje dubrovački brodovi plaćali posebnu pristojbu.

Genova je bila za Dubrovčane ne samo baza mnogih pomorskih putova već i međunarodno privredno i bankarsko središte prvog reda, te značajna diplomatska promatračnica raznih političkih i vojnih zbivanja u Evropi. Tu je u prvom redu bila banka sv. Giorgja, u kojoj je bio sve do početka XIX. stoljeća uloženi novac dubrovačke države i brojnih Dubrovčana. Pored konzula brinuli su se za dubrovačke pologe u banci sv. Giorgja u Genovi, kao i za naplatu kamata, odnosno prihoda od uloženiog kapitala, posebni dubrovački punomoćnici, koji su se obično redovno izmjenjivali kao i dubrovački konzuli. Genova je kao bankarsko središte bila veoma važna za razne financijske transakcije koje su bile vezane uz dubrovačku pomorsku plovidbu.

Na kraju je potrebno naglasiti da je Republici Genovi bilo u interesu da postoji neutralna Dubrovačka Republika, jer je ona preko svoje snažne mornarice i mnogih konzulata u raznim lukama bila važan pomorsko-trgovački čimbenik na Mediteranu, pa time i za samu Genovu, to više što je Genova bila u postupnom opadanju, čije oslabljeno brodogradništvo nije moglo udovoljiti svim njezinim potrebama. S druge strane, oslanjanje Dubrovnika na prijateljski naklonjenu Republiku Genovu, koja je bila značajno diplomatsko, pomorsko-trgovačko i financijsko središte, te uporište za njezine brodove, bilo je od golemog značenja za opstanak Dubrovačke Republike kao privredne snage na Mediteranu. Ta međusobna uzajamna zavisnost jedne i druge republike stvorila je u toku nekoliko stoljeća prijateljske i neraskidive veze između Dubrovnika i Genove koje su trajale sve dok Francuzi nisu ukinuli njihovu samostalnost.

Republike Genova i Dubrovnik, slične po svom unutrašnjem državnom uređenju, vezane stoljećima zajedničkim interesima, doživjele su istu sudbinu, bile su ukinute od strane Francuza kojima dalji opstanak tih dviju mediteranskih republika nije odgovarao u njihovom daljem napredovanju i širenju po Evropi.⁹⁰ Iako je Dubrovačka Republika preživjela Republiku Genovu za 11 godina, njihova je konačna sudbina bila zajednički riješena na Bečkom kongresu 1815. g., kad je teritorij bivše Dubrovačke Republike pripao Austriji, dok je područje Genove pripojeno Kraljevstvu Sardiniji.

(Prihvaćeno na 8. sjednici Razreda za društvene znanosti JAZU od 5. XI 1980.)

⁹⁰ *Prepiska*, XVIII. st., sv. 86.3125, str. 60, 63, 81. Dub. konzul Niko Kosovac javlja krajem 1793. g. u Dubrovnik da Francuzi žele prijeći u Piemont, pa zbog toga moraju povrijediti neutralnost Republike Genove. Pismom od 26. IV. 1794. g. isti konzul javlja vladi u Dubrovnik da su uhapšene razne osobe jer vlasti Genove smatraju da bi mogli biti izazivači nereda, te da vlada te Republike povećava redovnu vojsku i pojačava gradsku artiljeriju. Nekoliko mjeseci prije ulaska Francuza u Genovu isti konzul javlja u Dubrovnik, pismom od 3. VII. 1796. g., da se Genova nalazi u teškom položaju jer Francuzi žele okupirati sve tvrđave i izmijeniti neke osobe koje se nalaze na ključnim položajima u toj Republici.

BEITRAG ZUR ERFORSCHUNG DER BEZIEHUNG
DUBROVNIK — GENUA VON DER 2. HÄLFTE DES 14. JHS.
BIS ZUM BEGINN DES 19. JHS.

Zusammenfassung

Zum ersten engeren Kontakt zwischen Dubrovnik und Genua kam es zur Zeit des Krieges zwischen dem ungarisch-kroatischen König und dem mit ihm verbündeten Genua gegen Venedig (1371—1381), in dem die Dubrovniker, da sie sich unter dem Schutz des ungarisch-kroatischen Königs befanden, auf der Seite der Verbündeten waren. Von da an und weiterhin unterhielten Dubrovnik und Genua nahe und freundschaftliche Beziehungen bis zur Aufhebung der Republik Genua (1797).

Die Gründung des ersten Dubrovniker Konsulates in Genua im Jahre 1531 fällt in die Zeit, als die entscheidende Rolle in dieser Republik der genuesische Seefahrer A. Doria innehatte. In einem Zeitraum von 268 Jahren, so lange nämlich unterhielt die Republik Dubrovnik ein Konsulat in Genua mit nur einer kurzen Unterbrechung von 8 Jahren (von 1667—1675) nach dem grossen Erdbeben, wechselten 21 Vertreter diese Stellung. Es waren hauptsächlich Fremde, viele von ihnen Untertanen von Genua, angesehene Kaufleute und Eigentümer bekannter Handelshäuser. Nur die letzten drei Dubrovniker Konsulen in Genua (von 1787—1808) waren Dubrovniker.

Genua bedeutete für Dubrovnik nicht nur die Basis für viele Seefahrtswege, sondern es war auch ein internationaler Wirtschafts- und Bankmittelpunkt ersten Ranges, weiters eine bedeutende diplomatische Beobachtungsstelle verschiedener politischer und militärischer Ereignisse in Europa. Hier war an erster Stelle die Bank des hl. Georg, in der bis zum Beginn des 19. Jhs. Gelder des Dubrovniker Staates und vieler Dubrovniker angelegt waren. Unter ihnen wäre besonders das grosse Kapital von M. Pracat und M. Picetti hervorzuheben.

Die Republik Genua war and dem Bestehen der neutralen Republik Dubrovnik interessiert, weil diese wegen ihrer zahlreichen Flotten und vielen Konsulate in verschiedenen Häfen ein wichtiger Marine- und Handelsfaktor im Mittelmeer war und somit auch für Genua, das Schrittweise schwächer wurde und infolge der verringerten Flotte nicht allen seinen Erfordernissen nachkommen konnte. Auf der anderen Seite war der Verlass Dubrovniks auf das befreundete Genua von riesiger Bedeutung für das Bestehen der Republik Dubrovnik als Wirtschaftsmacht im Mittelmeer.